

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ Ι • ΑΡΙΘΜ. 95 • ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1987 • ΣΙΒΑΝ 5747

למען ידעו חורז אחרין בנים זילץ

«Διά νά γνωρίζη αυτά ἡ γενεά ἡ ἐπερχόμενη,
οἱ νῖοι οἱ μέλλοντες νά γεννηθῶσι»

(Ψαλ. 78:6)

Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΦΥΛΛΟ:

‘Η Ήμέρα τῆς Λάρισας!

ΤΙΜΗ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

Μετά τή Θεσσαλονίκη, ήλθε ή σειρά τῆς Λάρισας νά τιμήσει τήν προσφορά και τή μνήμη τῶν Ἑβραίων τῆς πόλεως, πού χάθηκαν ἀδικα στά ναζιστικά στρατόπεδα.

Σέ μιά ζεστή, ἀλλά και σημαντική ἀπό ἀπόψεως παρουσίας τῶν ἐπίσημων ἀρχῶν και τῶν πολιτῶν τελετή, ή Λάρισα ἔδειξε ὅτι ή μνήμη τῶν παιδιῶν τῆς, πού θανατώθηκαν γιά μόνο τό λόγο τῆς ἑβραϊκῆς θρησκείας τους, εἶναι πάντα ζωντανή.

Στό τεῦχος αὐτό δημοσιεύεται ἐπίσης ἔνα πραγματικά θαυμάσιο κείμενο τοῦ **Ἐλι**

Βίζελ (Βραβείο Νόμπελ 1986) γιά τή σημασία τοῦ Ὀλοκαυτώματος. Στήν ἀναδρομή πού κάνει ὁ συγγραφέας στή σημερινή κατάσταση τῆς ἀνθρωπότητας, χαρακτηριστική εἶναι

ἡ ἀρχή πού θέτει: «*Ύπάρχουν στιγμές πού εἴμαστε ἀνίσχυροι νά ἀποτρέψουμε τήν ἀδικία, ὅμως δέν πρέπει νά ύπάρξει στιγμή πού θά παραλείψουμε*

νά διαμαρτυρηθοῦμε γι' αὐτή».

Στό ἵδιο τεῦχος περιλαμβάνονται δύο ἀξιόλογες μελέτες τῶν κ.κ. **Δημ.**

Μαυριδεροῦ: «*Ἡ γενεαλογία στή Βίβλο*» και τοῦ καθηγητῆ κ. **Ἰω. Παπαγιαννόπουλου** γιά τά ἀρωματικά φυτά στούς ἀρχαίους Ἰσραηλίτες. Μελέτες χρήσιμες γιά κάθε ἀνθρωπο πού κοιτάζει και συγκρίνει τά γνωρίσματα τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας σέ κάθε ἐποχή.

Ἡ σύντομη παρουσία τοῦ κ. **Βασ.**

Σταυρόπουλου γιά τούς Ἑβραίους τῆς Κυπαρισσίας, δίνει ἄγνωστα ιστορικά στοιχεῖα γιά τούς ὅμοθρησκους αὐτῆς τῆς πόλεως.

Τέλος, ἀξίζει ίδιαίτερα νά προσεχθεὶ ἡ ἐπιστολή τοῦ κ. **Ἀβρ. Σάρδα** γιά τά γεγονότα τῆς Κέρκυρας τοῦ 1891.

Ἡ ἐπιστολή αὐτή ἀποτελεῖ σοβαρή συμβολή στή διακρίβωση τῶν τραγικῶν ἀντισημιτικῶν γεγονότων ἐκείνης τῆς περιόδου.

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: *Τό Μνημείο Ἑβραίων Μαρτύρων Κατοχῆς, στήν ὅμωνυμη πλατεία τῆς Λάρισας (Ἐργο τοῦ γλύπτη Γ. Χουλιαρά).*

IN MEMORIAM

ΕΛΙ ΒΙΖΕΛ

(βραβείο Νόμπελ Ειρήνης 1986):

«Η καταστολή τῆς δυστυχίας καὶ ἡ προαγωγή τῆς Εἰρήνης συνιστοῦν τὴν ψυστή κληρονομιά τῶν ἔξι ἑκατομμυρίων σφαγιασθέντων»

ιά άνάμνηση. Χρόνος: μετά τὸν πόλεμο. Τόπος: Παρίσι. "Ενας νέος ἀγωνίζεται νά προσαρμοσθεῖ στή ζωή. Ή μητέρα του, ο πατέρας του, ή μικρή ἀδελφή του, χάθηκαν. Εἶναι μόνος. Στά πρόθυρα ἀπογνώσεως."

"Ομως, δέν παραιτεῖται. Ἀπεναντίας, μάχεται νά βρει μιά θέση μεταξύ τῶν ζώντων. Ἀποκτᾶ μιά νέα γλώσσα. Κάνει κάποιους καινούργιους φίλους, οι οποῖοι, ὅπως κι ὁ ιωιος, πιστεύουν ότι ἡ ἀνάμνηση τοῦ κακοῦ θά ἀποτελέσει ἀσπίδα κατά τοῦ κακοῦ· ότι ἡ ἀνάμνηση τοῦ θανάτου θά ἀποτελέσει ἀσπίδα κατά τοῦ θανάτου. Αὐτό πρέπει νά πιστέψει, ώστε νά μπορέσει νά συνεχίσει. Διδτί, μόλις ἐπέστρεψε ἀπό ἔναν κόσμο, ὅπου ὁ Θεός, προδομένος ἀπό τίς ύπαρξεις Του, κάλυψε τό πρόσωπό Του ώστε νά μή βλέπει.

'Η ἀνθρωπότητα, τό κόσμημα τῆς δημιουργίας Του, ἐπέτυχε νά οἰκοδομήσει ἔναν ἀντεστραμένο Πύργο τῆς Βαβέλ, ὁ οποῖος δέν ἔκτείνεται πρός τὸν οὐρανό, ἀλλά πρός τὸν ἀντίοδά του, γιά νά δημιουργήσει μιά παράλληλη κοινωνία, μιά νέα «δημιουργία» μέ τούς δικούς της πρίγκηπες, τίς δικές της θεότητες, νόμους, ἀρχές δεσμοφύλακες καί φυλακισμένους. "Εναν κόσμο, ὅπου τό παρελθόν δέν θά μετροῦσε πλέον — δέν θά σήμαινε τίποτε πιά.

'Απογυμνωμένοι ἀπό τὰ ύπάρχοντα, μέ ἀποκομμένες ὅλες τίς ἀνθρώπινες σχέσεις, οι φυλακισμένοι βρέθηκαν μέσα σ' ἔνα κοινωνικό καί πολιτιστικό κενό. «Ξεχάστε», τούς εἶπαν. «Ξεχάστε ἀπό ποῦ ἥλθατε· ξεχάστε ποιοί ἥσασταν. Μόνο τό παρόν μετράει».

"Ομως, τό παρόν δέν ήταν παρά ἔνα σκίρτημα τοῦ ματιοῦ τοῦ Κυρίου. 'Ο ίδιος ὁ Παντοδύναμος κατέστη σφαγέας: 'Εκείνος ήταν πού ἀποφάσισε ποιός θά ζούσε καί ποιός θά πέθαινε· ποιός θά βασανίζοταν καί ποιός θά ἀνταμείβονταν.

Κάθε νύχτα, ἀτέλειωτες πομπές ἀτόμων ἔξαφανίζονταν μέσα στίς φλόγες, φωτίζοντας ψηλά τὸν οὐρανό. Φόβος κυριαρχοῦσε στὸ σύμπαν. "Οντως, ήταν ἔνα διαφορετικό σύμπαν· οι νόμοι τῆς φύσης είχαν τροποποιηθεῖ. Παιδιά φαίνονταν σάν ἡλικιωμένοι ἄνδρες, γέροι κλαψούριζαν σάν παιδιά.

"Ανδρες καί γυναίκες, ἀπό κάθε γωνιά τῆς Εύρωπης, μετατράπηκαν ξαφνικά σέ ἀνώνυμα καί ἀπρόσωπα δύντα, πού ἀγωνιοῦσαν γιά τὴν ἴδια μερίδα σούπας ἢ ψωμιοῦ καί πού ύπέφεραν τὴν κοινή μοίρα. 'Ακόμη καί ἡ σιωπή τους ήταν πανομοιότυπη, ἀφοῦ ἀπήχοῦσε τὴν ἴδια ἀνάμνηση ἐκείνων πού χάθηκαν. 'Η ζωή σ' αὐτό τό καταραμένο σύμπαν ήταν τόσο διεστραμένη, τόσο ἀφύσικη, ώστε λίγα καινούργια «εἴδη» ἔξελιχθηκαν. Τό περπάτημα ἀνάμεσα στούς νεκρούς ἔκανε τὸν καθένα νά ἀναρωτηθεῖ ἀν πράγματι ήταν ζωντανός.

"Ομως, ἡ πραγματική ἀπόγνωση μᾶς κυρίευσε ἀργότερα. Μετά. "Οταν βγήκαμε ἀπό τὸν ἐφιάλτη καί ἀρχίσαμε τὴν ἀναζήτηση κάποιου νοήματος.

"Ολοι ἐκείνοι οἱ διδάκτορες νομικῆς ἢ ιατρικῆς ἢ θεολογίας, δλοι ἐκείνοι οἱ ἔραστές τῆς τέχνης καί τῆς ποίησης, τοῦ Μπάχ καί τοῦ Γκαΐτε, οι οποῖοι ψυχρά, ἐσκεμμένα, διέταξαν τίς σφαγές καί συμμετεῖχαν σ' αὐτές, τί σήμαινε αὐτή ἡ μεταμόρφωσή τους; Τί θά μποροῦσε νά ἐξηγήσει τὴν ἀπό μέρους τους ἀπώλεια κάθε ηθικῆς, πολιτιστικῆς καί θρησκευτικῆς μνήμης; Πῶς θά μπορούσαμε νά κατανοήσουμε τὴν ἀδράνεια ἐκείνων πού παρατήρησαν καί ιδιαίτερα τὴ σιωπή τῶν Συμμάχων;

K

αίή έρωτηση τῶν έρωτήσεων: Ποῦ ἦταν ὁ Θεός σ' ὅλη αὐτή τὴν ὑπόθεση; Φάνηκε ἀδύνατο νά συλλάβουμε τὴν ἔννοια τοῦ "Αουσβίτς μετά τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ τὴν κατανόηση τοῦ "Αουσβίτς χωρίς τὸν Θεό." Ἔπρεπε, συνεπῶς, τά πάντα νά ἐπανεκτιμῆθουν, ἀφοῦ τά πάντα διαφοροποιήθηκαν. Μέ μιά μονοκονδυλιά φάνηκε πώς τά ἐπιτεύγματα τῆς

ἀνθρωπότητας ἔσβησαν.

"Ἔταν τό "Αουσβίτς" ἔνα ἐπακόλουθο ἡ μιά παρέκκλιση ἀπό τὸν «πολιτισμό»; Τό μόνο πού γνωρίζουμε εἶναι ὅτι τό "Αουσβίτς" ἔθεσε ὑπό ἀμφισβήτηση τὸν πολιτισμό, ὅπως ἔθεσε ὑπό ἀμφισβήτηση κάθε τι πού προηγήθηκε τοῦ "Αουσβίτς". παρακώλυση τῆς ἐπιστήμης, κοινωνικές καὶ οἰκονομικές προστριβές, ἐθνικισμός, ξενοφοβία, θρησκευτικός φανατισμός, ρατσισμός, μαζική ὑστερία — δλα βρῆκαν

τὴν τελική τους ἔκφραση στό "Αουσβίτς":

Τό ἐπόμενο ἔρώτημα ἦταν ὑποχρεωτικά: Γιατί νά συνεχίσουμε; Ἀφοῦ ἡ μνήμη συνεχῶς μᾶς ἐπαναφέρει πίσω σ' αὐτό, γιατί νά οἰκοδομήσουμε ἔνα σπίτι; Γιατί νά φέρουμε παιδιά σ' ἔναν κόσμο δπου Θεός καὶ ἄνθρωπος πρόδωσαν τὴν

ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη τους;

Βεβαίως, θά μπορούσαμε νά προσπαθήσουμε νά ξεχάσουμε τό παρελθόν. Γιατί ὅχι; Δέν εἶναι φυσικό, γιά τὸν ἄνθρωπο νά καταπνίγει ὅτιδήποτε τοῦ προκαλεῖ

πόνο, ὅτιδήποτε τοῦ πρακαλεῖ ντροπή;

"Οπως το σῶμα, ἔτσι καὶ ἡ μνήμη προστατεύει τίς πληγές της. "Οταν χαράζει ἡ μέρα, μετά μιά νύχτα ἀυπνίας, τά φαντάσματα τοῦ ἀτόμου διατάσσονται νά ἐπιστρέψουν στά μνήματά τους. "Ομως, γιά πρώτη φορά στὴν ἱστορία, μᾶς ἦταν ἀδύνατο νά θάψουμε τούς νεκρούς μας. "Έχουμε τά μνήματά τους μέσα μας.

Γιά μᾶς, ἡ λησμοσύνη ποτέ δέν ἀποτέλεσε ἐναλλακτική λύση.

Η θύμιση ἀποτελεῖ μιά εὐγενή καὶ ἀπαραίτητη ἐνέργεια. Η πρόσκληση τῆς μνήμης, ἡ πρόσκληση νά θυμόμαστε, μᾶς συνοδεύει ἀπό τό χάραμα τῆς ἱστορίας.

Καμιά ἄλλη ἐντολή δέν ἐμφανίζεται τόσο συχνά, τόσο ἐπίμονα στή Βίβλο.

Ἐπιβάλλεται σέ μᾶς νά θυμόμαστε τό καλό πού δεχθήκαμε καὶ τό κακό πού

ύποστήκαμε.

Η μέρα τοῦ Νέου "Ετους, Ρώς Ἀσσανᾶ, ὀνομάζεται ἐπίσης Γιόμ Ἀζικαρόν, ἡμέρα μνήμης. Κατά τὴν ἡμέρα ἐκείνη, τή μέρα τῆς οἰκουμενικῆς κρίσης, ὁ ἄνθρωπος ἀπευθύνει ἐκκληση στό Θεό νά θυμηθεῖ· ἡ λύτρωσή μας ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτό. "Αν ὁ Θεός δεχθεῖ νά θυμηθεῖ τίς δυστυχίες μας, δλα θά πάνε καλά· ἄν Αὐτός ἀρνηθεῖ, δλα θά χαθοῦν. "Ἔτσι, ἡ ἀπόρριψη τῆς μνήμης καθίσταται μιά θεία κατάρα, κάτι πού θά μᾶς καταδικάσει στὴν ἐπανάληψη παλαιῶν συμφορῶν, παλαιῶν πολέμων.

Τίποτε ἄλλο δέν προκαλεῖ στὴν Ἰουδαϊκή παράδοση τόση φρίκη καὶ ἀντίσταση, δσο ὁ πόλεμος. Η ἀπέχθειά μας γιά τὸν πόλεμο ἀντικατοπτρίζεται μέ τὴν

ἀποσιώπηση τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς στή λογοτεχνία μας. Ἐξάλλου, ὁ Θεός δημιούργησε τὴν Τορά γιά νά καταλύσει τὴν ἀνομία, γιά νά καταλύσει τὸν πόλεμο.

Οἱ πολεμιστές δέν τυγχάνουν προβολῆς στό Ταλμούδ: ὁ Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος δέν ἀναφέρεται κάν· ὁ Μπάρ Κοχβά ἀναφέρεται, ἀλλά ἀρνητικά. Ὁ Δαβίδ, ὁ μέγας πολεμιστής καὶ κατακτητής, δέν ἐπετράπη νά ἀναγείρει τό Ναό· ὁ γιός του Σολομών, ἄνθρωπος τῆς εἰρήνης, εἶναι ἐκεῖνος πού οἰκοδομεῖ τὴν κατοικία τοῦ Θεοῦ.

Ποῦ ἦταν ὁ Θεός;

Βεβαίως, όρισμένοι πόλεμοι ήταν άναγκαίοι ή αναπόφευκτοι, κανένας δημιουργός δένθηκε ώς ιερός. Γιά μᾶς, ιερός πόλεμος άποτελεῖ αντίφαση. Ο πόλεμος απανθρωποιεί, ο πόλεμος υποβιβάζει, ο πόλεμος έξευτελίζει δύο σούς ασχολούνται σ' αυτόν. Τότε λέγεται: «Ταλμούδ λέγει: «Ταλμιντέ χαχαρίμ σεμαρμπίμ σαλώμ μπαολάμ». (Οι σοφοί είναι έκεινοι πού φέρουν τήν ειρήνη στόν κόσμο). Ισως διότι οι σοφοί ένθυμούνται καλύτερα.

Παρ' ολα αυτά, η λησμοσύνη είναι κάτι τό ανθρώπινον άκομη και ή έπιδιωξη τής λησμοσύνης. Οι άρχαίοι τήν άντιμετώπισαν σάν ξνα θεοί δώρο. Πράγματι, αν ή μνήμη μᾶς βοηθά νά έπιζησουμε, ή λησμοσύνη μᾶς έπιτρέπει νά συνεχίσουμε νά ζούμε. Πώς θά μπορούσαμε νά συνεχίσουμε τήν καθημερινή μας ζωή, αν παραμέναμε συνεχώς ένημεροι τών κινδύνων και τών φαντασμάτων πού μᾶς περιστοιχίζουν;

Η κατάσταση τῆς άνθρω πότητας σήμερα άποτελεῖ ήττα τῆς μνήμης

T

ο Ταλμούδ λέγει πώς χωρίς τήν ίκανότητα νά ξεχνά, ο άνθρωπος θά έπαυε νά μελετά. Χωρίς τήν ίκανότητα νά ξεχνά, ο άνθρωπος θά ζούσε διαρκώς σε κατάσταση παραλυσίας έκ τού φόβου τού θανάτου. Μόνο ο Θεός μπορεῖ και πρέπει νά θυμάται τά πάντα.

Πώς θά συμφιλιώσουμε τήν ύψιστη ύποχρέωσή μας πρός τή μνήμη μέ τήν τόσο άπαραίτητη στή ζωή άνάγκη νά ξεχνάμε; Καμιά γενιά δέν ύποχρεώθηκε νά άντιμετωπίσει τόσο έπιτακτικά αυτή τήν παραδοξολογία. Οι έπιζωντες ήθελαν νά έξιστορήσουν τά πάντα στούς ζωντες: τή μοναξιά και τή λύπη τών θυμάτων, τά δάκρυα τών μητέρων πού δόγηγήθηκαν στήν τρέλα, τίς προσευχές τών καταδικασμένων κάτω άπό τόν πύρινο ούρανον.

Είχαν άνάγκη νά μιλήσουν γιά τό παιδί έκεινο πού κρυβόταν μέ τή μητέρα του και τή ρώτησης εύγενικά, πολύ εύγενικά: «Μπορώ τώρα νά κλάψω;». Είχαν άνάγκη νά μιλήσουν γιά τόν άρρωστο ζητιάνο πού, κλεισμένος σ' ξνα βαγόνι γιά μεταφορές ζώων, άρχισε νά τραγουδά σάν μιά προσφορά πρός τούς συντρόφους του. Καί γιά τό μικρό κορίτσι πού άγκαλιάζοντας τή γιαγιά της, ψιθύρισε: «Μή φοβᾶσαι, μή λυπάσαι νά πεθάνεις... έγώ δέν φοβάμαι, ούτε λυπάμαι». Ήταν έφτα χρονών τό κορίτσι έκεινο πού προχώρησε πρός τό θάνατο άφοβα και άλυπτη.

Καθένας άπό μᾶς αισθάνθηκε τήν ύποχρέωση νά καταγράψει κάθε ίστοριά, κάθε περιστατικό. Καθένας άπό μᾶς αισθάνθηκε τήν ύποχρέωση νά καταθέσει τή μαρτυρία του. Αύτές ήταν οι έπιθυμίες τών άποθανόντων, ή διαθήκη τών νεκρών. Άφού δ' άποκαλούμενος πολιτισμένος κόσμος δέν είχε άνάγκη τής ζωής τους, τότε άς κατοικηθεῖ άπό τό θάνατό τους.

Ο μεγάλος ίστορικός Shimon Dubnow ύπηρξε ο καθοδηγητής και ο έμπνευστής μας. Μέχρι τού θανάτου του τόνιζε άδιάκοπα στούς συντρόφους του στό γκέτο τής Riga: "Yidden, shreibt un fershreibt", ("Έβραϊοι, καταγράψτε τα δλα). Τά λόγια του είσακούσθηκαν. Μέσα σέ μιά νύχτα, άναριθμητα θύματα κατέστησαν χρονικογράφοι και ίστορικοί στά γκέττο, άκομη και μέσα στά στρατόπεδα τού θανάτου.

A

κόμη και μέλη τών Sonderkommandos, τών κρατουμένων έκεινων πού έξαναγκάσθηκαν νά καίνε τούς σωρούς τών συντρόφων τους κρατουμένων, προτού καοῦν οι ίδιοι, άφησαν πίσω τους πολύτιμα στοιχεία. Η κατάθεση μαρτυρίας κατέστη ψύχωση.

Μᾶς κληροδότησαν ποιήματα και έπιστολές, ήμερολόγια και άποσπάσματα διηγημάτων, όρισμένα άπό τά όποια έχουν γίνει γνωστά σέ δλο τόν κόσμο και

ἄλλα παραμένουν ἀνέκδοτα.

Μετά τόν πόλεμο, πεισθήκαμε πώς θά ἄρκοῦσε ἡ ἀφήγηση μιᾶς μόνο νύχτας στήν Treblinka, νά μιλήσουμε περί τῆς σκληρότητας, τίς ἀσκοπες δολοφονίες καί τήν ἀγανάκτηση πού προκαλοῦσε ἡ ἀδιαφορία: θά ἄρκοῦσε νά βρεθεῖ ἡ κατάλληλη λέξη καί ὁ ἐνδεδειγμένος χρόνος γιά τήν ἀφήγηση, ὥστε νά ταρακουνηθεῖ ἡ ἀνθρωπότητα ἀπό τήν ἀδιαφορία τῆς καί νά ἀποτρέψει τόν βασανιστή ἀπό ἀλλον βασανισμό.

Πιστέψαμε πώς θά ἄρκοῦσε νά μιλήσουμε γιά τό παλλιροιακό κύμα μίσους πού ἔσπασε ἐναντίον τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ, ὥστε οἱ ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀνθρωποι νά θέσουν ὄριστικά τέλος στό μίσος κατά οἴουδήποτε πού «διαφέρει» — εἴτε λευκοῦ, εἴτε μαύρου, 'Ἐβραιοῦ ἢ Ἀραβα, Χριστιανοῦ ἢ Μουσουλμάνου — ὅποιουδήποτε τοῦ ὅποιου ὁ πολιτικός, ὁ φιλοσοφικός ἢ ὁ σεξουαλικός προσανατολισμός διαφέρει. 'Απλοϊκή ὑπόθεση: Σίγουρα. 'Η ὅποια, δύμως, δέν στερεῖτο κάποιας λογικῆς.

Προσπαθήσαμε. Δέν ήταν εὔκολο. 'Αρχικά, ἔζαιτίας τοῦ γλωσσικοῦ προβλήματος· ἡ γλώσσα δέν μᾶς βοηθοῦσε. "Ἐπρεπε νά ἔξευρουμε ἔνα καινούργιο λεξιλόγιο, διότι οἱ λέξεις μας ήταν ἀνεπαρκεῖς, ἀναιμικές. 'Αλλά, ἐπίσης, τά ἄτομα τριγύρω μας ἀρνήθηκαν νά ἀκούσουν· ἀκόμη καί δύο ἄκουσαν, ἀρνοῦντο νά πιστέψουν· ἀλλά καί δύο πίστεψαν, ἀδυνατοῦσαν νά καταλάβουν. Βεβαίως, δέν μποροῦσαν. Κανείς δέν μποροῦσε. 'Η ἐμπειρία τῶν στρατοπέδων ὑπερβαίνει κάθε μέτρο.

'Αποτύχαμε; Συχνά πιστεύω δτι ἀποτύχαμε.

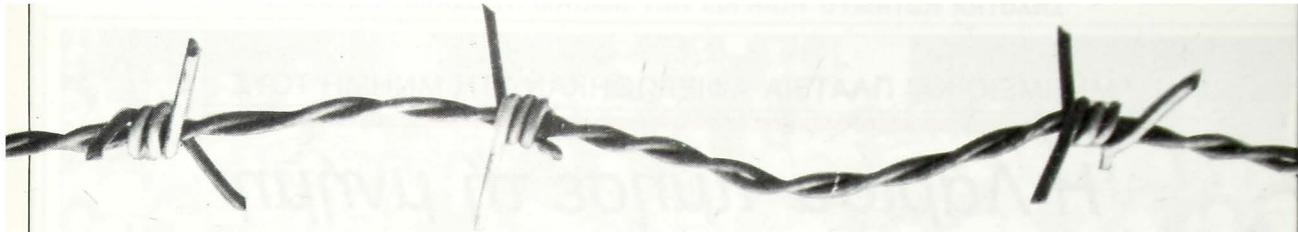
"Αν κάποιος μᾶς ἔλεγε τό 1945 δτι κατά τή διάρκεια τῆς ζωῆς μας θρησκευτικοί πόλεμοι θά ξεσπούσαν σχεδόν σέ κάθε ἡπειρο, δτι χιλιάδες παιδιά θά πέθαιναν πάλι ἀπό ἀσιτία, δέν θά τό πιστεύάμε. "Η δτι ὁ ρατσισμός καί ὁ φανατισμός θά ἀνθοῦσαν καί πάλι, δέν θά τό πιστεύαμε.

Οὕτε θά πιστεύαμε πώς θά ύπηρχαν κυβερνήσεις πού θά στεροῦσαν ἔναν ἀνθρωπο, δπως ὁ Λέχ Βαλέσα, τῆς ἐλευθερίας νά ταξιδέψει, ἀπλῶς ἐπειδή τολμᾶ νά διαφωνεῖ. Καί αὐτός δέν είναι ο μόνος. Κυβερνήσεις δεξιές καί ἀριστερές προχωροῦν ἀκόμη παραπέρα, ύποβάλλοντας ἐκείνους πού διαφωνοῦν: συγγραφεῖς, ἐπιστήμονες, διανοούμενους, σέ βασανιστήρια καί διωγμούς. Πώς νά ἔξηγήσουμε αὐτή τήν ἡττα τῆς μνήμης;

Πώς νά ἔξηγήσουμε δτιδήποτε: τήν προσβολή τοῦ ἀπαρτχάιντ πού συνεχίζεται ἀμείωτη. 'Ο ρατσισμός ἀπό μόνος του είναι κάτι τό φοβερό· δύμως, δταν ἐμφανίζεται ώς κάτι νομότυπο καί, συνεπώς, δίκαιο, δπου ἔνας ἀνθρωπος σάν τόν

Νέλσων Μαντέλα φυλακίζεται, τότε καθίσταται ἀκόμη ἀπεχθέστερος. Χωρίς νά συγκρίνουμε τό ἀπαρτχάιντ μέ τόν ναζισμό καί τήν «τελική λύση» του — ἀφοῦ τό τελευταῖο ἀπορρίπτει κάθε σύγκριση — δέν μποροῦμε νά μήν ἀποδώσουμε καί τά δύο τά συστήματα, παρά τήν φαινομενική νομιμότητά τους, στό ἵδιο στρατόπεδο. 'Υπάρχει, ἐπίσης, τό βδέλυγμα τῆς τρομοκρατίας: δμηροι στό 'Ιράν, ἡ ἐν ψυχρῷ σφαγή στή συναγωγή στήν Κωνσταντινούπολη, οἱ παράλογες δολοφονίες στούς δρόμους τῶν Παρισίων. 'Η τρομοκρατία πρέπει νά τεθεῖ ἐκτός νόμου ἀπό δλα τά πολιτισμένα ἔθνη — δχι νά ἔξηγεται καί νά ἐκλογικεύεται, ἀλλά νά καταπολεμηθεῖ καί νά ἔξοντωθεῖ. Τίποτε δέν μπορεῖ, οὔτε θά μπορέσει νά

δικαιολογήσει τό φόνο ἀθώων καί ἀνυπεράσπιστων παιδιῶν. 'Άλλα καί ἡ ἀποτρόπαια πράξη παρεμπόδισης ἀνδρῶν καί γυναικῶν, δπως ὁ 'Αντρέι Σαχάρωφ, οἱ Βλαντιμίρ καί Μάσσα Σλέπακ, ἡ 'Ιντα Νούντελ, ὁ Γιόσιφ Μπέγκουν, δ Βίκτωρ Μπραϊλόφσκι, δ Ζάχαρ Ζονσέιν καί δλοι οἱ λοιποί γνωστοί καί ἀγνωστοί, νά φύγουν ἀπό τή χώρα τους.

**Η ειρήνη
ἀποτελεῖ
δῶρο μας,
τοῦ ἐνός
πρός
τὸν ἄλλον**

K

αἱ ὑπάρχει τὸ Ἰσραὴλ, τὸ ὅποιο μετά 2.000 χρόνια ἔξορίας καὶ 38 χρόνια κυρίαρχης ὑπαρξῆς, στερεῖται ἀκόμη τῆς εἰρήνης.

Ἐπιθυμῶ νά δῶ τὸν λαό αὐτό, πού εἶναι δικός μου, σέ θέση νά ἐγκαθιδρύει τὰ θεμέλια γιά ἐποικοδομητικές σχέσεις μέ δλους τούς

"Αραβες γείτονές του, ὅπως ἔκανε μέ τὴν Αἴγυπτο.

Πρέπει νά ἀσκήσουμε πίεση πρός δλους ἐκείνους πού βρίσκονται στήν ἔξουσία, γιά συνδιαλλαγή.

Ἐδῶ ἐπανέρχομαι στή μνήμη. Πρέπει νά θυμόμαστε τή δυστυχία τοῦ λαοῦ μας, ὅπως πρέπει νά θυμόμαστε ἐκείνη τῶν Αἰθιόπων, τῶν Καμποτζιανῶν, τοῦ κόσμου τῶν πλοιών, τῶν Παλαιστίνιων, τῶν Ἰνδιάνων Μεσκίτας, τῶν Ἀργεντινῶν *desaparecidos* — ἡ λίστα τῶν δυστυχούντων φαίνεται ἀτέλειωτη.

"Ἄς θυμόμαστε τὸν Ἰώβ ὁ ὅποιος, ἔχοντας χάσει τά πάντα — τά παιδιά του, τούς φίλους του, τά ὑπάρχοντά του, ἀκόμη τὴν ἐπιχειρηματολογία του πρός τὸν Θεό — εἰχε ἀκόμη τῇ δύναμη νά ξαναρχίσει, νά οἰκοδομήσει ἐκ νέου τῇ ζωῇ του.

"Ο Ἰώβ ἦταν ἀποφασισμένος νά μήν ἀπαρνηθεῖ τῇ δημιουργίᾳ, ὅσο ἀτελής κι ἀν εἶναι, πού ὁ Θεός τοῦ ἐμπιστεύθηκε.

"Ο Ἰώβ, ὁ πρόγονός μας. 'Ο Ἰώβ, ὁ σύγχρονός μας.

"Η περιπέτειά του ἀφορᾶ δλη τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐχασε ποτέ τὴν πίστη του; "Αν συνέβη τοῦτο, τότε τὴν ἀνακάλυψε ἐκ νέου μέσα στήν ἀνταρσία του.

"Ἀπέδειξε δτὶ ἡ πίστις εἶναι ἀπαραίτητη γιά τὴν ἐπανάσταση καὶ δτὶ ἡ ἐλπίδα εἶναι δυνατή πέρα ἀπό τὴν ἀπόγνωση. Πηγή τῆς ἐλπίδας του ἦταν ἡ μνήμη, ὅπως πρέπει νά εἶναι καὶ ἡ δική μας. Ἐφόσον θυμάμαι, είμαι σέ ἀπόγνωση. Ἐφόσον θυμάμαι, ἔχω ὑποχρέωση νά ἀπορρίψω τὴν ἀπόγνωση.

Θυμάμαι τούς δολοφόνους, θυμάμαι τά θύματα, ἀκόμη κι ὅταν ἀγωνίζομαι νά ἀνακαλύψω χλιούς λόγους γιά τὴν ἐλπίδα.

"Υπάρχουν στιγμές πού είμαστε ἀνίσχυροι νά ἀποτρέψουμε τὴν ἀδικία δμως δέν πρέπει νά ὑπάρξει στιγμή πού θά παραλείψουμε νά διαμαρτυρηθοῦμε γι' αὐτή. Τό Ταλμούδ μᾶς λέει πώς σώζοντας μιά ὑπαρξη, είναι σάν ἔνας νά διέσωσε τὸν κόσμο. Μπορεῖ νά είμαστε ἀνίσχυροι γιά νά ἀνοίξουμε δλες τίς φυλακές καὶ νά ἀπελευθερώσουμε δλους τούς φυλακισμένους, διακηρύσσοντας δμως τὴν ἀλληλεγγύη μας πρός ἔναν φυλακισμένο, καταδικάζουμε δλους τούς δεσμοφύλακες.

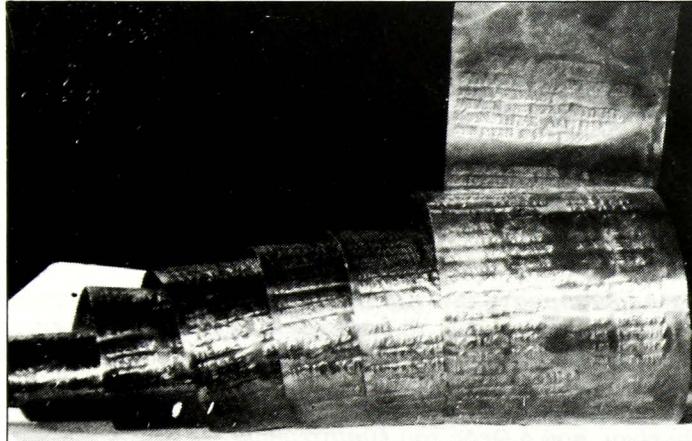
Κανένας ἀπό μᾶς δέν εἶναι σέ θέση νά καταργήσει τὸν πόλεμο δμως εἶναι ὑποχρέωσή μας νά τὸν ἀποκρηύουμε καὶ νά προβάλλουμε κάθε χυδαιότητά του. 'Ο πόλεμος δέν ἀφήνει νικητές, μόνο νικημένους.

"Η ἀνθρωπότητα ἔχει ἀνάγκη νά θυμάται περισσότερο ἀπό δσο ποτέ ἀλλοτε. 'Η ἀνθρωπότητα ἔχει ἀνάγκη τὴν εἰρήνη περισσότερο ἀπό δσο ποτέ ἀλλοτε, ἀφοῦ ὀλόκληρος ὁ πλανήτης μας, ἀπειλούμενος ἀπό πυρηνικό πόλεμο, κινδυνεύει μέ δλοσχερή καταστροφή. Μιά καταστροφή πού μόνο δ ἀνθρωπος μπορεῖ νά προκαλέσει, πού μόνο ὁ ἀνθρωπος μπορεῖ νά ἀποσβήσει.

"Η ἀνθρωπότητα πρέπει νά θυμάται πώς ἡ εἰρήνη δέν ἀποτελεῖ δῶρο τοῦ Θεοῦ πρός τὰ διμιουργήματά του. 'Αποτελεῖ δῶρο μας τοῦ ἐνός πρός τὸν ἄλλο.

Κείμενο δμιλίας
τοῦ Elie Wiesel
κατά τὴν τελετή
ἀπονομῆς βραβείου
Νόμπελ Ειρήνης 1986.

‘Η Λάρισα τίμησε τή μνήμη των Εβραίων θυμάτων της κατοχής

Κύλινδρος από λεπτό φύλλο χαλκού με χαραγμένα δλα τα όνόματα τών 235 Λαρισαίων Εβραίων θυμάτων του ναζισμού που ένσποτεθήκε έντος κρύπτης στη βάση του μνημείου ΕΒΡΑΙΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΚΑΤΟΧΗΣ στη Λάρισα κατά τήν τελετή των άποκαλυπτηρίων του Μνημείου τήν 5.4.87.

Σέ άτμοςφαιρα βαθύτατης συγκίνησης και μεγάλου έκφρασμού άνθρωπιδας πραγματοποιήθηκαν τήν Κυριακή 5 Απριλίου σε σεμνή τελετή — μέ τήν παρουσία πλήθους Λαρισαίων — τά άποκαλυπτήρια τού μνημείου τών Εβραίων θυμάτων τών ναζί, στήν διμόνυμη πλατεία πού δημιουργήθηκε πρόσφατα, στή Λάρισα στή συμβολή τών οδών Κύπρου - Ανθίμου Γαζῆ και Κενταύρων.

Τό κύριο χαρακτηριστικό τής τελετής, ήταν ή έκφραση — γιά δλλη μιά φορά — άποτροπιασμού γιά τήν θηριωδία τών ναζιστών και ή έπαναφορά στή μνήμη χιλιάδων Λαρισαίων — Εβραίων και Χριστιανών — τών μορφών άγαπημένων τους προσώπων πού χάθηκαν τόσο άδικα και έγκληματικά άπό τή ζωή, έξαιτίας μιᾶς παράφρονης άντιληψης, μερικών «άνθρωπων».

Συνδιοργανωτές τής έκδηλωσης, πού ήταν ή πού θά μπορούσε νά άποδοθεῖ, ήταν ή Δήμος Λάρισας και ή Ισραηλιτική Κοινότητα. Άλλωστε γιά τών σκοπού

αύτό ή Κοινότητα παραχώρησε τόν χώρο δπου δημιουργήθηκε ή πλατεία και άργοτερα έπεικράτησε ή γνώμη τής δημιουργίας μνημείου.

Άξιοσημείωτο γεγονός ήταν ή παρουσία κορυφαίων παραγόντων τής κυβέρνησης και ζλων τών τοπικών άρχων τής Λάρισας, πού άντικαπτήρισε συγκινητικά τήν άγάπη και τόν σεβασμό πρός τούς συμπολίτες τους Ισραηλίτες, και γενικότερα τήν έκτιμηση πρός τόν φίλο λαό τού Ισραήλ, πού έχει ύποφέρει τά πάνδεινα άπό χιλιάδων έτών, με άποκορύφωμα τή «μαύρη» παγκόσμια περίοδο 1939 - 44.

Κατά τή διάρκεια προσέλευσης τών έπισήμων σημαντικό γεγονός ύπηρε ή άπόδοση τιμών με τό έμβατήριο τής σημαίας — άπό τή Φιλαρμονική τού Δήμου — πρός τό πρόσωπο τού Αρχιραββίνου Αθηνῶν — πού ήρθε στή Λάρισα γιά τήν έκδηλωση — όπως έπισης και πρός τόν διπλωματικό άντιπρόσωπο τού Ισραήλ στήν Αθήνα πρέσβη κ. Μωσέ Γκιλμπός και τόν ύπουργό ΠΕΧΩΔΕ κ. Εύαγγελο Κουλουμπή.

Στήν τελετή άποκαλυπτηρίων τού μνημείου μίλησαν ή Δήμαρχος Λάρισας κ. Αρ. Λαμπρούλης.

Άκολούθησε θμιλία - άναφορά τού προέδρου τής Ισραηλιτικής Κοινότητας κ. Μιχάλη Λεβή.

Στή συνέχεια συγκινητική ύπηρε ή άναφορά Ισραηλίτισας διασωθείσης θμήρου της κ. Ναχμία πού περιέγραψε άναγλυφα τά δργια βασανιστῶν και άποτρόπαιων πράξεων στά κολαστήρια τού Αουσβίτς, τού Νταχάου κ.λτ.

Ή έκδηλωση συνεχίσθηκε με τό θρησκευτικό τελετουργικό μέρος δπου έγινε έπιμνημόσυνη δέηση, χοροστατούντος τού Αρχιραββίνου Αθηνῶν, συμπαραστατούμενου άπό Ραββίνους. Ή δέηση έψαλλει στά έβραικά και άκούσθηκε εύχολογιο στήν έλληνική γλώσσα.

Τά άποκαλυπτήρια τού μνημείου έγιναν άπό τόν ύπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Εργών κ. Εύαγγελο Κουλουμπή, τόν δήμαρχο Λάρισας κ. Αριστείδη Λαμπρούλη και άπό τόν πρόεδρο τού Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβου-

λίου κ. Ιωσήφ Λόβιγγερ, ένων άκολούθησε ή τοποθέτηση στή βάση του μνημείου, περγαμηνής τών όνομάτων των Εβραίων θυμάτων από τόν τ. πρόεδρο τῆς Ισραηλιτικῆς Κοινότητας κ. "Εσδρα Μωϋσῆ".

"Αμέσως μετά τηρήθηκε ένός λεπτού σιγή καί ξγινε άνακρουση τού Εθνικού "Υμνου.

"Έγινε κατάθεση στεφάνων από τόν ύπουργό ΠΕΧΩΔΕ κ. Εύαγ. Κουλουμπή έκ μέρους τῆς κυβέρνησης, από τόν δήμαρχο Λάρισας κ. 'Αρ. Λαμπρούλη από τόν Ισραηλινό Διπλωματικό 'Αντιπρόσωπο πρέσβη κ. Μωσέ Γκιλμπά, τήν Ισραηλιτική Κοινότητα Λάρισας, τόν Σύνδεσμο 'Αναπήρων - Θυμάτων Πολέμου, τήν Πανελλήνια "Ενωση 'Αγωνιστῶν 'Εθνικῆς 'Αντίστασης, τήν Πανελλήνια "Ενωση 'Αγωνιστῶν 'Εθνικῆς 'Αντίστασης τμῆμα Συκουρίου, τούς 'Εβραιούς δύμήρους Λάρισας, τήν "Ενωση 'Ομήρων 'Εβραιών Θεσσαλονίκης, τό Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο, τόν 'Οργανισμό Περιθαλψης καί 'Αποκατάστασης 'Ισραηλιτῶν 'Ελλάδας, τήν έφημερίδα «'Ελευθερία» καί περιοδικό «Θεσσαλικές 'Επιλογές», τίς 'Ισραηλιτικές Κοινότητες 'Αθηνῶν, Θεσσαλονίκης, Βόλου, Τρικάλων, Χαλκίδας, Ιωαννίνων, Ρόδου καί Βελιγραδίου Γιουγκοσλαβίας, τό

'Εμποροβιομηχανικό 'Επιμελητήριο Λάρισας, τοῦ Συνδέσμου Φιλίας «'Ελλάς - Ισραήλ» 'Αθηνῶν καί Θεσσαλονίκης, τόν Μορφωτικό - Φιλανθρωπικό 'Εβραικό Σύλλογο 'Αθηνῶν «'Ο Φίλων», τό 'Εβραικό Πρακτορείο 'Ελλάδας, τόν Ροταριανό "Ομίλο Λάρισας, τήν έκπρόσωπο τῆς J.C.D. στήν 'Ελλάδα, τόν Σύνδεσμο Θεσσαλικῶν Βιομηχανιῶν, τόν 'Εμπορικό Σύλλογο Λάρισας, τόν Μορφωτικό Σύλλογο «'Αριστεύς», τήν 'Ελληνική Μέριμνα Λάρισας, τό Σώμα 'Ελληνίδων 'Οδηγῶν, τούς Προσκόπους, τό Λύκειο 'Ελληνίδων, τόν Φιλανθρωπικό Σύλλογο «Οί φίλες τῆς 'Αγάπης», τίς κυρίες τῆς Ισραηλιτικῆς Κοινότητας Θεσσαλονίκης, τόν Πανελλήνιο Σύλλογο Προσωπικοῦ Ισραηλιτικῶν 'Οργανισμῶν καί Κοινοτήτων, τήν 'Εβραική Νεολαία 'Ελλάδας, τό 8ο Δημοτικό 'Εβραικό Σχολεῖο Λάρισας καί από συγγενεῖς καί φίλους τῶν θυμάτων, τό Δ.Σ. τοῦ ZONTA κατέθεσε 5.000 δρχ. στίς «Φίλες τῆς 'Αγάπης».

'Ακόμη μηνύματα έστειλαν ό ύφους πουργός 'Εθν. "Αμυνας κ. Θ. Στάθης, ό βουλευτής κ. Γ. Σουφλιάς, ό γεν. γραμματέας του ΕΟΤ καθηγητής κ. Π. Λαζαρίδης μέ τήν ίδιοτάτα του τού προέδρου τού Θεσσαλικοῦ Πανεπιστημίου, ό 'Εκτελεστικό Διευθυντής τού Παγκόσμιου 'Εβραικοῦ Συνε-

δρίου άπό τή Νέα 'Υόρκη δρ 'Ισραέλ Σίνγκερ, ό άντιπροσέδρος τή γαλλικής γερουσίας άπό τό Παρίσι κ. Μισέλ Ντρέιφους Σμίτ, ό προεδρος τῆς Παγκόσμιας Ισραηλιτικῆς «'Αλιάνς» καθηγητής κ. Στέγκ, ό προεδρος τού Κεντρικοῦ Ισραηλιτικοῦ Συνεδρίου τού Λουξεμβούργου κ. Γκύ 'Αάχ, ό γεν. διευθυντής τῆς άντι - δυσφημιστικής δργάνωσης τῆς Μπενέ - Μπερίτ κ. Αβραάμ Φόξμαν, ό Άρχιραββίνος τῆς Ρουμανίας καί προεδρος τού Κεντρικοῦ Ισραηλιτικοῦ Συνεδρίου Ρουμανίας, ραββίνος Μοζίς Ρόουζεν, οι Αμερικανοί φίλοι τού 'Εβραικοῦ Μουσείου 'Ελλάδος διά τού προέδρου τους κ. Μολφέτα, ό προεδρος τού Κεντρικοῦ Ισραηλιτικοῦ Συμβουλίου τῆς Βρετανίας δρ. Λάιονελ Κοπέλοβιτς, έκ μέρους τού Παγκόσμιου 'Εβραικοῦ Συνεδρίου ό κ. Γκέρχαρντ Ρίνγκερ, ό γ.γ. τού Κεντρικοῦ Ισραηλιτικοῦ Συμβουλίου τῆς Ισπανίας κ. Σάμουελ Τολεντάνο, ό προεδρος τού Κεντρικοῦ Ισραηλιτικοῦ Συμβουλίου τῆς 'Ελβετίας κ. Ρόμπερτ Μπραουνσβάικ, ό προεδρος τού Κεντρικοῦ Ισραηλιτικοῦ Συμβουλίου τῆς Λαϊκής Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας κ. Χέλμουτ "Αρις, ό προεδρος τῆς Ισραηλιτικῆς Κοινότητας Ρόδου κ. Μωρίς Σορίανο καί ό προεδρος τού Συλλόγου 'Ομήρων

‘Η μνήμη τους θά μείνει αιώνια

Μήνυμα τοῦ Καθηγητή Παντελή Λαζαρίδη

Προέδρου τῆς Δ.Ε. τοῦ Θεσσαλικοῦ Πανεπιστημίου

Μέ τὴν ἰδιότητα τοῦ προέδρου τῆς Διοικούσας Ἐπιτροπῆς τοῦ Θεσσαλικοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ πανθεσσαλικοῦ δργάνου, προσέρχομαι προσκυνητής στὴ σημερινή τελετή.

Προσκυνητής στὴν ιερή μνήμη τῶν ἀθώων θυμάτων, τῶν Ἐβραίων πολιτῶν αὐτῆς τῆς πόλης καὶ τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς Θεσσαλίας. “Οπως εἶναι γνωστό, τὸ 35% τῶν Ἐβραίων τῆς Λάρισας, τὸ 26% τῶν Ἐβραίων τοῦ Βόλου καὶ τὸ 31% τῶν Ἐβραίων τῶν Τρικάλων ἔχασαν ἀνάτια τῇ ζωῇ τους στὰ χιτλερικά στρατόπεδα.

Ἐχασαν τή ζωή τους! Μά πρὶν τούς ἀφαιρεθεῖ, κατά τρόπο ἀπάνθρωπο καὶ πρωτοφάνη στὴν ίστορία τῆς ἀνθρωπότητας ἡ ζωή, εἶχαν περάσει τίς πιό δύριες καὶ τίς πιό ἐφιαλτικές στιγμές γιά τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητά τους. Τά βασανιστήρια, οἱ ἔξευτελισμοί, ὁ φόβος

τοῦ ἀπρόσμενου, θανάτωναν σὲ κάθε στιγμή τὴν ψυχή, πολὺ πρὶν θανατώσουν τὸ σῶμα. Κι ὅταν ἔφτανε ἡ ὥρα νά πάρουν οἱ ναζί αὐτά τὰ ἀνθρώπινα ράκη πού λέγονταν ‘Ἐβραῖοι κρατούμενοι, ἡ διαδικασία τῆς ἀφαίρεσης τῆς ζωῆς ἦταν κι αὐτή ἄγρια, ἀπάνθρωπη, ἀταίριαστη στὴν ἀνθρώπινη φύση.

“Ολα αὐτά τὰ ύπερστησαν οἱ Ἐβραῖοι γιά μόνο τὸ λόγο ὅτι ἦταν Ἐβραῖοι. Θά μπορούσε νά ισχυρισθεῖ κανείς ὅτι τὰ 6 ἑκατομμύρια πού θανατώθηκαν στά χιτλερικά στρατόπεδα εἶναι μάρτυρες τῆς ίουδαικῆς θρησκείας. “Οχι, δέν εἶναι μόνο αὐτό: εἶναι μάρτυρες μᾶς πανανθρώπινης ἰδέας, ἐνός ύψηλοῦ αἰτήματος πού διαμορφώνει σαράντα τώρα χρόνια τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία: τή δημιουργία μᾶς κοινωνίας χωρίς φυλετικές καὶ θρησκευτικές διακρίσεις. Τά 6 ἑκατομμύρια Ἐβραῖοι, μαζί μὲ δλα εκείνα τά ἑκατομμύρια θύματα τοῦ β’ παγκοσμίου πολέμου, ποτίζουν μέ το αἷμα τῆς θυσίας τους τό δέντρο τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ισότητας. Γι’ αὐτό καὶ ἡ μνήμη τους δέν πήγε χαμένη. Γι’ αὐτό καὶ ἡ μνήμη τους θά μείνει αιώνια.

‘Η ὁμιλία - ίστορική ἀναφορά τοῦ περοέδρου τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος Λαρίσης κ. Μ. Λεβῆ

‘Ο πρόεδρος τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητας Λαρίσης κ. Μιχάλης Λεβῆς ἔκανε τὴν παρακάτω ἀναφορά στά γεγονότα ἔκεινης τῆς περιόδου:

«43 χρόνια πρὶν. 24 Μαρτίου 1944. Ἕμερες βάρβαρης γερμανικῆς κατοχῆς. Παραμονή τῆς ἔθνεγερσας τοῦ 1821. Παρασκευή ξημερώματα.

Γκρίζα σύννεφα σκεπάζουν τὸν ούρανό τῆς θεσσαλικῆς πρωτεύουσας.

Μιά ἀσυνήθιστη γιά τὴν ἐποχή ἔκεινη ἡσυχία ἀπλώνεται σ’ δλη τὴν πόλη. Τή διακόπτουν τὰ οὐρλιαχτά τῶν γερμανικῶν σκυλιῶν καὶ δ θόρυβος ἀπό τίς μπότες τῶν γερμανῶν φρουρῶν.

‘Ησυχα κοιμοῦνται στά κρεβάτια τους οἱ Λαρισαῖοι καὶ ἀνάμεσά τους καὶ 235 Ἐβραῖοι. Εἶναι αὐτοὶ πού ἀπό ἀφέλεια εἶχαν πιστέψει στὴ γερμανική ἐπιείκεια καὶ εἶχαν ξεγελαστεῖ ἀπό τὸ μπλοφάρισμά τους.

Οἱ Γερμανοί προσποιοῦνται στὶς επιταφές τῶν Ἐβραίους. Τούς διατάζουν μόνο νά κα-

ταγραφοῦν σὲ εἰδικούς καταλόγους. Τακτική τους εἶναι νά ἀποκοιμήσουν τά θύματά τους, νά τούς κρατοῦν σ’ ἔνα εἶδος λήθαργου, νά καθησυχάζουν τούς φόβους τους. ‘Ετσι θά μποροῦν νά ἐφορμήσουν ξαφνικά πάνω τους τὴν ὥρα ἀκριβῶς πού δέν τό περιμένουν. Εύτυχῶς, εἶναι λίγοι αὐτοί πού ξεγελιοῦνται ἀπό τή γερμανική προσποίηση. Τά ύπόλοιπα μέλη τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητας Λαρίσας, 950 περίπου τὸν ἀριθμό, έχουν σκορπίσει στό ἀντάρτικο, στά βουνά, στά μακρινά χωριά. Έκεῖ, μέ τη συμπαράσταση τοῦ κλήρου, τοῦ λαοῦ, τῆς ἀστυνομίας, τῶν ἀντιστασιακῶν δραγανώσεων, ἀγωνίζονται νά ἐπιβιώσουν.

Γύρω στὶς 5 τό πρωί τὴν ἡσυχία αὐτή διακόπτουν ἀπότομα φρεναρίσματα αὐτοκινήτων. Οἱ Γερμανοί, βοηθούμενοι καὶ ἀπό ἐξωμότες σμήρους, ύπερφαλαγγίζουν μέ μπλόκα δλόκληρη τὴν ἐβραϊκή συνοικία τῆς πόλης.

Μπότες βαριές ἀντηχοῦν στό πλακόστρωτο καὶ οἱ πόρτες τῶν Ἐβραϊκῶν σπιτιών ή μία μετά τὴν ἀλλη ὑπο-

Στὴν τελετὴ τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ μνημείου τῶν Ἐβραίων θυμάτων παραβρέθηκαν ό υπουργός ΠΕΧΩΔΕ κ. Εὐάγ. Κουλουμπῆς, ό νομάρχης Λάρισας κ. Ἀπόστολος Βλασιάδης, οἱ βουλευτές κ.κ. Ι. Φλώρος, Ν. Κατσαρός, Ἀγ. Εὐστρατιάδης καὶ Ἡλ. Παπαδημητρίου, ό δήμαρχος Λάρισας κ. Ἀρ. Λαμπρούλης, οἱ ἀντιδήμαρχοι Χριστ. Δαμάνης, Ἀπ. Καλογιάννης καὶ Χρ. Χαλκιάς, ό ἐκπρόσωπος τοῦ Μητροπολίτη ἀρχιμανδρίτης κ. Μακάριος, ό πρόεδρος τοῦ Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Συμβουλίου κ. Ἰωσήφ Λόβιγγερ, ό ἀντιπρόδερος τοῦ Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Συμβουλίου τῆς Γαλλίας κ. Πιέρ Κάουφμαν, ἀντιπροσωπεία τοῦ Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Συμβουλίου τῆς Γουγκοσλαβίας μέ ἐπικεφαλῆς τὸν κ. Σαντικάριο, ό ἀστυνομικός ἐπιθεωρητής Θεσσαλίας ταξίαρχος Π. Γούλας, ό ἀστυνομικός διευθυντής κ. Θ. Ἀπόστολόπουλος, ό διοικητής τῆς Πυροσβεστικῆς ἐπιπραγδός Γ. Ἰωάννου, ό πρόεδρος τοῦ δικηγορικοῦ συλλόγου Λάρισας κ. Γ. Δουβαλόπουλος καὶ ἐκπρόσωποι στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχῶν, φορέων καὶ δραγανώσεων τῆς Λάρισας.

‘Ηλ. Π. Παπαδημητρίου
(‘Από τὴν «Ἐλευθερία» Λαρίσης
7.4.1987)

χωροῦν κάτω άπό βίαια καί ἄγρια κτυπήματα. Ἐκφωνοῦνται ὀνομαστικοί οἰκογενειακοί κατάλογοι, γιά νά μη πορέσει κανένας νά ξεφύγει.

Ἐτοι, δλοι ὅσοι πίστεψαν στή ναζιστική τακτική, κυνηγημένοι σάν ζῶα, δόηγοῦνται στήν κεντρική πλατεία καί άπό ἐκεὶ στοιβάζονται μέ κτυπήματα ύποκόπιανων καί μαστιγίων σέ φορτηγά.

Ἄτελειωτες στιγμές μαρτυρίου... Ἡ ἀπαίσια πομπή σχηματίζεται ὅπως θλιβερό ἑτερόληπτο κοπάδι, ὃπου συμφέρονται ἀνάκατα, φωνάζοντα, στενάζοντα, παιδιά, γυναίκες, γέροι καί νέοι...

Γυμνόποδες οι περισσότεροι, μ' ἔνα μοναδικό ροῦχο, κατατρομαγμένοι οἱ 225 Ἐβραῖοι, δόηγοῦνται στόν δρόχο αὐτοκινήτων πού ἔχει μετατραπεῖ σέ στρατόπεδο συγκέντρωσης. Θά μείνουν ἐκεὶ, κάτω άπό ἀθλιες καί ἀποτρόπαιες συνθῆκες, γιά 8 ἡμέρες. Μαζί τους θά ἐνωθοῦν καί οἱ Ἐβραῖοι πού συλλαμβάνονται στά Γιάννενα, 1.860 τόν ἀριθμό, ἀπό τό Βόλο καί τά Τρίκαλα.

Ολοι μαζί δόηγοῦνται στό Σιδηροδρομικό Σταθμό, στοιβάζονται σέ φορτηγά βαγόνια στό συρμό τοῦ θανάτου, πού ξεκίνησε ἀπό τήν Ἀθήνα. Τελικός προορισμός μετά ἀπό ταξίδι 9 ἡμερών κάτω άπό ἀπάνθρωπες συνθῆκες, δ σταθμός τοῦ "Αουσβίτς. Είναι ὁ τελευταῖος τους σταθμός πρίν ἀπό τούς θαλάμους τῶν ἀερίων καί τά κρεματόρια τοῦ Μπιρκενάου.

Ο Ἐβραϊσμός τῆς Ἑλλάδας ἔχει τό τραγικό πρόνομιο νά είναι ὁ τρίτος (μετά τή Λιθουανία καί τήν Ἐσθονία) ἀπό πλευρᾶς ἀφανισμοῦ στόν εύρωπαικό χώρο. Καί βέβαια, ὁ ἀριθμός τῶν θυμάτων θά ήταν ἀκόμη μεγαλύτερος, διν ἡ συμπαράσταση τοῦ ὑπόλοιπου ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ δέν ήταν τόσο αὐθόρμητη καί γενναία.

Ἀπ' τίς πρώτες στιγμές, ἐπώνυμοι καί ἀνώνυμοι ἀνθρώποι βρέθηκαν στό πλευρό τῶν Ἐβραίων καί προσπάθησαν νά τούς συμπαρασθοῦν διο μποροῦσαν. Πολλοί ἔκρυψαν στά σπίτια τους συμπατριώτες Ἐβραίους βάζοντας σέ πραγματικό κίνδυνο τόν ἑαυτό τους καί τήν οἰκογένειά τους. Ἄλλοι τούς βοήθησαν νά διαφύγουν. Οι ἀντιστασιακές ὀργανώσεις ἔκαναν βίωμά τους τή διάσωση τῶν Ἐβραίων. Κορυφαία ἐκδήλωση τῆς ἑλληνικῆς ἀλληλεγγύης σέ έθνικό ἐπίπεδο ή στάση τοῦ τότε Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἑλλάδος Δαμασκηνοῦ.

Περνοῦν περίπου δύο χρόνια καί στής 8 Φεβρουαρίου 1982 τό Δημοτικό Συμβούλιο ἀποδέχεται τό αἴτημα τῆς Κοινότητάς μας καί τήν εἰσήγηση τῆς ἀρμόδιας ἐπιτροπῆς καί ἀποφασίζει τήν ὀνομασία τῆς νέας πλατείας σέ πλατεία Ἐβραίων Μαρτύρων Κατοχῆς.

Ἀπόφαση δίκαια, γενναία, ἀντάξια τής εύαισθησίας τῆς δημοτικῆς μας ἀρχῆς καί τής ίστορίας τῆς πόλης αὐτῆς. Αἰσθήματα μεγάλης ίκανοποίησης, δυνατής συγκίνησης καί βαθιάς εὐγνωμοσύνης πλημμυρίζουν τούς Ἐβραίους τῆς Λάρισας ἀλλά καί ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου.

Μέ τήν ἀπόφαση αὐτή δίνεται ἔνα βαθύτερο νόημα καί γίνεται μιά σωστότερη ἀναγνώριση τῆς θυσίας τῶν 6.000.000 ἀδικοχαμένων ἀδελφῶν μας στήν υπόθεση τῆς παγκόσμιας εἰρήνης.

Ἀπό τήν ἐπομένη κιόλας ἡμέρα, Δήμαρχος, Δημοτικοί Σύμβουλοι καί Τεχνική Υπηρεσία ρίχνονται μέ δρεξη στήν προσπάθεια ἀναμόρφωσης καί ἀξιοποίησης τοῦ χώρου. Φιλοδοξοῦν νά παρουσιάσουν ἔνα ἔργο ἀντάξιο τῆς μνήμης τῶν μαρτύρων μας, ἀλλά καί τῶν συγχρόνων ἀναγκῶν τῆς πόλης.

Γίνονται οι ἀπαραίτητες ριμοτομήσεις οἰκοπέδων, ἀρχίζουν τά ἔργα ὑποδομῆς, πεζοδρομούνται δρόμοι, ἡ περιοχή ἀλλάζει πραγματικά μορφή. Μιά νέα σύγχρονη πλατεία δημιουργεῖται.

Κι ἐνώ τά ἔργα ἀναμόρφωσης συνεχίζονται, τό κοινοτικό μας συμβούλιο ἀπασχολεῖ ἡ σκέψη δι τό στήσιμο ἐνός μνημείου σοβαροῦ καί ἐπιβλητικοῦ θά ὀλοκλήρωνε τίς προσπάθειές μας καί θά ίκανοποιούσε τίς ἐπιδιώξεις μας.

Τόν Οκτώβριο του 1985, υστερά από εύνοϊκή εισήγηση τοῦ Δημάρχου κ. Αριστείδη Λαμπρούλη τὸ Δημοτικό Συμβούλιο ίκανοποιεῖ σχετικό αίτημά μας καὶ ἀναθέτει στὴν Ἰσραηλιτικὴν Κοινότητα Λάρισας νὰ στήσει στὴν πλατείᾳ τὸ ἐπιθυμητὸ μνημεῖο.

Ἄρχιζουν μαραθώνιες συνεδριάσεις καὶ ἐπιστρατεύονται οἱ γνώσεις καὶ ἡ πείρα ὅλων τῶν γνωστῶν Λαρισαίων ἀνθρώπων τῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν. Σὲ ὅλες αὐτές τίς προσπάθειές της ἡ Κοινότητά μας ἔχει τὴν ἀμέριστη καὶ πρόθυμη συμπαράσταση τοῦ Δημάρχου τῆς, τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου καὶ τῶν Τεχνικῶν Ὑπηρεσιῶν τοῦ Δήμου.

Ἐχει ἀκόμη ἀπεριόριστη βοήθεια ὅλων τῶν ἑβραϊκῶν ὄργανώσεων καὶ κοινοτήτων, τῶν μελῶν τῆς καὶ ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἑβραίων. Στόχος τῆς Κοινότητας εἰναι νά παρουσιάσει ἔνα ἔργο πού νά υποδηλώνει τὸ συμβολιζόμενο δραματικό γεγονός, χωρίς ὅ-

μως νά δχει τίποτε τὸ τραγικό καὶ θλιβερό. Ἀκόμη νά δχει πολιτιστικό χαρακτήρα καὶ νά ἀντέχει στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου.

Ἡ φιλοτέχνηση τοῦ μνημείου ἀνατίθεται στὸν γλύπτη κ. Γιώργο Χουλιαρά, ὁ δόποιος μέ τὸ ἔργο του καλεῖται νά ίκανοποιήσει τούς στόχους καὶ τὶς ἐπιθυμίες μας.

Κι ἔτοι φτάνουμε στὴ σημερινὴ ἡμέρα. Τό μνημεῖο εἶναι ἔτοιμο νά ἀποκαλυφθεῖ. "Ἐνα δενειρο τόσων ἐτῶν γίνεται πλέον πραγματικότητα.

Ὁ ἐπιβλητικός δύκος τῆς φοιβερῆς θηριωδίας, ὁ βαθύς στοχασμός καὶ ἡ ἔντονη θλίψη, εἶναι τὰ συναισθήματα πού πλημμυρίζουν τίς καρδιές μας στὸ ἀντίκρυσμα τοῦ σημερινοῦ ἔργου. Εἶναι ἡ δικαιώση καὶ ἡ παντοτινὴ ἀνάμνηση τῶν 235 ἀδικοχαμένων συμπολιτῶν μας, πού ἡ πόλη τούς τιμᾶ σήμερα καὶ θά τούς θυμάται πάντα.

Ἐξ δύνατος τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητας Λάρισας ἀλλά καὶ δλων τῶν Ἑλλήνων ἑβραίων, ἀπευθύνων ἔνα θερμό εύχαριστῶ, ἔνα μεγάλο εὔγε στούς σημερινούς ἀρχοντες τῆς πόλης, τὸν καταξιωμένο δήμαρχό μας κ. Αριστείδη Λαμπρούλη, τοὺς δημοτικούς συμβούλους, τίς τεχνικές ὑπηρεσίες καὶ δλους δσους βοηθησαν σ' αὐτό. Τό μνημεῖο αὐτό ἀς προστεθεῖ στὸ βωμό τῆς Ιστορικῆς μνήμης καὶ ἀκόμη ἄς φέρνει στὸ νοῦ ὅλων μας ὅτι πρέπει νά ἀμυνόμαστε μέ πάθος ἐναντίον ὅλων δσων καταρρακώνουν τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀτόμου καὶ ἐπιβουλεύονται τὴν ἐλευθερία, τὴ σκέψη, τὴ θρησκεία του. Γιατί ὅπως γράφει καὶ ὁ ἑβραϊος Νομπελίστας Ἐλί Βίζελ, ἡ ἀνθρωπότητα πρέπει νά θυμάται πώς ἡ εἰρήνη δὲν ἀποτελεῖ δῶρο τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ δημιουργήματά του. Ἀποτελεῖ δῶρο τοῦ ἐνός πρὸς τὸν ἄλλο. Σᾶς εύχαριστῶ».

‘Η ὁμιλία του δημάρχου Λάρισας Κ. Αρ. Λαμπρούλη

Στήν ὁμιλία του ό δήμαρχος Λάρισας κ. Αρ. Λαμπρούλης είπε:

«Πιστοί στὸ χρέος μας ἀπέναντι στούς συμπολίτες μας, πού ἡ θηριωδία τῶν Ναζί τούς ἔκοψε τὸ νῆμα τῆς ζωῆς, συγκεντρωθήκαμε σήμερα ἐδῶ, σ' αὐτὸ τὸ χώρο γιά:

— Νά ἀποτίσουμε ἔναν ἐλάχιστο φόρο τιμῆς στούς μάρτυρες καὶ ἥρωες νεκρούς μας καὶ

— Νά ύψωσουμε καὶ νά ἀποκαλύψουμε τὸ βωμό μνήμης καὶ σύμβολο τοῦ ἀγάνα καὶ τῆς θυσίας τῶν ἐκατοντάδων μελῶν τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητας τῆς πόλης μας καὶ τῶν ἐκατομμυρίων ἑβραίων ἀπό δλη τῆν Εύρωπη, πού δολοφόνησαν οἱ μακελάρηδες χιτλεροφαστες.

Στή λαίλαπα τοῦ Β'. Παγκοσμίου Πολέμου ἡ πόλη μας, οἱ κάτοικοι τῆς στήν δλήτητά τους σχεδόν, μικροὶ καὶ μεγάλοι, δέν ύπεκυψαν στούς κατακτητές. Ἀντιστάθηκαν. Ἐντάχθηκαν στίς ἔθνικοαπελευθερωτικές ὄργανώσεις (ΕΑΜ, ΕΛΑΣ, ΕΠΟΝ, ΕΑ) καὶ ἀγωνίστηκαν μέ δλες τίς δυνάμεις τους γιά τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδας μας.

Τοῦτο τὸ χρέος τους, τὸ ἔθνικό, τὸ τόλμημά τους τὸ πλήρωσαν μέ πολλές θυσίες, μέ πολύ αίμα, μέ πολλές

καταστροφές.

Νεκροί, πολλοὶ νεκροί! Αίμα, δάκρυα καὶ ὁδύνη!

Οἱ δρόμοι τῆς πόλης, οἱ κάμποι, τὰ βουνά μας ἔνας ἀπέραντος τόπος ἀγώνα καὶ θυσίας τῶν παιδιῶν καὶ θυγατρέων τῆς πόλης μας.

Δεκάδες στὸ Ἀντιεροπορικό, ἀνάμεσα τους καὶ ἑβραίοι καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὡς τὰ στρατόπεδα καὶ τὰ κρεματόρια τῶν ἐγκληματῶν ναζί.

Μέσα σ' αὐτή τῇ λαίλαπα, ἡ ἀγριότητα καὶ ὁ σαδισμός τῶν χιτλερικῶν ἐκδηλώθηκε καὶ ἐφαρμόστηκε κατά τὸν πιό θηριώδη τρόπο ἐνάντια στούς ἑβραίους δλης τῆς Εύρωπης, τῆς Ἐλλάδας καὶ τῆς πόλης μας.

Στήν πόλη μας ἀποφεύχθηκε ὁ δλοκληρωτικός ἀφανισμός χάρη στούς ίδιους, πού ἐναντιώθηκαν καὶ ἀγωνίστηκαν καὶ χάρη στὸ λαρισαϊκό λαό καὶ τὸ λαό τῆς περιοχῆς, πού μέ τήν καθοδήγηση τοῦ ΚΚΕ καὶ τοῦ ΕΑΜ τούς ἔκρυψε καὶ τούς βοήθησε ποικιλότροπα γιά τὴ διάσωση καὶ ἐπιβίωσή τους.

Ο δήμος τῆς πόλης μας, μετά καὶ ἀπό πρόταση τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητας, μέ ὅμφωνη ἀπόφαση τοῦ Δ.Σ. ἀπέδωσε τὸν διεθνές φόρο τιμῆς πρὸς τούς ἀδικοχαμένους μάρτυρες δημότες, δονομάζοντας τὴν

πλατεία «Πλατεία ἑβραίων Μαρτύρων Κατοχῆς» καὶ διαμορφώνοντας εἰδικά τὸ χώρο γιά νά στηθεῖ τό μνημεῖο, πού εἶναι προσφορά τῆς Κοινότητας.

Μέ τήν ἀποφασή του αὐτή τό Δ. Συμβούλιο:

— Συνεχίζει τήν παράδοση τῶν πατέρων μας.

— Ἐκφράζει τήν πίστη στήν ἀδελφοσύνη ἀνάμεσα στούς λαούς.

— Διακηρύσσει καὶ ἀξιώνει τό σεβασμό στήν ἐλευθερίες καὶ τά δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου.

— «Υποδηλώνει τήν ἀντίθεσή του σέ κάθε ἐπιβουλή, ἐξάρτηση καὶ καταπίεση, ἔθνική, κοινωνική, πολιτική.

— Καλεῖ δλους μας στόν ἀγάνα γιά τήν ἀποτροπή τοῦ νέου ἐγκλήματος κατά τίς ἀνθρωπότητας, γιά τήν κατάργηση τῶν πυρηνικῶν ὅπλων, γιά τόν ἀφοπλισμό καὶ τή διεθνή ἀσφάλεια καὶ εἰρήνη.

Μάρτυρες νεκροί μας, μέ θλίψη καὶ ὁδύνη γιά τό χαρό σας:

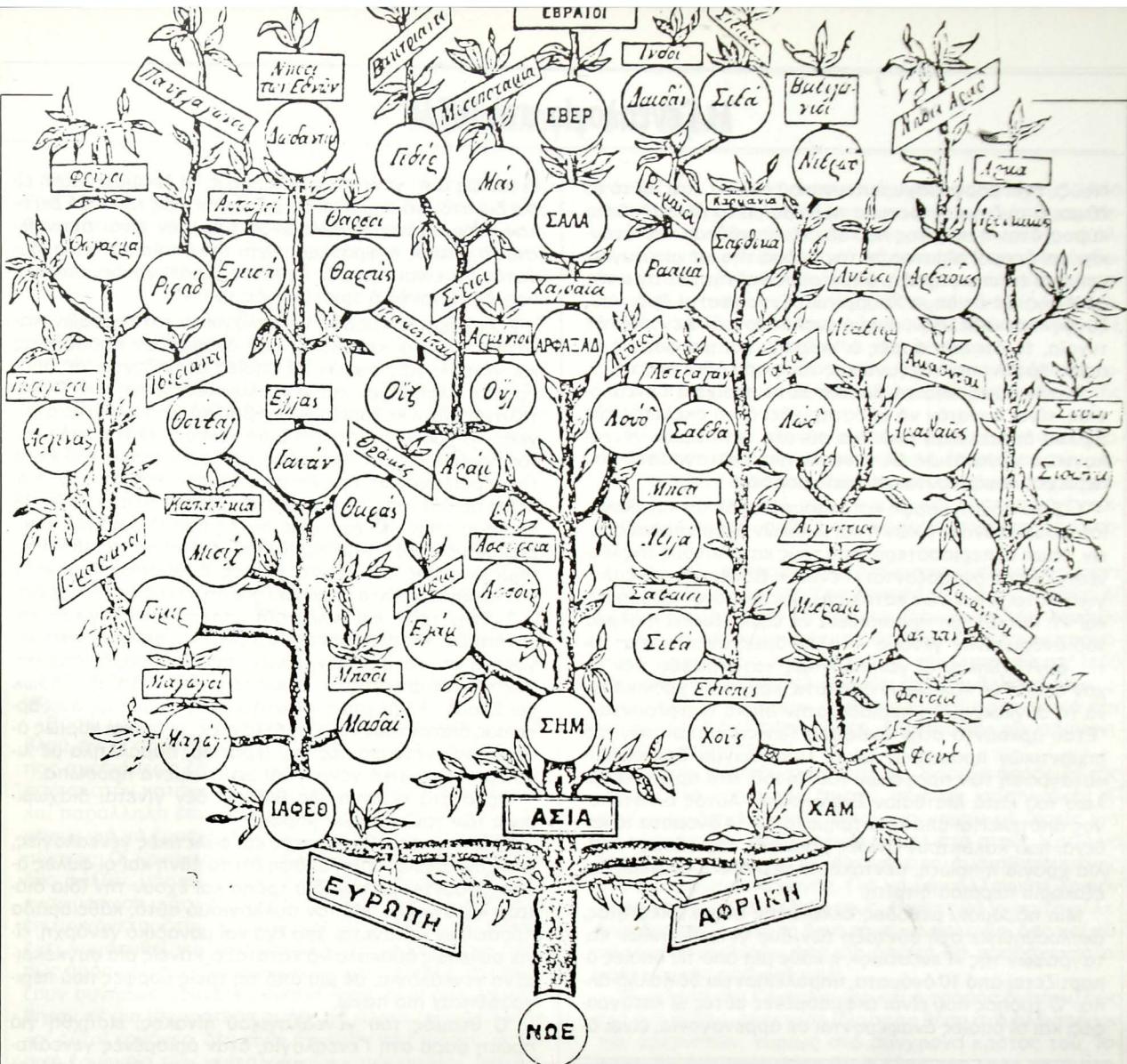
— Τιμοῦμε τή θυσία σας διαβεθαιώνοντάς σας δτί δέν θά παραλείψουμε τό χρέος μας ἀπέναντι σέ σάς καὶ

— Στήν ἐπίκληση σας θά κάνουμε τό πάνω στέ ή φρίκη πού γνωρίσατε νά μήν ταράζει πιά τό μακάριο κι αἰώνιο ὑπνο σας.

Ἀπόφασή μας εἶναι:

— ΟΧΙ πιά πόλεμος καὶ καταστροφές.

Εἰρήνη! Εἰρήνη! σ' δλη τή γῆ κι ὡς τήν ἀκρη τ' ούρανοῦ! Αἰώνια ή μνήμη σας!».

‘Η Γενεαλογία στή Βίβλο

ΤΟΥ Κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Α. ΜΑΥΡΙΔΕΡΟΥ

Mελετώντας τή βίβλο ἀπό τήν πολύ ἐνδιαφέρουσα γνησαλογική ἄποψη, βλέπουμε δτι τό ιερό αὐτό κείμενο, ἀναφέρει καὶ τή σειρά τῶν ἀμέσων καὶ ἀπότερων ἀπογόνων τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὕας, οἱ ὅποιοι ἔχουν καταγραφεῖ μέ τέτοιο τρόπῳ, ὥστε νά είναι δυνατή ἡ διαπίστωση τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς μεταξύ τους συγγενείας.

‘Ο κυριότερος ὅμως σκοπός τῆς ὑπάρχεως τῆς Γενεαλογίας στή βίβλο, ήταν ἡ ἀπόδειξη τῆς συγγενείας ἐνός προσώπου με δρισμένες οἰκογένειες, φυλές ἢ γένη· ἀπόδειξη χρήσιμη καὶ συχνά ἀπαραίτητη, για τή διεκδίκηση κοινωνικῶν δικαιωμάτων, ὑπηκοότητος, ἀλλά καὶ δικαιωμάτων ὑπηρεσίας στούς ιερούς χώρους λατρείας.

‘Ο σημαντικός ρόλος πού διαδραμάτισε ή Γενεαλογία, γίνεται για πρώτη φορά κατανοητός στή Βίβλο, όπου συ-

ναντάμε μία κοινωνία βασισμένη σε φυλετικές - πατριαρχικές παραδόσεις. Κατά τήν περίοδο τών πατριαρχῶν, μέσα στά κείμενα τῆς Βίβλου, γίνεται μνεία βασικών στοιχείων Κληρονομικοῦ Δικαίου, σε σχέση με τήν κληρονομιά, τήν υιόθεσία καί τή συνέχιση τοῦ οίκογενειακοῦ όνδροματος. Ιδιαίτερα δύον ἀφορᾶ τήν υιόθεσία, στά κείμενα τῆς «Γεννέσεως» ἀναφέρεται θεομός πού ἵσχε σε εύρεως στή Χαναάν, κατά τόν δοποὶ ἢ υιόθεσία γινόταν μεταξύ συγγενῶν πού ἀνήκαν στό ἴδιο γένος. Ἐπρόκειτο γιά υιόθεσία ἐγγονῶν ἀπό τόν πάππο τους. Μέσα σ' αὐτό τό πλαίσιο, ὁ Ἰακώβ υιόθέτησε ἐγγονούς του, δινοντάς τους ἵσα δικαιώματα μέ τούς φυσικούς γιούς του. Τό γεγονός αὐτό ἀποδεικνύεται τώρα δτί δέν ἦταν οὔτε αύθαίρετο, οὔτε μεμονωμένο.

Μία άλλη συγγενική σχέση, ό συζυγικός δεσμός, στά κείμενα τῆς Βίβλου, καὶ συγκεκριμένα στά ἔγγραφα τῆς

Η Γενεαλογία στή Βίβλο

Νούζι, έχει μορφή ισχυροποιητικού έθιμου. Κατ' αύτό τό εθιμό, ό συζυγικός δεσμός περιεβάλλετο μέ πρόσθετο κύρος, όταν ή σύζυγος πού δέν τήν συνέδεαν καί' άνάγκην καί δεσμοί αϊματος μέ τόν ἄνδρα της, μέ μία συγκριμένα έπισημη πράξη, ἀποκτοῦσε καί τήν ίδιότητα τῆς ἀδελφῆς. Σέ έπισημα Χουροτικά ἔγγραφα, οί όροι «σύζυγος» καί «ἀδελφή», συχνά έναλλασσονται. Δέν είναι δέ τυχαίο, τό ότι δύο φορές ό 'Αβραάμ καί μία φορά ό 'Ισαάκ, έμφανισαν τίς γυναίκες τους σάν ἀδελφές τους.

Έκτος ομως ἀπό τά βασικά αύτά στοιχεία Γενεαλογίας, είναι δυνατόν νά υποστηριχθεί ότι ό σκελετός τῆς Βίβλου ἀποτελείται ἀπό ένα συνολο πολύτιμων γενεαλογικών γεγονότων. Οι γενεαλογικές καταγραφές πού περιέχει, διακρίνονται σέ τρεις μορφές:

1. Στήν πρώτη μορφή κατασσονται ἀπλοί κατάλογοι ιστορικών, ἔθνολογικών ἡ καί μυθικών ἀκόμα παραδόσεων, ὥπως οι περισσότεροι ἀπό τούς καταλόγους τῆς «Γενέσεως» πού ὄνομάζονται «Γενέές». Βάσει τῶν γενεαλογικών στοιχείων τῶν καταλόγων αὐτῶν, στά κεφάλαια 5 καί 11, κατεβλήθη προσπάθεια νά ἔξακριβωθεῖ ἡ ἡλικία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους — πλήν ομως ἀνεπιτυχῆς. "Οταν συντάχθηκαν οι γενεαλογικές καταγραφές, δέν είχαν σκοπό νά καλύψουν ἀπόλυτα, καί χωρίς χρονικά κενά τή συγκεκριμένη περίοδο στήν όποια ἀναφέρονταν. "Ετσι, ἀρκούντο στήν ἀναφορά τῶν ὀνομάτων τῶν πιό σημαντικών προσώπων μόνο. Παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ καταγραφή τῶν προγόνων τοῦ Ἰησοῦ, στό πρώτο κεφάλαιο τοῦ κατά Ματθαίον Εὐαγγελίου. Αὐτός ό καταλόγος ἀποτελείται ἀπό τρία τμήματα, μέ 14 ὀνόματα τό καθένα, πού καλύπτουν ἀνισες χρονικές περιόδους — χίλια χρόνια ἡ πρώτη, πεντακόσια περίπου ἡ δεύτερη καί ἔξακόσια περίπου ἡ τρίτη.

Μία παρόμοια μέθοδος ἐκλεκτικής συμμετρικότητος, ἀκολουθήθηκε στή σύνταξη τῶν δύο γενεαλογικών καταγραφῶν τῆς «Γενέσεως», ἡ κάθε μία ἀπό τίς όποιες ἀπαρτίζεται ἀπό 10 ὀνόματα, παραλειποντα δέ πολλὰ ἄλλα. 'Ο τρόπος πού είναι ἐκφρασμένες αὐτές οι καταγραφές, καί οί όποιες ἀναφέρονται σέ ἀρρενογονία, είναι ὅ-

τι ἀπλῶς ό Α' γέννησε τόν Β' κ.ο.κ. 'Η ἐκφραση αὐτή είναι δυνατόν νά σημαίνει ότι ό Β' ἦταν γιός τοῦ Α', ὅτι ἤταν ἔνας ἀπότερος πρόγονός του. Δέν είναι ἀσυνήθιστος ό τρόπος ἐκφράσεως, κατά τόν ὅποιο ό Β' είναι δυνατόν νά είναι πρώτος ἐγγονός, προεγγονός, ἀπεγγονός, δισεγγονός ἡ τρισεγγονός τοῦ Α'.

2. Στή δεύτερη μορφή γενεαλογικῶν καταγραφῶν, κατατάσσονται οί κατάλογοι πού ἀναφέρουν παραδόσεις καί γενεαλογίες φυλῶν, οί όποιες στηρίζονται σέ ἀπογραφές πληθυσμοῦ καί γενεαλογικές ἀφηγήσεις. Οι κατάλογοι αὐτοί καθορίζουν ἓνα βασικό γενεαλογικό στοιχεῖο: Τή χρονική διάρκεια μιᾶς γενεᾶς. 'Ο χρονικός αὐτός προσδιορισμός ἔγινε ἀπό τόν ισραηλιτικό λαό κατά τίς περιπλανήσεις του, ἐπιστρέφοντας στή Χαναάν, ό όποιος ὄριοθέτησε τή γενεά στά χρονικά πλαίσια τῶν 38 περίπου ἔτων. 'Ο χρονικός αὐτός προσδιορισμός, συμβάδισε μέ αὐτόν τοῦ 'Ηροδότου, ό όποιος, τό 485 π.χ., σημειώνοντας ότι «τρεῖς γενεές ἀνθρώπων διαρκοῦν 100 περίπου χρόνια», ὄριοθέτησε τή γενεά σέ 33 χρόνια.

3. Στήν τρίτη καί τελευταία μορφή γενεαλογικῶν καταγραφῶν, κατατάσσονται ιστορικά καί γενεαλογικά γεγονότα συγκεκριμένων γενῶν, πού διαδραμάτισαν σημαντικό ιστορικό ρόλο, ὥπως τῶν οἰκων Δαυίδ, Ζαδώκ καί Σαούλ. 'Εξ ἄλλου ή «Πεντάτευχος» περιλαμβάνει ἀρκετούς ἀπό αὐτούς τούς καταλόγους, οί όποιοι κυρίως ἀναφέρονται γενεαλογίες τοῦ ιερατίου, παράλληλα μέ λιγότερο σημαντικά γένη ἡ καί μεμονωμένα πρόσωπα.

Μέσα στά κείμενα τῆς Βίβλου, δέν γίνεται διαχωρισμός τῶν τριῶν αὐτῶν μορφῶν.

Οι ιστορικές, ἔθνολογικές καί φυλετικές γενεαλογίες, βασίζονται δλες στήν ἀποψη ότι τά έθνη καί οί φυλές ἀναπτύσσονται μέ τόν ἴδιο τρόπο καί ἔχουν τήν ἴδια διάταξη καταγωγῆς. Μέ τόν συλλογισμό αὐτό, κάθε όμαδα προσώπων κατάγεται ἀπό ἔνα καί μοναδικό γενάρχη, είναι συνεπώς δύσκολο νά κατατάξει κανείς μία συγκεκριμένη γενεαλογία, σέ μία ἀπό τίς τρεῖς μορφές πού περιγράφθηκαν πιό πάνω.

'Ο θεσμός τοῦ γενεαλογικοῦ πίνακος, εἰσήχθη γιά πρώτη φορά στή Γενεαλογία, όταν ὄρισμένες γενεαλογικές καταγραφές τῆς Βίβλου, διατυπώθηκαν ύπό τή μορφή πινάκων.

Οι γενεαλογικοί πίνακες τῆς Βίβλου ἀφοροῦν μόνο οικογένειες καί φυλές, καί δέν ἀσχολοῦνται μέ μεμονωμένα πρόσωπα. Στό μεγαλύτερο ποσοστό τους, δημιουργήθηκαν γιά ύπηρεσιακούς λόγους, ὥπως ἔθνικές ἀπογραφές, στρατιωτικές ύποχρεώσεις καί φορολογικούς σκοπούς.

Προφανώς, μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου, καθώς οι οικογένειες ξεχνούσαν τίς παραδόσεις, δημιουργήθηκε ἡ ιστορική ἀνάγκη τής διασώσεως τῶν στοιχείων καταγωγῆς, μέ τή βοήθεια τῆς γενεαλογίας. 'Ο κάθε μορφής γενεαλογικός πίνακας ἔχει μελετηθεῖ καί ἐκτιμηθεῖ ἀνάλογα μέ τά στοιχεία καί τόν τρόπο πού συντάχθηκε· μερικοί ἔρευνητές π.χ. κατέληξαν στό συμπέρασμα, πρώτον ότι ό γενεαλογικός πίνακας τοῦ 'Ααρών προχωρεῖ πίσω στόν χρόνο, σ' ἔνα ἐπίπεδο όπου λείπουν πολλές γενεές, καί δεύτερον ότι οί συντάκτες του συμπλήρωσαν μόνοι τους τά κενά, ἐπαναλαμβάνοντας μερικά ἀπό τά ύπαρκτά ὀνόματα, συμπληρώνοντας τίς γενεές πού ἔλειπαν, καί δίνοντας ἔτσι μία πληρέστερη μορφή στό συγκεκριμένο γένος.

ΧΡΟΝΙΚΑ ΝΟΥΡΖ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σουρμελή 2 - 104 39 ΑΘΗΝΑ

τηλ.: 88.39.951

Ύπεύθυνος σύμφωνα μέ τό Νόμο:
Ο Πρόεδρος τοῦ Κ.Ι.Σ. Ιωσήφ Λόβιγγερ
Σουρμελή 2

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

Η Γενεαλογία στή Βίβλο

“Ενα ἄλλο γενεαλογικό στοιχεῖο πού ύπάρχει στή Βίβλο, είναι τό ἐνδιαφέρον γιά τήν καταγωγή. Αύτό, έκδηλώνεται στίς ἀρχαίες γενεαλογίες, μερικές ἀπό τίς ὅποιες, ἵδιας αύτές τῶν «Χρονικῶν», είναι ίδιαίτερα κατατοπιστικές σέ θέματα καταγωγῆς, παρά τό γεγονός ὅτι γράφηκαν στό τέλος τής περισκῆς περιόδου, ἡ ὁποία λόγω τῆς φύσεώς της, κάθε ἄλλο παρά εύνοούσε τήν ίδιαίτερη ἐνασχόληση μέ θέματα καταγωγῆς. Βεβαίως, είναι δύσκολο, ἀν̄ ὁχι ἀδύνατο, γιά τόν σημειρινό ἐρευνητή, νά ἀποφανθεῖ ὡς πρός τήν αὐθεντικότητα τῶν γενεαλογιῶν αὐτῶν, καί τοῦτο διότι, τά βιβλία αὐτά, ἀναφέρουν γεγονότα πού συνέβησαν πολύ πρίν τόν χρόνο τῆς συγραφῆς τους.

Στίς γενεαλογίες τῶν «Χρονικῶν» ἐν τούτοις, ἐντοπίζονται τρία στοιχεῖα, τά ὁποία συνήθως συνδυάζονται μεταξύ τους. Τό πρώτο, ἀφορά τή σχέση τῶν φυλῶν μέσα ἀπό τίς γραμμές ἀρρενογονίας. Τό δεύτερο ἀσχολεῖται μέ τά ὄνόματα τῶν ἀποικιῶν καθώς καί μέ τά ὄνόματα τῶν γεναρχῶν τους, καί τό τρίτο σχετίζεται μέ τά ὄνόματα τῶν οἰκογενειῶν. “Ενα ἀξιομνημόνευτο παράδειγμα συνδυασμού τῶν τριῶν αὐτῶν στοιχειῶν, συναντάμε στή γενεαλογία τῶν προγόνων τοῦ Καλέμπ, ἡ ὁποία ἀποτυπώθηκε σέ πίνακα ἀπό ἐρευνητές, μέ τήν «κάθετη» μέθοδο.

Βάσει τῶν φραστικῶν γενεαλογικῶν σχημάτων τῆς Βίβλου, ἔγινε προσπάθεια νά ἐπινοηθεῖ ἔνας εὔκολος τρόπος σχεδιάσεως ἔθνογραφικῶν πινάκων, πού νά ἀναφέρονται στήν καταγωγή τῶν γενῶν καί τῶν οἰκογενειῶν, καί παράλληλα ἐπιδιώχθηκε ἡ θέσπιση θεωρητικῶν κανόνων γιά νά ἔρμηνευθοῦν συγκεκριμένοι γενεαλογικοί πίνακες. Οι κανόνες αὐτοί, ἀπέδειξαν ὅτι ἡ συγχώνευση δύο φυλῶν, μπορεῖ νά συντελεσθεῖ μέ ἔναν γάμο, ἡ δέ ἐνσωμάτωση μιᾶς νέας φυλῆς σέ ἔναν τοπικό πληθυσμό, ἐπιτυγχάνεται ὅταν ὁ γενάρχης, ὡς κεφαλή τῆς φυλῆς, ἔχει νυμφευθεῖ γυναίκα ιθαγενή. Τά μεμονωμένα συνεπῶς πρόσωπα πού δέν είναι μέλη ἐνός γένους, συμβολίζουν συνήθως ἀδύνατες οἰκογένειες, οἱ ὁποίες προστέθηκαν σέ μία ἰσχυρότερη φυλή. ‘Εξ ἄλλου, οἱ γενεαλογικοί αὐτοί κανόνες, δέν είναι δυνατόν νά δώσουν μία βασική ἔρμηνεία τῶν γενεαλογικῶν καταγραφῶν, δεδομένου ὅτι ὄρισμένες ἀναφορές καί παραδόσεις προήλθαν ἀπό συνδυασμό τόσο περιγραφῶν καί μύθων, ὅσο καί ἴστορικής πραγματικότητος.

Συνήθως στή Βίβλο, ἡ ὄνομασία ἐνός ἔθνους, μιᾶς φυλῆς, ἔνός γένους ἡ μιᾶς οἰκογενείας, ὑπάρχει σέ διαφορετικά σημεῖα, ἡ καί σέ σύνθετους πίνακες, ὅπου συχνά, ἔξ αἰματος συγγενεῖς, ἔχουν τό ἴδιο μικρό δνομα. ‘Αρκετά τέτοια παραδείγματα συναντάμε στή «Γέννεση». Πολλές φορές, τό ἴδιο δνομα ἀναφέρεται σέ δύο ἐντελῶς διαφορετικές ἔθνικές καί φυλετικές ὁμάδες. Μία τέτοια διπλή ἀναφορά ἔχει σάν ἀποτέλεσμα τήν ἀβέβαιη γενεαλογική ἀπόδοση καί τήν ὑπαρξη παραλλήλων παραδόσεων. Οι παραδόσεις αὐτές ἔχουν διαφορετική προέλευση, ἀφοροῦν δέ κυρίως ἀλλαγές ἴστορικων καταστάσεων, ὅπως π.χ. ἡ ἴσχυς τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν φυλῶν καί τῶν οἰκογενειῶν, ἡ μετανάστευση ὄρισμένων φυλῶν ἀπό τή μία χώρα στήν ἄλλη καί οἱ ἐπιμειξίες ὄρισμένων σημαντικῶν ἔθνικῶν ὁμάδων.

Οι συντάκτες τῶν γενεαλογικῶν καταγραφῶν τῆς Βίβλου, ίδιαίτερα αὐτῶν πού βρίσκονται στά «Χρονικά», ἀντιμετώπισαν ἀλληλοσυγκρουόμενες ἀναφορές, συ-

χνά δέ καί τελειως ἀντικρουόμενες παραδόσεις. ‘Από τίς γενεαλογικές αὐτές καταγραφές, σχεδιάσθηκαν περιεκτικοί πίνακες, ἀπό ἐρευνητές, οἱ ὁποῖοι, χωρίς νά ἀλλοιώσουν τόν διαφορετικό χαρακτήρα τους, κατόρθωσαν νά τίς συνδυάσουν, θεωρώντας τες ώς οἰκογενειακές ἡ φυλετικές γενεαλογίες. ‘Ετσι, μέ εύκολία χρησιμοποίησαν τά ἴδια ὄνόματα, γιά νά συμπληρώσουν τούς ἐξ αἰματος συγγενεῖς στά κενά τῶν πινάκων.

Καταλήγοντας, τονίζουμε ὅτι ἡ γέννηση καί ἡ καταγωγή, προσλαμβάνουν ἔξχουσα σημασία στά κείμενα τῆς Βίβλου.

‘Η γνησιότητα τῶν γεννήσεων σέ μία οἰκογένεια, ἔξασφαλιζόταν ἀπό τίς συγκεκριμένες ἐπιμειξίες τῶν γενῶν, πού γίνονται μέσω τῶν γάμων. Οι γάμοι αὐτοί, προγραμματίζονταν ἀπό πολύ νωρίς, καί ἐπρεπε νά ἐγκριθοῦν ἀπό τούς εύσεβες καί λογίους γενάρχες τῆς ἐποχῆς.

“Οσο γιά τήν καταγωγή, ἀπέκτησε ἰδιαίτερη σημασία κατά τήν περίοδο τής ἐπιστροφῆς στή Σιών, καθώς οἱ γραμμές ἀρρενογονίας τῶν ιερωμένων καί τῶν λευτῶν ἐπρεπε νά ἀποδεικνύουν τήν υπαρξη ιερωμένων προγόνων, προύπόθηση ἀπαράίτητη γιά τήν ύπηρεσία στό ιερό τοῦ ναοῦ. Φαίνεται μάλιστα, ὅτι σχεδόν δλες οἱ οἰκογένειες πού ἐπέστρεψαν ἀπέκτησαν ἐνδιαφέρον γιά τήν καταγωγή, διότι βάσει αὐτῆς, ἀπαιτοῦσαν τήν προγονική τους περιουσία.

Κατά τήν περίοδο τοῦ Δευτέρου Ναοῦ, ἡ ἀπόδειξη τής καταγωγῆς χρησίμευε ἐπίσης, σέ δσες ισραηλιτικές οἰκογένειες διεκδικούσαν δικαίωμα γάμου μέ ιερεῖς γιά τίς κόρες τους. ‘Απαγορεύοταν μάλιστα στούς ιερεῖς νά ἔλθουν σέ ἐπιγαμία μέ οἰκογένειες ἀμφισβητουμένης καθαρότητος καταγωγῆς. Γιά νά μήν ἀλλοιωθεῖ λοιπόν τό ἀμιγές τής καταγωγῆς τους, ἐπρεπε νά γνωρίζουν λεπτομεριάκα, τόσο τή δική τους γενεαλογία, ὅσο καί αὐτή τῶν οἰκογενειῶν ἀπό τίς διόποιες θά προήρχοντο οι μελλοντικές σύζυγοί τους.

‘Η μελέτη τής Γενεαλογίας καί ὁ τρόπος ἀναπτύξεώς τής στή Βίβλο, ἀπέκτησε ἰδιαίτερη θέση στό ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν, κυρίως στό σύγχρονο κράτος τοῦ Ισραήλ, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ἐβραϊκός λαός κατάγεται ἀπό τίς γενεαλογίες τής Βίβλου.

Τελειώνοντας, θά ἐπρεπε νά ἀναφέρουμε ὅτι οἱ καταγραφές τῶν συγγενειῶν μεταξύ τῶν προσώπων τῆς Βίβλου, ἔχουν ἀποτελέσει τή βάση τῶν τριῶν κλάδων τῆς σύγχρονης Γενεαλογίας: τοῦ ίστορικοῦ, τοῦ θεωρητικοῦ καί τοῦ πρακτικοῦ.

‘Από ίστορικής πλευρᾶς, αὐτή καθαυτή ἡ υπαρξη τής Γενεαλογίας στή Βίβλο, ἀποδεικνύει τόσο τήν ἀναγκαιότητά τής, ὅσο καί τήν ἀρχαία τής προέλευση.

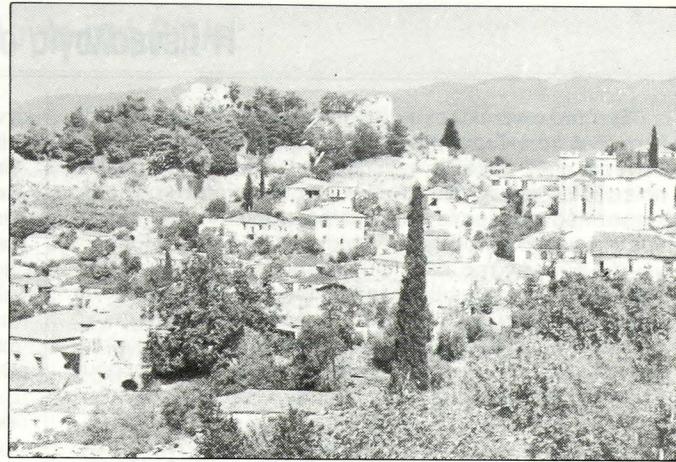
‘Από θεωρητικής πλευρᾶς, ἡ Βίβλος εἰσήγαγε τίς ἐννοιες τής καταγωγῆς καί τής συγγενείας, ἀπό τίς διόποιες προέρχονται οι σύγχρονοι γενεαλογικοί δροι.

Τέλος δέ, ἀπό πρακτικής πλευρᾶς, μέ βάση τά στοιχεῖα τοῦ ιεροῦ κειμένου, είναι δυνατή ἡ σχεδιάση γενεαλογικῶν πινάκων ὅλων τῶν σύγχρονων τύπων, γεγονός παγκοσμίως μοναδικό γιά ἀρχαίο κείμενο.

(‘Ανακοίνωση πού ἔγινε στό Α’ Πανελλήνιο Συμπόσιο ‘Εραλδικής καί Γενεαλογικής Επιστήμης, στήν Αθήνα, ἀπό τίς 24 ἔως τίς 26, Νοεμβρίου 1986. ‘Ο εισηγητής είναι τ. ειδικός γραμματέας τής Εραλδικής καί Γενεαλογικής Εταιρείας ‘Ελλάδος).

‘Η Εβραϊκή Παροικία τῆς Κυπαρισσίας

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ ΣΤΥΛ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Από τούς Ιστορικότερους λαούς της Μεσογείου, ό ελληνικός και ό εβραϊκός λαός, στό πέρασμα τών αιώνων, γνώρισαν θύελλες διωγμῶν, ξένης κατοχῆς και κατεργμῶν ἀπό μεγαλύτερους λαούς κι ἔξαναγκάστηκαν ν' ἀφῆσουν τή γενέθλια γῆ τῶν πατέρων τους καὶ νά πάρουν τὸν πικρὸ δρόμο τῆς ξενιτεῖας. Γι' αὐτό καὶ μέχρι σήμερα καὶ στά πιο ἀπίθανα σημεῖα τῆς ὑδρογείου, βρίσκει κανείς “Ελληνες ἢ Εβραίους νά χουν ριζώσει στήν ξένη γῆ καὶ ν' ἀποτελοῦν τό πιό πλούσιο καὶ διακεκριμένο κομμάτι τῆς ἐκεī κοινωνίας. Πιστοί στή θρησκεία τά ἡθη καὶ τίς παραδόσεις τῶν πατέρων τους, ἀποτελοῦν μιά εχεχωριστή κλειστή κοινωνία, γι' αὐτό δύντεξαν καὶ ἀντέχουν φυλετικά μέσα σέ ἄλλες πολυάριθμες καὶ ἔχθρικές πολλές φορές, κοινωνίες.

Στήν Έλλάδα τό ποσοστό τῆς εβραϊκῆς περιουσίας, ήταν σημαντικό στά προπολεμικά χρόνια⁽¹⁾. Στά χρόνια τῆς γερμανικῆς κατοχῆς, οἱ Εβραῖοι πλήρωσαν πολύ ἀκριβά τό τίμημα τῆς φασιστικῆς μισαλοδοξίας.

Στήν Κυπαρρισία, τήν πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Τριφυλίας τοῦ Νομοῦ Μεσσηνίας, ό ἀριθμός τῶν Εβραίων, πρέπει νά ήταν σημαντικές ἀπό τά χρόνια ἀκόμα τῆς τουρκοκρατίας. Τά σπίτια τους ήσαν χτισμένα στήν “Πίσω Ρούγα” καὶ στό ὑπέρθυρο τους ἔφεραν χαραγμένο τό ἀνάγλυφο ἔθνικό τους σῆμα, τήν Πεντάλφα. “Ἐνα ἀπό αὐτά ὑπάρχει σήμεδρα ἐντοιχισμένο στό μικρό θέατρο τοῦ Κάστρου, πού ἔφτιαξε στά χρόνια τῆς ἐφτάχρονης δικτατορίας, ό τότε δήμαρχος τῆς πόλης κ. Ἡλίας Τσίγκανος.

Μετά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ 1821, ζμειναν λίγοι, ἵσως γιατί οἱ περισσό-

τεροι ἔξελλήνισαν τά δόνοματεπώνυμά τους καὶ συγχωνεύτηκαν μέ τόν ύπόλοιπο ντόπιο πληθυσμό. Ἐπιβεβαίωση δέ τῆς ἀποψής μας αὐτῆς, βρίσκεται στά σημερινά ἐπώνυμα τῶν κατοίκων τῆς πόλης, ἀλλά καὶ στή ντόπια προφορική παράδοση. Παρά τήν ἐπίμονο ἀναζήτησή μας γιά περισσότερες πληροφορίες, ή συγκομιδή υπῆρξε πάρα πολύ φτωχή.

Ο ἀλησμόνητος φίλος δικηγόρος Γιώργης Κανελλόπουος (= Χελιώτης) μοῦ εἶχε πεῖ δτί:

“Στά χρόνια 1920 - 1925, εἶχα συμμαθητή τόν Μωϋζίνο (= Μωσῆ). Ο πατέρας του καὶ ὁ θείος του (ἀδερφός τοῦ πατέρα του) ήσαν φαναρτζῆδες, ἔφτιαχναν δηλαδή φανάρια πού τά πουλούσαν στό μαγαζί τους, στά πανηγύρια καὶ στά παζάρια (= λαϊκές ἀγορές). Κάθονταν δίπλα ἀπό τοῦ Μπακολιά καὶ τοῦ Ἀντωνόπουλο τό σπίτι. Τό δέ ἐπώνυμό τους μοῦ εἶναι ἀγνωστοῦ.

Ο κ. Χρίστος Μουτσόπουλος λέγει δτί, ἀπέναντι ἀπό τοῦ Κάκαβα τό ἐμπορικό εἶχε μαγαζί ἔνας Εβραῖος. Εἶχε ἔνα παιδάκι ἔφτα ἐτῶν. Μιά μέρα τσακωθήκαμε καὶ τοῦ εἶπα: «Παλιο - Εβραίο πού σταυρώσατε τό Χριστό μας!»⁽²⁾.

“Ἐκλαψε τό παιδί, πήγε καὶ τό πε στόν πατέρα του, κι αὐτός στόν πατέρα μου, πού μέ περιλαβε καὶ τό θυμᾶμαι ἀκόμα ἐκεīνο τό ξύλο. Ο Εβραίος αὐτός εἶχε σπίτι στοῦ Σαράτση. Τί ἔγιναν κατόπιν δέν ἔμαθα καὶ δέν ξέρω.

Φαίνεται δημως πώς ή Παροικία τῶν Εβραίων στήν Κυπαρρισία ήταν σημαντική καὶ τοῦτο ἀπό ἔνα δημοσίευμα τοῦ γιατροῦ Ἀγησάλαου Παπαδόπουλου πού γράφει στό περιοδικό “Τριφυλιακή Εστία” (τομ. Δ', σελ.

410) μέ τόν τίτλο: «"Αν δέν...» (πού ἀποτελεῖ νοσταλγική ἀνάμνηση ἀπό τήν παιδική μου ζωή στήν Κυπαρισσία, στά χρόνια 1921 - 1928) τά ἔξης:

“Αν δέν ἔχεις στή “μπομπή” τῶν Οβραίων, σπάσει παλιοκουρούπα στήν αὐλή τους, δίπλα στοῦ Μπακολιά, κι ἂν ήταν φίλος σου ό Μωϋζίνος».

Κι δημως, αὐτά τά στοιχεῖα εἶναι πάρα πολύ λίγα γιά τούς συντοπίτες μας Εβραίους τῆς Κυπαρισσίας, ύπολογίζω δέ, σε μιά δεύτερη ἀπότετρα μου, νά ἐπανέλθω μέ πλουσιότερη συγκομιδή. Ή γραφτή μου αὐτή πρώτη προσφορά δις ἀποθησαυρίστει ἔστω γιά εὐλαβικό μνημόσυνο στή θύμιση τους.

Υποσημειώσεις

1) Γιά τήν Ισαραηλιτική Παροικία στήν Έλλάδα καὶ τή θέση της στήν κοινωνική ζωή κάθε πόλης, βρίσκει κανείς δῆθονα στοιχεία στόν ήμεροίσιο ή περιοδικό Τύπο. “Οπως π.χ. στόν “Απόλλωνα” τοῦ Πειραιά (τομ. Γ' (1886) γράφει ό Ν. Πετρής (21 Μαΐου 1885 σελ. 514) ἀνταπόκριση, ἀπό τήν Πρέβεζα, τά ἔξης:

“Περί γάμους Οθωμανίδος ἐν Πρέβεζῃ” πρόκειται γιά τόν γάμο τής Σαμπρίε Χανούμ, θυγάτηρ τοῦ διοικητοῦ Πρέβεζης Μουτσαράφη Αππούλη Ρεφή, μετά τοῦ Οθωμανοῦ Φερόύζ ‘Εφένδη (άρχιεπιστάτου τῶν κτημάτων τοῦ Ραούφ - Μπέτη τῆς Πάργας. Η πρωτότοκη θυγάτηρ τοῦ διοικητοῦ Πρέβεζης, τυγχάνει σύζυγος τοῦ Σελάχουντίν Μπέτη, γραμματεώς τής υψηλῆς πύλης. Παρευρέθησαν ... ἐκ δέ τής Ισαραηλιτικής Παροικίας, ήτις ἀριθμεῖ περί τάς 20 οικογενείας, ἐκλήθησαν ἐν τή α! ἐσπερίδι πίνες, οἰον οί κ. Ἡλίας Δαυίδ Τσαντίκης, Δαυίδ Ιακώβ, Χαήμ Κοέν καὶ Σαμουέλ Μάτσα».

2) Παρά τήν ἐντεχνή καὶ σκοτιμ διαβολή μερικῶν, ἐναντίον τοῦ Ισαραηλιτικοῦ στοιχείου, ἐν τούτοις ή ἔχθρα μεταξύ τῶν δύο λαών μας, ήταν καὶ εἶναι ἀνύπαρκτη. Η ἔχθρα περιορίζετο μόνο στούς παιδικούς καυγάδες στή διένεξή τους, γιά τή σταύρωση τοῦ Χριστοῦ, κατά τίς γιορτές τοῦ Πάσχα, μετά τά τέλος τῶν όποιων, οι σχέσεις ἐπανεύρισκον τό φιλικό τους κλίμα, τής ἀγάπης καὶ τοῦ παιγνιδιοῦ. Γιά τούς μεγάλους δέν γίνεται λόγος, γιατί στήν πλειονότητά τους διατηροῦσαν δριστες φιλικές σχέσεις.

ΤΑ ΑΡΩΜΑΤΙΚΑ ΦΥΤΑ ΠΑΡ' ΑΡΧΑΙΟΙΣ ΙΣΡΑΗΛΙΤΑΙΣ

Τοῦ δρος ΙΩ. Γ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ,

*Αμ. Ἐπικ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Εκ τῆς ἐπισταμένης ἔρευνης τῶν Ἱερῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προέκυψεν, διτὶ ἐν αὐτῇ ἀναφέρονται ἀρκετά ἀρωματικά φυτά, ἡτοι ἡ ἐκλεκτὴ σμύρνα, τό εὐώδες κιννάμωμον, ὁ εὐώδης κάλαμος, ἡ Ἱρις, ὁ ἄγνος, ἡ κέδρος, ὁ ὕσσωπος, ὁ νάρδος, ἡ κύπρος, ἡ κυπάρισσος, τό κρίνον, ὁ κρόκος, ὁ μανδραγόρας, ὁ ἀσπάλαθος, ἡ τερέμινθος, ἡ ἄρκευθος, ἡ μυρσίνη, ἡ κόνυζα, τό μικρὸν μελάνθιον, τό κύμινον, ἡ πεύκη, τό κόριον, ἡ κάππαρις, τό πράσον, τό κρόμμιον, τό σκόρρον, ὁ στύραξ καὶ ἡ καρύα. Ἐπίσης διαλαμβάνονται αἱ ἐκ τῶν φυτῶν τούτων προερχόμεναι ἀρωματικά ούσια, τουτέστιν ἡ στακτή, ἡ χαλβάνη, ἡ δυσμοῦ, λίβανος, καὶ κασσία, ἡ ροτίνη, τό θυμίαμα, ἡ τερέβινθος, τό κροκίνον καὶ ἡ σμύρνα ἀλώθ.

Τά περὶ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἀνωτέρω εἰς τὴν λατρείαν, καθώς ἐπίσης ὡς εὑφραντικῶν ἡ καλλυντικῶν, ὡς καρυκευμάτων καὶ ὡς φαρμάκων, λεπτομερῶς ἔκτιθενται ἐν τῆς παρούση μελέτῃ.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἰσραηλῖται ἐγνώριζον ἀρκετά ἀρωματικά φυτά, ὥρισμένα ἐκ τῶν ὅποιων ἡ τὰ προϊόντα αὐτῶν ἔχρησιμοποίουν εἰς τὴν θείαν λατρείαν, ἀλλά καὶ ὡς καλλυντικά ἡ εὐφραντικά, ὡς καρυκευμάτα καὶ ὡς φάρμακα. Σχετικάς πληροφορίας λαμβάνομεν ἐκ τῶν Ἱερῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, αἵτινες ἔκτιθενται κατατασσόμεναι εἰς τὰ κατωτέρω κεφάλαια ὡς ἔξης:

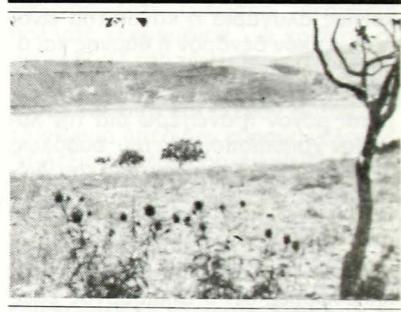
Λατρεία. Οἱ ἀρχαῖοι Ἰσραηλῖται ἐχρησιμοποίουν ὄρισμένα τῶν ἀρωματικῶν φυτῶν ἡ τὰ προϊόντα τούτων ἀναλόγως, εἴτε πρός παρασκευὴν ἀγίου χρίσματος διά τὸν καθαγιασμὸν τῆς Σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου, τῆς Κιβωτοῦ καὶ ὅλων τῶν σκευῶν τῆς ἐν λόγῳ Σκηνῆς, ἀλλά καὶ τοῦ Ἀαρὼν καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἵνα Ἱερατεύσωσιν, εἴτε πρός παρασκευὴν θυμάματος. Ἐπίσης ἔχρησιμοποίουν κλάδους ἀγνου καὶ κατέκαιον μετά τῆς δαμάλεως τὸ κέδρινον ἔύλον καὶ τῶν ὕσσωπον, ἵνα ἐκ τῆς σποδοῦ ταύτης παρασκευάσωσι τὸ πρός ἔξαγνισμὸν ὕδωρ ραντισμοῦ, ἀλλά καὶ νά καταστήσωσι πλέον εὐάρεστον τῷ θεῷ τὴν οὐτω εἰς Αὔτον προσφερομένην θυσίαν. Ἀναλυτικότερον ἐκ τῶν κάτωθι Ἱερῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Δια-

θήκης πληροφορούμεθα ἐν προκειμένῳ τά ἔξης:

Ἡ Ἔξοδος, ἡτοι τό δεύτερον βιβλίον τῆς περὶ τὸ 1500 π.Χ. γραφείστης Πεντατεύχου, ἀναφέρει, διτὶ ὁ Δημιουργός διά τὴν παρασκευὴν τοῦ ἀνωτέρω χρίσματος ἔδωκεν ὁ δῆγιας εἰς τὸν Μωυσῆν, ἡτοι νά λάβῃ ὑπό ωρισμένην ἀναλογίαν ἡδύσματα (εὐφραντικάς ἀρωματικάς ούσιας), δηλαδή τό ἄνθος ἐκλεκτῆς σμύρνης, τουτέστι τοῦ φυτοῦ μύρρας τῆς κομμιοφόρου, τό εὐώδες κιννάμωμον, κοινῶς κανέλλα, τὸν εὐώδη κάλαμον ἡ κατά τὸν Διοσκορίδην κάλαμον τὸν ἀρωματικόν, δηλαδή τὴν ποιευτὴ πόδαν ἀκορον τὸν κάλαμον, ἡτις ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν ἀροϊδῶν καὶ φέρει παχύ καὶ ἀρωματικὸν ρίζωμα, τὴν Ἱρίδα, ἡτοι ριζωματώδες φυτόν, οὐ τὸ ρίζωμα εἶναι ἀρωματικόν, ὡς καὶ ἔλαιον ἔλαιων. Ἰδού τί ἀκριβῶς ἀναφέρει τό Ἱερόν κείμενον: «καί σύ λάβε ἡδύσματα, τό ἄνθος σμύρνης ἐκλεκτῆς πεντακοσίους σίκλους καὶ κινναμώμου εὐώδους τό ἡμισυ τούτου διακοσίους πεντήκοντα καὶ καλάμου εὐώδους διακοσίους πεντήκοντα καὶ Ἱρεως πεντακοσίους σίκλους τοῦ ἀγίου καὶ ἔλαιον ἐξ ἔλαιων εἰναὶ ποιήσεις αὐτό ἔλαιον χρίσμα ἄγιον, μύρον μυρεψικὸν τέχνη μυρε-

ψοῦ» (Λ' 23 - 25).

Περαιτέρω τό αὐτό βιβλίον ἀναφέρει, διτὶ ὁ Παντοκράτωρ δίδει πάλιν ὁδηγίαν εἰς τὸν Μωυσῆν διά τὴν παρασκευὴν τοῦ θυμιάματος λέγων: «λάβε σεαυτῷ ἡδύσματα, στακτήν, δνυχα, χαλβάνην ἡδυσμοῦ καὶ λίβανον διαφανῆ, τὸν ίσω ἔσται· καὶ ποιήσουσιν ἐν αὐτῷ θυμίαμα, μυρεψικὸν ἔργον μυρεψοῦ, μεμιγμένον, καθαρόν, ἔργον ἄγιον» (Λ' 34 - 35). Θεωροῦμεν σκόπιμον νά ὑπομνήσωμεν, διτὶ στακτή καλεῖται τό κατασταλάζον ἐκ νωπῆς μύρρας ἡ κινναμώμου ἔλαιον, τό κατά τὸν Ἡσύχιον «ἀπό σμύρνης γινόμενον». Όμοίως, διτὶ δνυξ δονομάζεται τό λευκόν μέρος τῶν πετάλλων τοῦ ρόδου καὶ κατά Διοσκορίδην «τό λευκόν τό ἐν τῷ φύλλῳ» (1.30). Ἀμφιβάλλομεν δμως, ἐάν ἐν προκειμένῳ τό Ἱερόν κείμενον ἐννοεῖ τοῦτο. Ἀντιθέτως ὑπόστροφεται, διτὶ τό ἀρωμα δνυξ δέν προήρχετο ἐκ τοῦ φυτικοῦ βασιλείου, ἀλλά ἐκ τίνος θαλασσίου ἡ ἐλοβίου κοχλίου¹.². Ἐπομένως ούδεμιάν σχέσιν πρός τό ἐν λόγῳ ἀρωμα ἔχουσι τά ὑπό τὴν κοινήν δονιμασίαν «υχάκι» φερόμενα ἀρωματικά φυτά, δπως ἐπί παραδείγματι τό πολλαχοῦ τῆς Ἐλλάδος αὐτοφυές, ποώδες, ἐτήσιον φυτὸν μελίωτος δ φαρμακευτικός, τό δ-

ΤΑ ΑΡΩΜΑΤΙΚΑ ΦΥΤΑ ΠΑΡ' ΑΡΧΑΙΟΙΣ ΙΣΡΑΗΛΙΤΑΙΣ

ποιον άνήκει είς τήν οίκογένειαν τῶν ψυχανθῶν καὶ ἀποσταζόμενον ἀπόδιδε εὐώδες αἰθέριον ἔλαιον.

Προσέτι ὑπιμιμήσκομεν, ὅτι ἡ χαλβάνη ἡδυσμοῦ εἶναι ρητινώδης ὅπός ἡ κόμμι φυτοῦ τινος ἐν Συρίᾳ φουμένου καὶ ὁ διαφανῆς λίβανος ἡ ἀρίστη τοιότητος ἀρωματική ἔλαιορρητίνη τοῦ δένδρου βοσσουελλίας τῆς καρπερείου, τὸ δόπιον φύεται εἰς τὸν Λίβανον, τὴν Ἀραβίαν, τὴν Σομαλίαν καὶ τάς Ἰνδίας.

Ἐκ τοῦ Λευϊτικοῦ προκύπτει, ὅτι ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐντολὴ εἰς τὸν Μωυσῆν, ἵνα οἱ ἄρχαιοι Ἰσραὴλίται κατὰ τὴν ἔορτήν τῆς σκηνοπηγίας λαμβάνωσιν «ἄγνου κλάδους ἐκ χειμάρρου» (ΚΓ' 40). Τό φυτόν ἄγνος κοινῶς ἀλυγαριά ἡ καναπίτσα εἶναι ἀρωματικὸν δένδρον ἡ θάμνος καὶ ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱεροβοτανῶν. Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀναφέρεται μόνον ἡ ἀνωτέρω διά τὴν λατρείαν χρησιμοποίήσις του οὐδόλως ἀναφέρεται ἡ φαρμακευτική του ιδιότητα, ἥτις ἡτο γνωστή παρ' ἄρχαιοις «Ἐλλησι (Διοσκορίδης Α' ρλδ').

Τό βιβλίον Ἀριθμοί, τουτέστι τό τέταρτον βιβλίον τῆς Πεντατεύχου, πληροφορεῖ, ὅτι ὁ Δημιουργός ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν Μωυσῆν νά λάβῃ διερεύς καὶ τὸν προσφοράν τῆς θυσίας, ἥτοι «ξύλον κέδρινον καὶ ὕσσωπον» καὶ νά τά ρίψῃ «εἰς μέσον τοῦ κατακαύματος τῆς δαμάλεως» (ΙΘ' 6). Ὕπομιμήσκομεν, ὅτι ἡ κέδρος εἶναι δένδρον, οὐ τό ξύλον ἐκαίετο πρός εύωδίαν. Ἐν προκειμένῳ ὁ «Ομηρος ἀναφέρει, ὅτι ὀλόκληρος ἡ μυθικὴ νῆσος τῆς Μεσογείου Ὦγυγία εὐώδιαζεν ἐκ τῶν καιομένων ἐν τῇ ἐστίᾳ τῆς Καλυψοῦς ξύλων τῆς κέδρου. Ἐπί λέξει οὗτος ἀναφέρει τά ἔξης (ε', 59 - 61):

«Πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο, τηλόθι δ' ὁδμή κέδρου τ' εὔκεάτοιο θύου τ' ἀνά νῆσον ὁδώδει δαιομένων».

Ἡ εἰς τό ἀνωτέρω κείμενον λέξις θύον, ἥτις ἀναφέρεται εἰς τὴν κέδρον, σημαίνει δένδρον, οὐ τό ξύλον καίεται ὡς ἀρωματικόν. Ὁ ὕσσωπος ἡ ὕσσωπον ἡ ἄλλως ὕσσωπος ὁ φαρμακευτικός, εἶναι φυτόν φυραγανῶδες, ἀρωματικὸν τῆς οίκογενείας τῶν χειλανθῶν. Κατὰ τὸν Διοσκορίδην (3.27) ὁ ὕσσωπος εἶναι «πόδα γνώριμος διστή, ἡ μὲν γάρ τίς ἐστιν ὀρεινή, ἡ δέ κηπευτή». Τό βιβλίον Βασιλειῶν Γ' ἀναφέρει, διτο τὸν ὕσσωπον φύεται ἐπὶ τῶν τοίχων. Συγκεκριμένως ἔξιστορεῖ, διτο σολομῶν «ἐλάλησεν ὑπέρ τῶν ξύλων ἀπό τῆς κέδρου... καὶ ἔως τῆς ὕσσωπου τῆς ἔκ-

πορευομένης διά τοῦ τοίχου» (Ε', 13). Πολλαχοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθῆκης ἀναφέρεται ἡ χρησιμοποίησις τοῦ φυτοῦ τούτου διά ραντισμούς πρός ἀγιασμόν ἡ ἔξαγνισμόν, τό δόπιον κατὰ τίνας εἶναι τό γνωστόν ἀρωματικόν καὶ ἀρτυματικόν φυτόν ὀρίγανον, κοινῶς ρίγανη.

Τό βιβλίον Παραλειπομένων Α', τό δόπιον συνεγράφη κατά πολλούς μέν περὶ τό 450 π.Χ., κατά τίνας δέ περὶ τό 300 π.Χ. ἀναφέρει, διτο τίνες ἐκ τῶν Λευΐτῶν εἶχον ἀναλάβει τὴν ἐπίβλεψιν ἐντός τοῦ ναοῦ καὶ «τοῦ λιβανωτοῦ καὶ τῶν ἀρωμάτων. Καὶ ἀπό τῶν μίων τῶν ἱερέων ἡσαν μυρεψοί τοῦ μύρου καὶ εἰς τά ἀρώματα» (Θ' 29, 30).

Προφανῶς ἐννοεῖ τό μύρον τό προερχόμενον ἐκ τοῦ δένδρου κιννάμωμον ἡ κασία, ὅπερ σήμερον καλλιεργεῖται εἰς εύρεταιν κλίμακα ἐν Κίνα καὶ διά τῆς ἀποστάξεως τῶν φύλλων αὐτοῦ λαμβάνεται εύοσμον αἰθέριον ἔλαιον.

Τό βιβλίον Ιερεμίας, ὅπως ἐν τῇ οὐσίᾳ συνεγράφη ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ προφήτου Ιερεμίου, δστις ἐγενήθη κατά τό 650 π.Χ., ἀναφέρει, διτο ὁ Παντοκράτωρ λέγει πρός τούς Ισραὴλίτας, σίτινες κατά τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐμφανίσαντες ἡθικήν ἔκπιτωσιν οὐδόλως συνεμορφοῦντο πρός τάς ἐντολάς Του, τά ἔξης: «ἴνατί μοι λιβανον ἐκ Σαβά φέρετε καὶ κιννάμωμον ἐκ γῆς μακρόθεν; τά δλοκαυτώματα ὑμῶν οὐκ εἰσί δεκτά, καὶ αἱ θυσίαι ὑμῶν οὐχ ἡδυνάν μοι» (ΣΤ' 20), ἐν ἀλλοις λόγοις: «τί νά κάμω ἐγώ τό λιβάνι, πού φέρετε ἀπό τή Σαβά καὶ τό κιννάμωμον ἀπό χώραν μακρυνήν; τά δλοκαυτώματά σας δέν εἰναι πλέον εἰς ἐμέ εὐπρόσδεκτα καὶ αἱ θυσίαι σας δέν με ηγαρίστησαν»³.

Εὐφραντικά, καλλυντικά

Ἡ Γένεσις, τουτέστι τό πρώτον βιβλίον τῆς Πεντατεύχου, ἐξιστορεῖ, διτο ὁ Ιακώβ συνεβούλευε τούς ύιούς του, προκειμένου ούτοι νά μεταβῶσι πάλιν εἰς Αἴγυπτον πρός προμήθειαν τροφίμων, ἐπειδή εἶχεν ἡδη ἐξαντληθεὶ διτο σίτος, τόν δόπιον ούτοι εἶχον φέρει ἐκ τῆς χώρας ταύτης, νά λάβωσι ἐκ τῶν προϊόντων τῆς χώρας των εύσομον ρητίνην, θυμίαμα, στακτήν καὶ τερέβινθον, ἥτοι εὐώδη ρητίνην ἐκ τοῦ δένδρου πιστάκης (Pistacia) τῆς τερεβίνθου ἡ πιστάκης τῆς σχίνου καὶ νά τά δωρήσωσιν εἰς τόν Ιωσήφ. Ἰδού τί ἀκριβῶς εἶπεν ὁ Ιακώβ: «λάβετε ἀπό τῶν καρπῶν τῆς γῆς ἐν τοῖς ἀγγείοις ύμῶν καὶ καταγάγετε τῶν ἀνθρώπων δῶρα τῆς ρητίνης καὶ τοῦ μέλιτος, θυμίαμά τε καὶ στακτήν καὶ τερέβινθον καὶ κάρυα» (ΜΓ', 10).

Τό βιβλίον Παροιμίαι, τό δόπιον ἡράτον γραφόμενον ἀπό τῆς ἐποχῆς τοῦ βασιλέως Εζεκίου (725 - 697 π.Χ.) καὶ ἐπερατώθη ὀλίγον πρό τῆς ὑπό τῶν Ο' μεταφράσεώς του, προτρέπει, καθ' δ παροιμία λόγος προτρεπτικός κατά τόν Μ. Βασίλειον, νά προφύλασσεται δ νέος ἐκ τῆς προκλήσεως τῆς «πονηρᾶς» (Ζ' 5) γυναικός, τῆς ἔχούσης «εἰδος... πορνικόν» (Ζ', 10), ἡ δοπιά ἀρωματίζει τήν κλίνην τῆς διά τῶν ἀρωματικῶν φυτῶν κρόκου καὶ κινναμώμου πρός δελεασμόν τοῦ θύματος. Συγκεκριμένως τό ιερόν κεί-

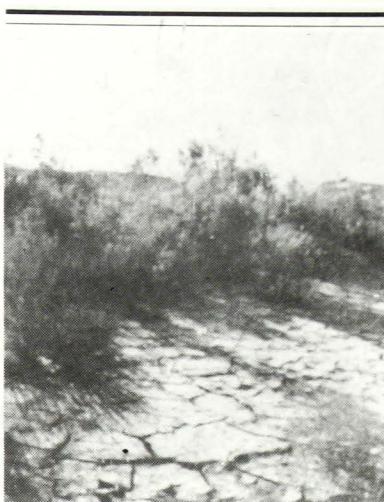

Προσφορά πρωτογεννημάτων στό Ναό. Ξυλογραφία ἀπό τό χειρόγραφο Sefirat ha Omer. (Γερμανία 1800).

μενον ἀναφέρει, δτι αύτη λέγει: «διέρραγκα τήν κοίτην μου κροκίνω, τόν δέ οίκόν μου κινναμώμω: ἐλθέ και ἀπολαύσωμεν φιλίας ἔως ὅρθου, δεῦρο και ἐγκυλισθῶμεν ἔρωτι» (Ζ' 17, 18). Ως γνωστόν ἡ λέξις κρόκινον σημαίνει μύρον ἐκ τοῦ κρόκου. Υπό τήν ὄνομασίαν ταύτην φέρεται γένος φυτῶν ἵριδοειδῶν και βολβωδῶν, περιλαμβάνον περὶ τά ἐβδομήκοντα εἰδῆ φυτῶν, ὧν τίνα εἶναι ἀρωματικά.

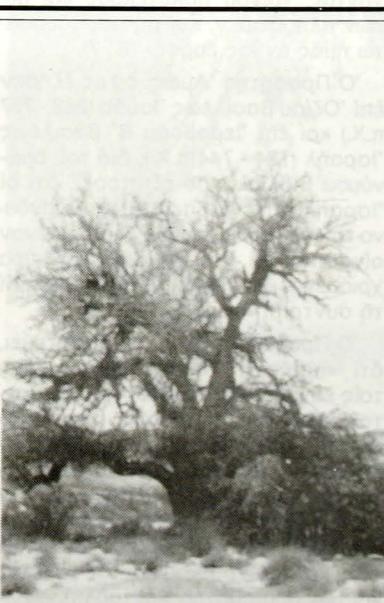
Τό βιβλίον Ἀσμάτων, δπερ συνεγράφη ύπό τοῦ Σολομῶντος, δστις ἀπέθανε περί τό 937 π.Χ., πληροφορεῖ, δτι ἡ νύμφη ἀναφερομένη εἰς τόν νυμφίον της λέγει, δτι καθ' ὅν χρόνον «ὅ βασιλεύς» εύρισκετο «ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ», ὁ νάρδος της «ἔδωκεν ὀσμήν αὐτοῦ» και δτι ὁ «ἀδελφίδος» τῆς εἶναι δι' αὐτήν ώσάν «ἀπόδεσμος τῆς στακτῆς» (Α' 12, 13) και ώσάν τόν βότρυν «τῆς κύπρου» (Α', 14) και δτι ἡ οἰκία των ἔχει δοκούς ἐξ ἀρωματικῶν κέδρων (Κολιτσάρας, 1972) και τά «φατνώματα» ἐξ εύόσμων ξύλων κυπαρίσσων (Α', 17). Ἐν συνεχείᾳ ὁ νυμφίος της παρομοιάζει αὐτήν πρός «κρίνον ἐν μέσω ἀκανθῶν» (Β' 2) και πρός κήπον, ἐντός τοῦ ὅποιους φύονται τά ἀρωματικά φυτά, «κύπροι... νάρδος και κρόκος, κάλαμος και κιννάμωμον μετά πάντων ξύλων τοῦ Λιβάνου, σμύρνα ἀλώθ μετά πάντων πρώτων μύρων» (Δ' 13, 14) και ἡ νύμφη ἀναφερομένη εἰς τήν κόμην του λέγει, δτι οι «βόστρυχοι αὐτοῦ ἐλάται, μέλανες ὡς κόραξ» (Ε, 11) και περαιτέρω χαρακτηρίζουσα τόν μανδραγόραν ὡς ἀρωματικόν φυτόν λέγει, δτι «οι μανδραγόραι ἔδωκαν ὀσμήν» (Ζ', 14). Ἡ τελευταία παράγραφος τοῦ βιβλίου τούτου (Η', 14) ἀναφέρει, δτι ἡ νύμφη ἀδουσα προτρέπει τόν νυμφίον τής νά τρέξῃ ούτος «ἐπί δρη τῶν ἀρωμάτων, δηλαδή εἰς τά δρη, τῶν ὅποιων ὁ ἀήρ εὐώδιάζει προφανῶς ἐκ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἀφθονούσης ἀρωματικῆς χλωρίδος. Σημειωτέον, δτι κύπρος παρ' ἀρχαίοις ἐκαλεῖτο δένδρον πολλαχοῦ τῆς Κύπρου φυόμενον, ἐκ τῶν ἀνθέων τοῦ ὅποιου ἐλαμβάνετο εὐώδες ἔλαιον, ἐκ οῦ παρήγετο τό κύπρινον μύρον (Διοσκορίδης 1.16). Ἐπίσης τό ἐν λόγῳ βιβλίον ὄνομάζει τό δένδρον τοῦτο κυπρισμόν. Ἐπί λέξει ἀναφέρει τά ἔχη: «ἡνθησεν ἡ ἄμπελος, ἡνθησεν ὁ κυπρισμός» (Ζ', 13).

Ἐμηνευεταί τινες τάς λέξεις κύπρον και κυπρισμόν ἐμρηνεύουσιν ὡς δνθος τῆς ἄμπελου προφανῶς παρασυρόμενοι ἐκ τῆς φράσεως: «αἱ ἄμπελοι

— Φυτά ἀπό τή Γη τῆς Βιβλου

κυπρίζουσιν» (Β', 13), ἐνώ τό ιερόν κείμενον χρησιμοποιεῖ τό ρῆμα κυπρίζω ύπό τήν ἐννοιαν τοῦ ρήματος ἀνθώ. Τό ρῆμα τοῦτο παράγεται ἐκ τῆς λέξεως κύπρος, προφανῶς λόγω τῆς ἀφθόνου ἀνθήσεως τοῦ ύπο τήν ὄνομασίαν ταύτην δένδρου. Νάρδος εἶναι τό ἀλλως Valeriana καλούμενον ποώδες φυτόν. Ἡ ὄνομασία σμύρνα ἀλώθ ύποδηλοι προφανῶς τήν ρητίνην εἰδῶν τινων τοῦ πολυετοῦς φυτοῦ τῶν θερμῶν χωρῶν, δπερ καλεῖται ἀλόρη. Ως γνωστόν, δι μανδραγόρας εἶναι ποώδες φυτόν τῆς οἰκογε-

— Φυτά ἀπό τή Χαναάν

νείας τῶν σολανοειδῶν.

Τό βιβλίον Σοφία Σειράχ, τό ὅποιον ἐγράφη περί τό 180 π.Χ. προσωποποιεῖ τήν σοφίαν, ἡτις διακρύττει μεταξύ ὅλων και τά ἔχης: «ώς κέδρος ἀνυψώθην ἐν τῷ Λιβάνῳ και ὡς κυπάρισσος ἐν δρεσιν Ἀερμάν... ὡς κιννάμωμον και ἀσπάλαθος ἀρωμάτων δέδωκα ὀσμήν και ὡς σμύρνα ἐκλεκτή διέδωκα εύωδίαν, ὡς χαμβάνη και δνυξ και στακτή και ὡς λιβάνου ἀτμίς ἐν σκηνῇ, ἐγώ ὡς τερέμινθος ἔξετεινα κλάδους μου» (ΚΔ', 13, 15, 16). «Ὑπενθυμίζομεν, δτι ὁ ἀσπάλαθος, κοινῶς ἀσπαλαθειά ἡ σπαλαθριά (Β. Εύβοια) εἶναι ἀκανθώδης θάμνος και κατά τόν Διοσκορίδην (1.19) «θάμνος ἐστί ξυλώδης, ἀκάνθαις πολλαῖς κεχρημένος... ὡς χρώνται οι μυρεψοί εἰς τάς τῶν μύρων στύψεις». Κατά τήν ἀρχαιότητα ύπό τό δόνομα τοῦτο ἐφέρετο και ἔτερον φυτόν, ού τό ριζώμα ἀπέδιδεν εὔοσμον ἔλαιον. «Ἡ λέξις τερέμινθος ἐννοεῖ προφανῶς τήν τέρμινθον, ἡτοι τήν, περὶ ἡς ἀνωτέρω, τερέβινθον.

Τό βιβλίον Ὁσηέ, τό ὅποιον ἐγράφη ύπό τοῦ δμωνύμου Προφήτου, τοῦ ἀσκήσαντος τό προφητικόν του ἔργον κατά τό χρονικόν διάστημα ἀπό τοῦ 750 μέχρι τοῦ 722 περίπου π.Χ., ἀναφέρει τήν ἀρκευθόν (ΙΔ', 9), ἡτοι τό δένδρον ἀρκευθόν τήν κοινήν, ού οι καρποί ἔχουσιν ἐντονον βαλσαμικήν και εύώδη ὀσμήν.

Τό βιβλίον Ἡσαΐας, τό ὅποιον ἐγράφη ύπό τοῦ προφήτου τούτου, δστις ἐγενήθη περί τό 765 π.Χ., ἔξαιρει τήν ἀείαν τής μυρσίνης, ἡτοι τοῦ γνωστοῦ ἀρωματικοῦ φυτοῦ μύρτου, κοινῶς μυρτιᾶς. Συγκεκριμένως ούτος ὁμιλεῖ προφητικῶς περὶ μιᾶς μελλοντικῆς πανευφροσύνου περιόδου, καθ' ἡν «ἀντί... τῆς κονύζης ἀναβήσεται μυρσίνη» (ΝΕ', 13). Δηλαδή ἀντί «τῆς δυσώδους κονύζης θά βλαστήση καὶ θά μεγαλώσῃ ἡ εύώδης μυρτιά»⁴. Ἐπίσης ἀναφέρεται εἰς τήν καλλιέργειαν τοῦ μελάνθιου, τουτέστι τοῦ φυτοῦ μελάνθιου τό δαμασκηνόν, ού τά σπέρματα χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ ἀρωματοποιίᾳ. Ἐπί λέξει τό βιβλίον τοῦτο ἀναφέρει, δτι ὁ γεωργός «δταν δμαλίση τό πρόσωπον» τῆς γῆς, «τότε σπείρει μικρόν μελάνθιον ἡ κύμινον» και πληροφορεῖ δτι «ού... μετά σκληρότητος καθαίρεται τό μελάνθιον... ἀλλά ράβδω τινάσσεται» (ΚΗ', 25, 27).

Τό βιβλίον Βαρούχ, τό ὅποιον συνεγράφη ύπό τοῦ δμωνύμου μαθητοῦ και βοηθοῦ τοῦ Προφήτου Ιερεμίου, ἀναφέρει, δτι τή ἐντολή τοῦ Υψίστου

Θά είναι βαθύσκια τά δάση καὶ πᾶν ἀρωματικόν δένδρον θά ἀναδίδει εὐώδιαν χάρος εἰς τὸν ἵσραηλιτικὸν λαόν. Ἐπί λέξει τὸ ιερόν κείμενον ἀναφέρει τὰ ἔξης: «ἐσκίασαν δὲ καὶ οἱ δρυμοί καὶ πᾶν ἔύλον εὔωδίας τῷ ἵσραηλ προστάγματι τοῦ Θεοῦ» (Ε, 8). Ἐπί πλέον τὸ βιβλίον Ἡσαΐας ἀναφέρει τὴν πεύκην μετά τῆς κυπαρίσου καὶ τῆς κέδρου (Ξ, 13). Τῆς πεύκης τά έύλα ἀναφέρονται ἐν τοῖς βιβλίοις Βασιλειῶν Γ' καὶ Παραλειπομένων Β'. Ὄμοιώς τὰ βιβλία Ἱεζεκίηλ καὶ Ζαχαρίας ὑπὸ τὴν ὄνομασίαν πίτις ἐννοοῦσι προφανῶς πεύκην.

Τό βιβλίον Ἱεζεκίηλ, τό ὅποιον συνεγράφη ὑπὸ τοῦ Προφήτου τούτου, δστις ἐγεννήθη περὶ τὸ 620 π.Χ. πληροφορεῖ, ὅτι Ρόδιοι ἐμποροὶ ἐπρομήθευον τὴν Τύρον στακτήν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὡς καὶ οἱ ἵσραηλῖται ἐπώλουν εἰς τὴν χώραν ταύτην μύρα, κασίαν καὶ ρητίνην. Ἐπί λέξει τὸ κείμενον τοῦτο ἀναφέρει, ὅτι «ἔγένετο λόγος Κυρίου πρός» τὸν Ἱεζεκίηλ «σύ οὐέ ἀνθρώπου... ἐρεῖς τῇ Σόρ (Τύρος)... τάδε λέγει Κύριος τῇ Σόρ... οἱοί Ροδίων ἐμποροί σου... στακτήν... ἔδωκαν τὴν ἀγοράν σου. Ἰούδας καὶ οἱ οἰοί τοῦ ἵσραηλ, οὗτοι ἐμποροί σου ἐν πράσει... μύρων καὶ κασίας... καὶ ρητίνην ἔδωκαν εἰς τὸν σύμμεικτὸν σου» (ΚΖ', 1 - 3, 15 - 17).

Περὶ τῆς χρησιμοποιήσεως γενικῶς τῶν ἀρωμάτων λαμβάνομεν καὶ τάς κάτωθι πληροφορίας:

Τό βιβλίον Ἰουδίθ, τοῦ ὅποιού ὁ συγγραφέύς δέν είναι μετά βεβαιότητος γνωστός, καθώς ἐπίσης καὶ ἡ χρονολογία, καθ' ἡν τοῦτο ἐγράφη, ἀναφέρει, ὅτι ἡ Ἰουδίθ προκειμένου νά μεταβῇ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀσσυρίων, ἵνα ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τοῦ Ὁλοφέρνου, «ἔξεδύσατο τὰ ἴματα τῆς χηρεύσεως αὐτῆς καὶ περιεκλύσατο τὸ σῶμα ὕδατι καὶ ἔχρισατο μύρω παχεῖ καὶ διέταξε τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτῆς (ἐκτενίσθη) καὶ ἐπέθετο μίτραν ἐπὶ αὐτῆς καὶ ἐνεδύσατο τὰ ἴματα τῆς εὐφροσύνης αὐτῆς, ἐν οἷς ἐστολίζετο ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ζωῆς τοῦ ἀνδρός αὐτῆς Μανασσῆ» (Ι', 3). Ἐπίσης εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο προστίθεται, ὅτι αὐτὴ «ἡλείψατο τὸ πρόσωπον αὐτῆς ἐν μυρισμῷ» (ΙΣΤ', 7).

Τό βιβλίον Ψαλμοί παρομοιάζει τὴν συγκατοίκησιν τῶν ἀδελφῶν ὡςάν «μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα, τὸν πώγωνα τοῦ Ἀαρὼν, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὴν ὣν (οὐγία) τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ» (ΡΛΒ' - ΡΛΓ', 2).

Τό βιβλίον Παροιμίαι ἀναφέρει, ὅτι ὁ ἀνθρωπος τέρπεται διά τῶν μύρων, τῶν οἶνων καὶ τῶν θυμιαμάτων, ἥτοι ἐπί λέξει: «μύροις καὶ οἶνοις καὶ θυμιάμαι τέρπεται καρδία» (ΚΖ', 9).

Τό βιβλίον Σοφία Σολομώντος ἐμφανίζει τούς ἀσώτως καὶ ἐν ἀπολαύσει τῶν ἡδονῶν τοῦ βίου διαβιούντας ὡς ὑπεράγαν ἀρεσκομένους εἰς τὸν πολυτελή οἶνον, τὰ μύρα καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς εὔωδίας τῶν ἀνθέων τῆς ἀνοίξεως. Συγκεκριμένως τό ἐν λόγῳ βιβλίον ἐμφανίζει τούτους λέγοντας: «οἴνου πολυτελοῦς καὶ μύρων πλησθῶμεν, καὶ μή παρδευσάτω ἡμᾶς ἀνθὸς ἔαρος» (Β' 7).

Ο Προφήτης Ἀμώς, δστις ἐζησεν ἐπί Οζίου βασιλέως Ἰούδα (869 - 737 π.Χ.) καὶ ἐπί Ἱεροβοάμ Β' βασιλέως ἵσραηλ (784 - 744 π.Χ.), διά τοῦ ὀμωνύμου βιβλίου πού ἐξιστορεῖ, ὅτι οἱ ἵσραηλῖται, ἐνώ ἐπεκρέματο ὁ κίνδυνος τοῦ ὀλέθρου, ἐπινοοῦν «διυλισμένον οἶνον καὶ τὰ πρώτα (ἐκλεκτά) μύρα χριόμενοι καὶ οὐκ ἐπασχον οὐδέν επὶ τῇ συντριβῇ Ἰωσῆφ» (ΣΤ', 6).

Ο Προφήτης Ἡσαΐας προφητεύει, ὅτι «ποιήσει Κύριος σαβαώθ πᾶσι τοῖς θέντεσιν ἐπὶ τὸ δρός τοῦτο πίονται εὐφροσύνην, πίονται οἶνον, χρίσονται μύρον» (ΚΕ', 6,7) καὶ περαιτέρω ἐξιστορεῖ, ὅτι δέ Ἱεζεκίας ἐν τῇ ματαιοδοξίᾳ του ἐπέδειξε τόν πλούτον του εἰς Βαβυλωνίους πρέσβεις, ἥτοι «τὸν οἶκον τοῦ νεχωθᾶ καὶ τοῦ ἀργυρίου καὶ τοῦ χρυσίου καὶ τῆς στακτῆς καὶ τῶν θυμιαμάτων καὶ τοῦ μύρου...» (ΛΘ', 2).

Ο Προφήτης Ἱερεμίας εἰς τὸ διώ-

νυμον βιβλίον του ἀναφέρει, ὅτι περὶ τῶν Ἰουδαίων «τάδε λέγει Κύριος... ἀπολῶ ἀπ' αὐτῶν φωνήν χαρᾶς... ὁ σμήν μύρου καὶ φῶς λύχνου» (ΚΕ', 8, 10).

Τό βιβλίον Μακκαβαίων Γ' πληροφορεῖ, ὅτι αἱ μελλόνυμφοι ἔβρεχον διά μύρων τὴν κόμην των. Συγκεκριμένως τό βιβλίον τοῦτο ἐξιστορεῖ, ὅτι ὅταν συνελαμβάνοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας οἱ Ἐβραῖοι καὶ βαναύσως μετεφέροντο εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, αἱ νεάνιδες, αἵτινες ἀρτὶ ὑπανδρεύθησαν, εἶχον ἀντὶ τέρψεως καὶ χαρᾶς θρήνους καὶ ἡ βεβρεγμένη δι' ἀρωμάτων κόμη των εἶχε καλυφθῆ ὑπό κονιορτοῦ. Ἰδού αὐτούσιον τὸ σχετικόν ιερόν κείμενον: «αἱ δέ ἀρτὶ πρός βίου κοινωνίαν γαμικόν ὑπεληθύαι παστόν νεάνιδες, ἀντὶ τέρψεως μεταβαλοῦσαι γόνους καὶ κόνει τὴν μυροβραχῆ πεφυρμέναι κόμην, ἀκαλύπτως δέ ἀγόμεναι, θρήνον ἀνθ' ὑμενίων ὀμοθυμαδόν ἐξήρχον ως ἐσπαραγμέναι σκυλμοῖς ἀλλοεθνέσι» (Δ', 6).

Ως πληροφορούμεθα ὑπὸ τοῦ βιβλίου Παραλειπομένων Β' οἱ ἀρχαῖοι ἵσραηλῖται ἔχρησιμοποιούσιν τὰ ἀρωμάτα καὶ εἰς τὴν πρός ταφήν προετοιμασίαν τῶν νεκρῶν. Συγκεκριμένως τό ιερόν κείμενον ἀναφέρει, ὅτι «ἔθαψαν» τὸν βασιλέα Ἀσά, δστις «ἔτελεύτησεν ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ», ἀφοῦ προηγουμένως «ἐκοίμησαν (ἐξάπλωσαν) αὐτὸν ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ ἐπλησαν ἀρωμάτων καὶ γένη μύρων μυρεψῶν καὶ ἐποίησαν αὐτῷ ἐκφοράν μεγάλην ἔως σφόδρα» (ΙΣΤ' 13, 14).

Καρυκεύματα

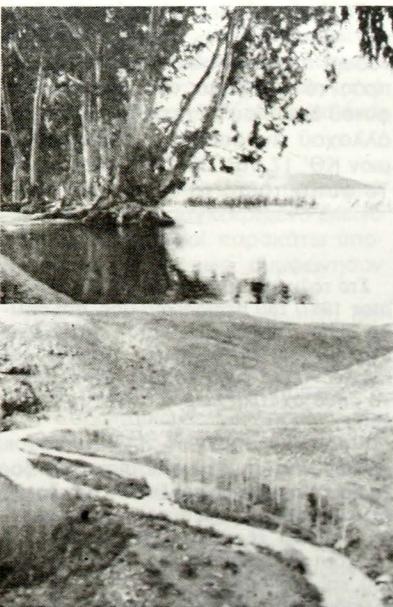
Οι άρχαιοι Ισραηλίται, ώς προκύπτει έκ της 'Εξόδου (ΙΣΤ' 14, 31), έγνωριζον τό κόριον, τουτέστι τό έτήσιον φυτόν κορίανδρον τό ήμερον (*coriandrum sativum*), δηπερ είναι ιθαγενές της 'Ασίας, πολλαχοῦ ἀπό τῆς άρχαιότητος καλλιεργούμενον λόγω τῶν ισχυρῶν ἀρωματικῶν καὶ γλυκάζουσαν γενεῖσιν ἔχοντων σπερμάτων του, διτίνα χρησιμοποιοῦνται ώς καρυκεύματα, τόσον ἐν τῇ μαγειρικῇ, δισον καὶ ἐν τῇ ζαχαροπλαστικῇ. Προσέτι ἐκ τῶν σπερμάτων τούτων ἔχαγεται ἔλαιον χρησιμεῦνον ἐν τῇ ἀρωματοποιίᾳ. Ὁμοίως οὕτοι ἔχρησιμοποιοῦνται τὴν κάππαριν ('Εκκλησιαστής ΙΒ', 5), ήτοι τό φυτόν, δηπερ καλεῖται κάππαρις ἡ ἀκανθώδης (*capparis spinosa*), κοινῶς κάππαρη, οὐ οἱ βλαστοὶ καὶ ιδίως τὰ ἄωρα ἀνθη του χάρις εἰς τὴν εὐώδιαν τῶν χρησιμοποιοῦνται ώς καρυκεύματα. Κατά τὸν Διοσκορίδην (1, 173), ἡ κάππαρις «θάμνος ἐστίν ἀκανθώδης, ἐπί γῆς γυρωειδῶς ἐστρωμένος ἀκάνθας ἀγκιστοδειδῶς ἔχων ώς βάτος, φύλλα δέ στρογγυλά, κυδωνία δομοια, καρπόν δέ οἰον ἐλαίας. Φύεται... ἐν τραχέσι καὶ λεπτογείοις τόποις καὶ νήσοις καὶ οἰκοπέδοις, ταριχεύεται δέ ὁ καρπός καὶ ὁ καυλός εἰς βρῶσιν. Ταράττει δέ κοιλίαν, κακοστόμαχός τε ἐστὶ καὶ διψώδης, βρωθεῖσα δέ ἐφθή εὔστομαχωτέρα τῆς ὧμης». Ἐπίσης ἔχρησιμοποιοῦν τό κύμινον ὑπό μορφήν καρυκεύματος. Τό βιβλίον 'Ησαΐας ἀναφέρει, διτί «τό... κύμινον μετά ἀρτου βρωθήσεται» (ΚΗ', 28). Τό κύμινον είναι, ώς γνωστόν, φυτόν σκιαδανθές, πιθανῶς ιθαγενές τῆς Αιγύπτου, οὐ υπάρχουσι πολλαὶ ποικιλίαι. Είναι ἀρωματικόν καὶ ἀρτυματικόν. Είναι μονοετές καὶ ἡ καλλιέργειά του ἔχει διαδοθῆ εἰς πολλάς χώρας καὶ παρ'. Ημῖν. 'Υπό τοῦ Θεοφράστου καλεῖται κύμινον ἡμερον. Τά σπέρματα τοῦ φυτοῦ τούτου είναι κιτρινοτεφρόχροα. Τό ἔξαγόμενος αιθέριον ἔλαιον είναι ύγρον διαιυγές, χαρακτηριστικής ὀσμῆς καὶ χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ἀρωπατοποίαν.

'Ἐν Γερμανίᾳ καὶ 'Ολλανδίᾳ τό φυτόν τοῦτο χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ἀρτοποιίαν καὶ πρός ἀρωμάτισιν τοῦ τυροῦ καὶ ἐν Ἀνατολῇ πρός ἀρτουσιν ἀδεσμάτων τινῶν. Ἐπί πλέον οἱ ἀρχαιοὶ Ισραηλίται ἡρέσκοντο καὶ εἰς τά πράσα, τά κρόμμυα καὶ τά σκόρδα⁵, ώς προκύπτει ἐκ τοῦ τετάρτου βιβλίου τῆς Πεντατεύχου «Ἀριθμοί». Συγκεκριμένως τό βιβλίον τοῦ-

— Φυτά ἀπό τό Σινᾶ

το ἔξιστορεῖ, διτί οὕτοι λόγω τῶν κατά τὴν περιπλάνησιν τῶν στερήσεων ἐγδύγυνζον κατά τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ 'Ααρὼν, «ἔκλαιον... καὶ εἴπαν· τίς ἡμᾶς ψωμιεῖ κρέα; ἐμνήσθημεν τούς ιχθύας, οὓς ἡσθίομεν ἐν Αιγύπτῳ δωρεάν, καὶ τούς σικύους καὶ τούς πέπονας καὶ τά πράσα καὶ τά κρόμμυα καὶ τά σκόρδα» (ΙΑ' 4, 5). Θεωροῦμεν σκόπιμον ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα καὶ τό δέος, τό προϊόν τοῦτο τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου, καίτοι δὲν πα-

— Φυτά ἀπό τό Σινᾶ

ράγεται ἔξι ἀρωματικοῦ φυτοῦ. Τούτου ἐποιοῦντο χρῆσιν οἱ Ισραηλίται, ώς προκύπτει ἐκ τοῦ βιβλίου Ρούθ, τό διποίον ἔξιστορεῖ, διτί ὁ Βοός, διτε εἰδε τήν μετέπειτα ἀναδειχθεῖσαν προμήτορα τοῦ Λυτρωτοῦ Ρούθ νά συλλέγῃ στάχεις δπισθεν τῶν ἐντός τοῦ ἄγρου του θεριζόντων, εἰπε πρός αὐτήν τά ἔδης: «ἡδη ὥρα τοῦ φαγεῖν, πρόσελθε ὀδέ καὶ φάγεσαι τῶν ἀρτῶν καὶ βάψεις τόν ψωμόν σου ἐν τῷ δέει» (Β' 14).

Φάρμακα

Τινά τῶν ἀνωτέρω ἀρωματικῶν φυτῶν η τά προϊόντα αὐτῶν ἔχρησιμοποιηθσαν ὑπό τῶν ἀρχαίων Ισραηλίτων ὡς φάρμακα. Ο Προφήτης Ιερεμίας γνωρίζων τὴν θεραπευτικήν ιδιότητα εἶδους τινός ρητίνης⁶ διερωτάται λέγων: «μή ρητίνη οὐκ ἔστιν ἐν Γαλαάδ, η ιατρός οὐκ ἔστιν ἐκεῖ; διατί οὐκ ἀνέβη Ιασίς θυγατρός λαοῦ μου;» ('Ιερεμίας Η', 22) καὶ περαιτέρω παραγγέλλει τά ἔδης: «ἀνάβηθι Γαλαάδ καὶ λάβη ρητίνην τῆ παρθένω θυγατρί Αιγύπτου» (ΚΣΤ' - ΜΣΤ', 11) καὶ ἔξιστορῶν, διτί «ἄφνω ἐπεσε Βαβυλών καὶ συνετρίβη», συνιστᾶ ὡς φάρμακον τήν ρητίνην λέγων: «λάβετε ρητίνην τῆ διαφθορᾶ αὐτῆς, εἰ πως ιαθήσεται» (ΚΗ' - ΝΑ', 8).

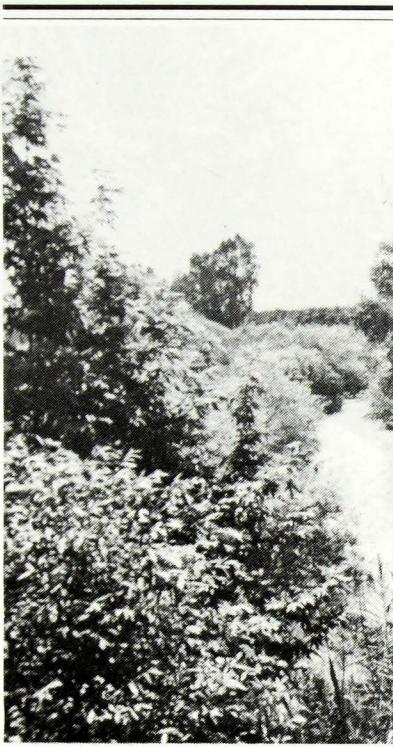
'Ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τό βιβλίον τῆς Γενέσεως, τουτέστιν διτί η ἔως τότε στείρα Ραχήλ ἐζήτησε παρά τῆς εύτεκνου Λείας μῆλα μανδραγόρου, πιθανολογεῖται, διτί τό φυτόν τοῦτο, περί τῆς ἀρωματικῆς ιδιότητος τοῦ διποίου ἀναφέρομεν ἀνωτέρω, ἔχρησιμοποιεῖτο ώς κατά τῆς στειρόσεως φάρμακον. 'Ἐπι λέξει τό βιβλίον τοῦτο ἀναφέρει, διτί «ἐπορεύθη... Ρουβήν ἐν ἡμέρᾳ θερισμοῦ πυρῶν καὶ εύρε μῆλα μανδραγορῶν ἐν τῷ ἄγρῳ καὶ ἤνεγκεν αὐτά πρός Λείαν τήν μητέρα αὐτοῦ· εἰπε δέ Ραχήλ Λεία τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς· δός μοι τῶν μανδραγορῶν τοῦ υἱοῦ σου· εἰπε δέ Λεία· οὐχ ἵκανόν σοι διτί ἐλαβες τόν ἄνδρα μου; μή καὶ τούς μανδραγόρας τοῦ υἱοῦ μου λήψῃ; εἰπε δέ Ραχήλ· οὐχ οὕτως· κοιμηθήτω μετά σοῦ τήν νύκτα ταύτην ἀντί τῶν μανδραγορῶν τοῦ υἱοῦ σου. εἰσῆλθε δέ Ιακώβ ἐξ ἀγροῦ ἐσπέρας, καὶ ἐξῆλθε Λεία εἰς συνάντησιν αὐτῶν καὶ εἰπε πρός μέ εἰσελεύση σήμερον· μεμίσθωμαι γάρ σε ἀντί τῶν μανδραγορῶν τοῦ υἱοῦ μου. καὶ ἐκοιμήθη μετ' αὐτῆς τήν νύκτα ἐκείνην» (Α', 14 - 16). 'Ἐπίσης ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τό βιβλίον 'Ἄσμα 'Ἄσμάτων προκύ-

πιει, ότι τά μύρα ἔχρησιμοποιούντο ώς τονωτικόν φάρμακον. Συγκεκριμένως ή νύμφη λέγει τά ἐξης: «στηρίξατε με έν μύροις... ότι τετρωμένη ἀγάπης ἔγώ» (B, 5).

Εἰς τό βιβλίον τῆς Γενέσεως ἀναφέρεται, ότι ὁ Ἰακὼβ ἔλαβε «ράβδον στυρακίνην χλωράν καὶ καρυῖνην καὶ πλατάνου, καὶ ἐλέπισεν αὐτάς... λεπίσματα λευκά περισύρων τό χλωρόν· ἔφαίνετο δέ ἐπί ταῖς ράβδοις τό λευκόν, δέ ἐλέπισε, ποικίλον» (Λ', 37) καὶ ότι ἐν συνεχείᾳ ἐτοποθέτησε τάς ἐν λόγῳ ράβδους «ἐν τοῖς ληνοῖς τῶν ποτιστηρίων τοῦ ὕδατος» (Λ', 38), διά νά εύρισκωνται τά πρόβατα, όταν ἔρχονται νά πίωσιν ὕδωρ καὶ ἐν συνεχείᾳ νά γονιμοποιηθῶσιν, ἐνώπιον τῶν ράβδων αὐτῶν, προκειμένου αὐταὶ νά ἐπηρεάσωσι τόν χρωματισμόν τοῦ τριχώματος τῶν ἐκ τῆς ὑπό τάς συνθήκας ταύτας γονιμοποιήσεως γεννωμένων προβάτων. Ἰδού τί ἀκριβώς ἀναφέρει τό ἰερόν κείμενον ἐν προκειμένῳ «ἴνα ὡς ἄν δὲ λέθωσι... πιεῖν ἐνώπιον τῶν ράβδων... ἐγκιστήσωσι τά πρόβατα εἰς τάς ράβδους· καὶ ἐνεκίσσων τά πρόβατα εἰς τάς ράβδους καὶ ἔτικτον... διάλευκα καὶ ποικίλα καὶ σποδοειδῆ ραντά» (Λ', 38, 39), τουτέστιν ἔτικτον νεογάνα; ὧν τό τρίχωμα εἶχε παρόμοιον χρωματισμόν πρός τόν τοιοῦτον τῶν μερικῶν ἀποφλοιωθεισῶν ἐν λόγῳ ράβδων. Ὡς γνωστόν, ὑπό τό δόνομα στύραξ φέρεται γένος φυτῶν περιλαμβάνον ἑκατόν εἰδη. Ταῦτα εἶναι θάμνοι καὶ δένδρα φυλλοβόλα, ὧν τινα εἶναι βαλσαμοφόρα.

Τά πλέον ἀξιόλογα τούτων εἶναι τό Liquidambar orientale, ἥτοι μικρόν δένδρον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐξ οὐ λαμβάνεται τό ρητινοβάλσαμον styrah depuratus, ὅπερ σήμερον χρησιμοποιεῖται διά τήν θεραπείαν τής ψώρας καὶ τό μικρόν δένδρον στύραξ διενζοϊκό τό κατ' ἔξοχήν καλλιεργούμενον εἰς τάς νήσους Σουμάτραν, Ιάβαν καὶ Βόρεο διά τήν εύσημον ρητίνην του, ἥτις χρησιμοποιεῖται εἰς τήν ἀρωματοποίαν καὶ τήν φαρμακευτικήν.

Ἐπί πλέον ἐκ τοῦ βιβλίου Μακκαβαίων Γ' προκύπτει, ότι ὁ λιβανωτός ἔχρησιμοποιεῖτο ώς φάρμακον, δρῶν ἐπί τής ψυχικῆς σφαίρας καὶ προκαλοῦν αὔξησιν τής ἐπιθετικότητος τῶν ἐλεφάντων. Συγκεκριμένως τό βιβλίον τοῦτο ἀναφέρει, ότι ὁ βασιλεὺς τῆς Αύγυπτου Φιλοπάτωρ ἐκάλεσε τόν Ἐρμωνα, δστις εἶχεν ἀναλάβει τήν φροντίδα τῶν εἰς πεντακοσίους ἀνερχομένων ἐλεφάντων, νά

ποτίση αὐτούς «δαψιλέσι δράκεσι (γεμάτες χοῦφτες) λιβανωτοῦ καὶ οἰνω πλείονι ἀκράτω», ἵνα ἔξαγριωθῶσι «τῆς τοῦ πόματος ἀφθόνω χορηγία» (Ε', 2). Σημειωτέον, ότι οἱ ἀρχαῖοι Ἰσραηλῖται ἀπέδιδον ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τόν ψυχικόν παράγοντα?

Τό ὑπό τοῦ Ἱερεμίου ἀναφέρομενον «ὕδωρ χολῆς» (Η', 14, Θ', 15) ἢ «ὕδωρ πικρόν» πιθανῶς ἔχει σχέσιν πρός τό ἀφέψημα τοῦ ἀρωματικοῦ φυτοῦ ἀψινθίου⁸. Σχετικά εἶναι καὶ τά ἀλλαχοῦ ἀναφερόμενα (Δευτεροδιμον ΚΘ' 17, ΛΒ' 32. Παροιμίαι Ε', 4). Τό φυτόν τοῦτο τό ἀλλως πότα ἀψιν-

Διόρθωση δημοσιεύματος

Στό τεῦχος 93 (Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 1987) τοῦ περιοδικοῦ μας, στή σελίδα 26, 3η στήλη - κάτω, στό κείμενο ἐπιστολῆς τοῦ Μητροπολίτη Λάμπης καὶ Σφακίων εἶχε γίνει λάθος στής ἀράδες. Τό δρόθο διχετικό κείμενο εἶναι τό παρακάτω:

«Μόνον εἰς περίπτωσιν αἵρετικῶν δοξασιῶν ἢ ἀνηθίκων πράξεων δέ ἀρχιερεύς ἔχει τό δικαιώματα τής αὐτοβούλου παρεμβάσεως καὶ τής ἐπιβολῆς τιμωρίας καὶ αφ' ἔαυτοῦ καὶ κυρίως διά τοῦ Ἐπισκοπικοῦ καὶ ἐπί σοβαροτέρων ἐνώπιον τοῦ Συνοδικοῦ Δικαστηρίου, βάσει τῶν θείων καὶ ιερῶν κανόνων καὶ τής ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας.

θίου καλούμενον ἀποτελεῖ ἀρωματικόν πικρόν φάρμακον⁹, ἐξ οὐ παράγεται τό βάμμα ἀψινθίου (tinctura absinthii), διπερ χορηγεῖται ώς εὐστόμαχον καὶ πικρόν φάρμακον, ώς καὶ τό πικρό βάμμα (tinctura amara), τό κατά τής ἀνορεξίας χορηγούμενον. Τό ἐν λόγῳ φυτόν περιέχει ἀψινθόλην, ἥτις διεγείρει τόν φλοιόν τοῦ ἐγκεφάλου.

Καίτοι ἐλάχισται πληροφορίαι παρέχονται διά τήν χρησιμοποίησιν τῶν ἀρωματικῶν φυτῶν ώς φαρμάκων, ἐν τούτοις φαίνεται πιθανόν, ότι ἀρκετά ἐκ τούτων ἔχρησιμοποιήθηκαν ὑπό τήν ἐν λόγῳ ιδιότητα.

1. Κολιτσάρας, I.: Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἀγίας Γραφῆς, Ἀθῆναι 1975.

2. Neufeld, E.: Hygiene Conditions in Ancient Israel (Iron Age). J. His. Med. p. 414, Oct. 1970.

3. Κολιτσάρας, I.: Ἡ Παλαιά Διαθήκη κατά τούς Εβραϊκούς, Ἀθῆναι 1973.

4. Κολιτσάρας, I.: Ἐνθ' ἀνωτ.

5. Παναγιαννόπουλος, I.: Πληροφορίαι ἐκ τῆς Πενταπέτου περί τῶν εἰδῶν διατροφῆς τῶν ἀρχαίων Ἰσραηλίτων. Ἰατρικά Χρονικά, 1:458 - 462, 1978.

6. Παναγιαννόπουλος, I.: Ἡ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προκυπτούσα παρά τοῖς Ἰουδαίοις θεραπευτική Ἰατρικά Χρονικά, 1:391 - 398, 1978.

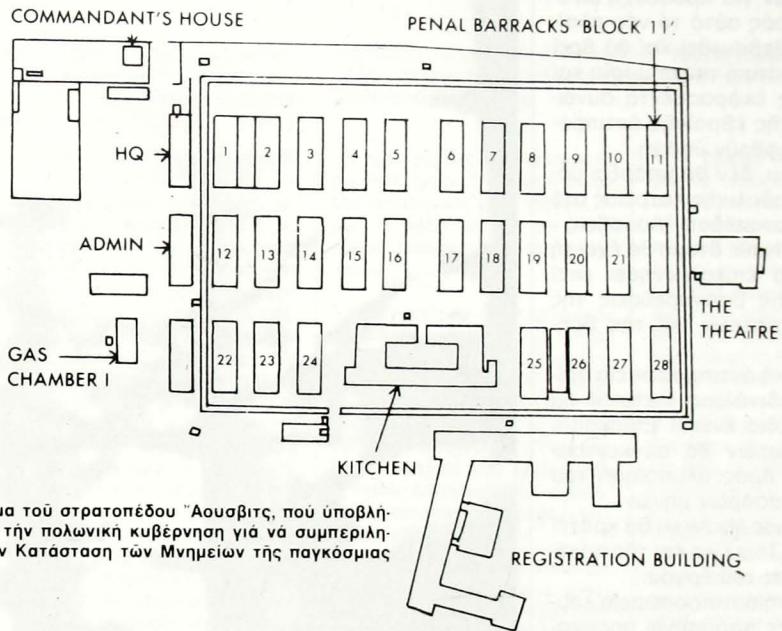
7. Παναγιαννόπουλος, I.: Ἡ σημασία τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος ἐν τή ύγεινῃ τῶν ἀρχαίων Ἰσραηλίτων. Ἰατρικά Χρονικά, 1:399 - 402, 1978.

8. Τίγκας, A.: Ἡ φυτο - ζωολογία τῆς Αγίας Γραφῆς, Ἀθῆναι, 1977.

9. Ιωακείμογλου, Γ.: Φαρμακολογία καὶ Συνταγολογία, Ἀθῆναι, 1943.

Ο. κ. Ιω. Γ. Παπαγιαννόπουλος, ὁ ὥποιος εἶναι Ὑγειονομικός Διευθυντής τοῦ ΙΚΑ, ἔχει γραφεῖ πολλές σε θέματα Ἰστορίας τῆς Ἰατρικῆς, στηριζόμενος σε πηγές τῆς Π. Διαθήκης. Η παραπάνω μελέτη του ἀναδημοσιεύεται ὡπό τό περιοδικό «Ἐκκλησία», τόμος ΞΓ', σελ. 611 κ.ε.

“Αλλως τε ἐξ ὅσων δύναται τίς ἐκ τῆς ώς δάνω ἐπιστολῆς νά συναγάγει οἱ ὑπογράφοντες ώς «Σφακιανοί παπάδες» διά τοῦ δημοσιεύματός των ἀναφέρονται εἰς τό διτ «ἡ Κύπρος εἶναι θῦμα στό βωμῷ γιά τή δημιουργία μᾶς παγκόσμιας ἐβραικῆς αὐτοκρατορίας», χωρίς νά στρέφονται κατά τῶν Ἐλλήνων πολιτῶν, πού ἀνήκουν εἰς τό θρήσκευμα τοῦ Ἰσραὴλ, τό δόπον ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτως καὶ τήν βάσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ εἶναι δξιον παντός σεβασμοῦ. Ἐπομένως οἱ τυχόν θιγόμενοι διά τοῦ δημοσιεύματος δέν εἶναι Ἰσραηλῖται «Ἐλλήνες πολῖται, ἀλλ' οἱ κινοῦντες τά νήματα τοῦ Διεθνοῦς Σιωνισμοῦ, τοῦ όποιου δέν πιστεύω νά είσθε πράκτορες η ἐκπρόσωποι».

Γιά τό Καρμελίτικο Μοναστήρι τοῦ "Αουσβίτς"

*Ψήφισμα Καθολικῶν προσωπικοτήτων καὶ Ἐβραίων ἡγετῶν
սιοθετηθέν κατά τὴν συνάντηση τῆς Γενεύης στίς 22 Φεβρουαρίου 1987*

Ἡ ύπόθεση τοῦ Καρμελιτικοῦ Μοναστηρίου στὸ "Αουσβίτς (σχετικό ἀναλυτικό δημοσίευμα στὸ προηγούμενο τεῦχος 93 τῶν «Χρονικῶν») εἶχε μιά σημαντική ἐξέλιξη. Στίς

Mετά τὴν ἐπαναβεβαίωση τῶν ὅρων τῆς Διακηρύξεως τῆς 22 Ιουλίου 1986, ἡ ὁποία ὅριζε τό "Αουσβίτς" ὡς σύμβολο τῆς Σοά, πού ἀποτελεῖ τὴν ἀπόρροια τῆς ναζιστικῆς ἀποφασιστικότητος γιά τὴν ἔξοντωση τοῦ Ἐβραϊκοῦ λαοῦ, μέσω ἑνὸς μοναδικοῦ, ἀδιανότου καὶ ἀπερίγραπτου ἐπιχειρήματος, ὑπό τὴν κοινὴ ἀναζήτηση τῆς διαιωνίσεως τοῦ σεβασμοῦ τῆς μνῆμης τῶν θανατωθέντων εἰς δλοὺς τούς χώρους ὃπου διεπράχθησαν τὰ ναζιστικά ἐγκλήματα καὶ εἰδικότερα αὐτὸ τῆς ἔξοντώσεως τῆς πλειοψηφίας τῶν Ἐβραϊκῶν Κοινοτήτων τῆς Εὐρώπης, ἐνθυμούμενοι τούτη τῇ δραματικῇ περιόδῳ τῆς ἱστορίας πού ἐπιβάλλει περίσκεψη καὶ βαθύ σεβασμό γιὰ τίς

22.2.1987 ἔλαβε χώρα στὴ Γενεύη νέα συνάντηση Καθολικῶν προσωπικοτήτων καὶ Ἐβραίων ἡγετῶν, μετά τὸ πέρας τῆς ὥποιας ἐξεδόθη τὸ ἀκόλουθο ψήφισμα:

δυστυχίες πού ύπέστη τὸ πολωνικό έθνος κατά τὸν συγκεκριμένο ἑκεῖνο χρόνο καὶ χῶρο, οἱ παρακάτω ὑπογράφοντες ἐπισήμως συμφώνησαν ὅτι:
1) Ἡ Καθολικὴ ἀντιπροσωπεία, βαθύτατα ἐνήμερη τῶν εύθυνῶν τῆς ἀπέναντι τῶν μελλοντικῶν γενεῶν, ἀνέλαβε τὸ σχέδιο μὲ τὴν ὑποστήριξη τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν, δημιουργίας ἑνὸς Κέντρου γιὰ πληροφόρηση, παιδεία, συνάθροιση καὶ προσευχῆ. Τὸ Κέντρο αὐτό θά ἀνεγερθεῖ ἐκτός τῶν ὅρων τοῦ χώρου τοῦ στρατοπέδου "Αουσβίτς - Μπριγκενάου". Ἐπ' αὐτοῦ προσέγγισαν οἱ Εὐρωπαϊκές Καθολικές Ἐκκλησίες ὡς καὶ οἱ λοιπές Ἐκκλησίες πού ἐνδέχεται νὰ συμμετάσχουν σ' αὐτό τὸ

σχέδιο.

Τό σχέδιο συνεπάγεται:

α) δημιουργία δυνατοτήτων διαλόγου, ἀνάμεσα στίς Εὐρωπαϊκές Ἐκκλησίες ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς Σοά, ὡς ἐπίσης ἐπὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ πολωνικοῦ έθνους καὶ ἄλλων εὐρωπαϊκῶν έθνῶν, πού προκλήθηκε ἀπὸ τὴν ἐκρηκτὴ δόλοκληρωτισμοῦ κατά τὴ διάρκεια καὶ μετά τὸν πόλεμο τοῦ 1939 - 1945,

β) ἐναντίωση πρός τὴν ἀποπληροφόρηση, τὴν ἀποδραματοποίηση τῆς Σοά, ὡς ἐπίσης τῶν ἀναθεωρητικῶν θεωριῶν,

γ) παροχὴ φιλοξενίας σὲ διάδεες ἐπισκέπτῶν τῶν στρατοπέδων καὶ συμπλήρωση τῆς ἐνημερώσεώς τους,

δ) προαγωγὴ τῆς συγκλήσεως διασκέψεων ἀνάμεσα σὲ Ἐβραίους καὶ Χριστιανούς.

2) Ἡ ἰδρυση αὐτοῦ τοῦ Κέντρου ἀπορρέει ἀπό τὴ θέληση τῆς υλοποίησεως τῶν ἀποφάσεων πού ἐλήφθη-

σαν στή συνάντηση τής Γενεύης στίς 22 Ιουλίου 1986.

Έξυπακούεται ότι ή πρωτοβουλία τών Καρμελιτών γιά προσευχή θά έναρμονισθεί πρός αυτό τό νέο πλαίσιο, θά έπαναβεβαιωθεί και θά βρει έκει τήν πραγματική της σημασία και ότι τά δικαίως έκφρασθεντα συναισθήματα ύπό της έβραϊκής άντιπροσωπείας θά ληφθούν ύπόψη.

Ως έκ τούτου, δέν θά ύπάρξει μόνιμος χώρος καθολικής λατρείας στό χώρο τοῦ στρατοπέδου "Αουσβίτς - Μπιργκενάου. Κάθε άτομο θά έχει τή δυνατότητα νά έπικοινωνήσει έκει σύμφωνα μέ τίς ύπαγορεύσεις τής καρδιάς, τής πίστεως και τής θρησκείας του.

3) Η Καθολική άντιπροσωπεία όριζει ότι ο Καρδινάλιος Macharski θά προάγει τό σχέδιο, ένω οί Έπισκοποι τών ἄλλων χωρών θά συγκεντρώσουν τά μέσα πρός ύλοποίησή του έντός είκοσιτεσσάρων μηνών.

Ο Καρδινάλιος Macharski θά κρατεί ένημερο τόν κ. Théo Klein έπι τής προόδου τής πορείας τοῦ έργου.

4) Η Έβραϊκή άντιπροσωπεία λαμβάνει ύπόψη τίς παραπάνω προαναφερόμενες διαβεβαιώσεις πού δόθηκαν άπό τήν Καθολική άντιπροσωπεία.

5) Άμφοτερες οί άντιπροσωπείες συνειδητοποιούν ότι διεξήγαγαν τόν διάλογο βάσει τής άμοιβαίας θελήσεως τής ύπογραμμίσεως τοῦ ειδικού χαρακτήρος τής Σοά, στά πλαίσια τής χιτλερικής τραγωδίας πού

τόσο όδυνηρά ξπληξε τά ξθνη τής Εύρωπης και ιδιαίτερα τό πολωνικό έθνος και ύπό τόν σεβασμό τής ταυ-

τότητος και τής πίστεως κάθε άνδρος και γυναικός πού ξζησε η πεθανε έκει.

Οι συμμετασχόντες στή συνάντηση:

Καθολική άντιπροσωπεία:

- Καρδινάλιος Godfried Danneels, Βρυξέλλων.
- Καρδινάλιος Albert Decourtray, Λυών.
- Καρδινάλιος Jean - Marie Lustiger, Παρισιών.
- Καρδινάλιος Franciszek Macharski, Κρακοβίας.
- Α.Ε. Kazimierz Jan Gorny, βοηθός Έπισκοπος Κρακοβίας.
- Πατήρ Bernard Dupuy, Παρίσι, γραμματέας τής Γαλλικής Έπισκοπικής Έπιτροπής γιά τίς έβραϊκές σχέσεις.
- Πατήρ Stanislaw Musial, Κρακοβία, μέλος τής Πολωνικής Έπισκοπικής Έπιτροπής διαλόγου μέ 'Έβραίους.
- κ. Jerzy Turawicz, Κρακοβία, μέλος τής Πολωνικής Έπισκοπικής Έπιτροπής διαλόγου μέ 'Έβραίους, διευθυντής τού 'Ινστιτούτου Jygodnik Pow-szczchny.

Έβραϊκή άντιπροσωπεία:

- Αρχιραββίνος René Samuel Sirat, Αρχιραββίνος Γαλλίας.
- κ. Sam Hoffenberg, πρόεδρος Εύρωπαικού Έβραϊκού Συνεδρίου και 'Αντιπροσωπευτικού Συμβουλίου Γαλλικών Ιδρυμάτων (CRIF).
- Δρ. E.L. Ehrlich, έκπρόσωπος στήν

Εύρωπη τής Διεθνούς Μπερέριτ.

- κ. Markus Pardes, πρόεδρος Συντονιστικής Έπιτροπής Έβραϊκών 'Οργανώσεων Βελγίου.
- Δρ Gerhart M. Riegner, συμ. πρόεδρος, Συμβούλευτικός διευθυντής τοῦ Παγκοσμίου Έβραϊκού Συνεδρίου, έκπρόσωπος τής Διεθνούς Έβραϊκής Έπιτροπής έπι τών Διαθρησκευτικών Επαφών.
- καθηγητής κ. George Schneck, πρόεδρος 'Ομοσπονδίας Έβραϊκών 'Οργανώσεων Βελγίου.
- Καθηγητής κ. Ady Steg, πρόεδρος τής Alliance Israélite Universelle.
- κ. Tullia Zevi, πρόεδρος 'Ενώσεως Ιταλικών Έβραϊκών Κοινοτήτων.

ΤΑ «ΧΡΟΝΙΚΑ» ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

Λόγω τών θερινών διακοπών, τό έπόμενο τεύχος τών «Χρονικών», άριθμ. 96, θά κυκλοφορήσει τόν Σεπτέμβριο 1987.

Τά γεγονότα τής Κέρκυρας τό 1891

Τά γεγονότα της Κέρκυρας τό 1891: Σχετικά με τά δραματικά γεγονότα που έγιναν στην Κέρκυρα τό 1891, μετά τή δολοφονία τής όκταχρονης Έβραιου πούλας **Ρουμπίνας Σάρδα** (βλ. Γ. Ι. Ράλλη: «Γ. Θεοτόκης, ο πολιτικός τού μέτρου») και περιοδικό «Χρονικά», τεύχος 93 (Ιανουάριος - Φεβρουάριος).

«Ἐν σχέσει μὲ δσα ἀναφέρονται εἰς τὸ τεῦχος 93 τοῦ περιοδικοῦ «Χρονικά» διά τὴν Ἰστοριακήν Κοινότητα Κέρκυρας καὶ διὰ τὴν ἐνημέρωση τῶν ἀναγνωτῶν τοῦ ἐν λόγῳ περιοδικοῦ, ὅφειλον νλα θέσων ὑπὸ δψιν σας τὰ κάτωθι, προερχόμενα ἀπὸ ἐμέ προσωπικῶς, ὡς ζήσας τὰ γεγονότα.

Ο ὑπογράφων εἶμαι ἀνεψιός τῆς τῆς δολοφονηθείσας τό ἐτος 1891 εἰς τὴν Κέρκυραν θείας μου **Ρουμπίνης Σάρδα**, τό γένος **Χαῖμ Σάρδα**, ἀδελφῆς τῆς μητέρας τοῦ ὑνόματος **Στέλλα Σάρδα**, καὶ συνεπώς εἶμαι γνώστης ἀπὸ πρώτο χερί, ὅπως συνθίζεται νά λέγεται, ὅλων τῶν ἔλαβον χώρων κατὰ τὸν χρόνον τῆς δολοφονίας.

Ἡ οἰκογένεια τοῦ παποῦ μου Χαῖμ Σάρδα, εἶχε στενότατες οἰκογενειακές σχέσεις μὲ μιὰν οἰκογένειαν ὑνόματος **Πηλαού**. Μία ήμέρα, πρό τῆς δολοφονίας, ὅπως μοῦ εἴπει ἡ μητέρα μου, ἐπισκέφθηκε μὲ τὴν ἀδελφή τῆς Ρουμπίνης Σάρδα τὴν οἰκογένειαν Πηλαοῦ. Μετά ἀπὸ παράκληση καὶ ἐπιμονῆ τοῦ Πηλαοῦ (δέν ἐνθυμοῦμαι τὸ δνοματοῦ τοῦ) ἡ μέν μητέρα μου ἀπέχρησε ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Πηλαοῦ διά να μεταβῇ εἰς τοὺς οἰκίους της, ἡ δὲ μικρὴ Ρουμπίνη ἐμείνει μὲ τὰ παιδιά τῆς οἰκογένειας Πηλαοῦ γιά να πάιξουν.

Τὴν ἐπομένην ήμέρα, ἡ θεία μου Ρουμπίνη Σάρδα εὑρέθηκε κατακρεουργημένη μέσα σὲ ἕνα σάκκο, πεταμένο εἰς τὸ ισόγειο ἐνός σπιτοῦ, εἰς τὴν δόδο Παλαιολόγου, ἀκριβῶς ἀπέναντι τῆς μικρῆς Συναγωγῆς τῆς Ιστοριακής Κοινότητος Κέρκυρας, δύναμιτος **Σύναγη Μετρά**.

Τότε ἔγινε σχέδιον ἐπανάσταση εἰς τὴν Κέρκυρα νά εύρεθη δολοφόνος ἢ οι δολοφόνοι τῆς Μαρίας, ὅπως ἀμέσως διεδόθη, διότι ἐπλαστογράφησαν οἱ τότε ἔχοντες τοῦ Ἐβραϊσμοῦ τῆς Κέρκυρας, διότι ἡ δολοφονηθείσα ἦταν Χριστιανή, διά να μεταχειρισθούν οἱ Ἐβραῖοι τῆς Κέρκυρας τό αἷμα τῆς πρός παρασκευή τῶν ἀζύμων, πού ὡς γνωστὸν οἱ Ἐβραῖοι κατὰ τὶς 7 ἡμέρες τοῦ Πάσχα δέν τρώγουσιν ἐνζύμα (ψωμί, ζυμάρι κ.λπ.) ἀλλὰ ἀζύμα, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἔξοδου τῶν Ἐβραίων ἐκ τῆς Αιγύπτου πρός τὴν Γῆν Χανάν, ὑπὸ τῆς δόηγμάς τοῦ Μωυσῆ, διότι οἱ Ἐβραῖοι ἐπήραν μαζὶ τοὺς ἄρτους τῶν ἀζύμων (δχι φουσκωμένο). Τό ὡς ἀνά γκλημα ἐλλαβε χώρων ὀλίγες ήμέρες πρό τού Ἐβραϊκοῦ Πάσχα.

μιος 1987), ὁ ἀνηψιός τῆς δολοφονηθείσας **Άθηραμ Σάρδας**, Ἀθήνα, μᾶς γράφει. Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ παρέχει νέα συνταρακτικά στοιχεῖα, μεγάλης ιστορικῆς σημασίας.

Οἱ ἀρχές τῆς Κέρκυρας συνέλαβαν ὡς δολοφόνους τὸν πατέρα τῆς **Ρουμπίνης Σάρδα**, ὀνόματι **Χαῖμ** καὶ τὸν μίον του **Σολομών**, ἔθετο δὲ εἰς περιορισμὸν ὀλοκλήρως ἡ οἰκογένεια τοῦ παποῦ μου. Μπορεῖτε νά φαντασθεῖτε τὸ τί έγινε εἰς τὴν συνοικίαν τῶν Ἐβραίων ἐκείνες τὶς ἡμέρες. Χωρικοὶ ἐπετέθησαν ἀμέσως ἐναντίον τῶν καταστημάτων καὶ σπιτῶν τῶν Ἐβραίων, κλοπές εἰς τὰ καταστήματα τῶν, ἀναρχία, ξυλοδαρμοί, καταδίωξεις, λευσασμοί, κατάρες ἐναντίον τοῦ Ἐβραϊκοῦ στοιχείου καὶ γεγονότα πού δέν περιγράφονται, ὅπως μοῦ τά ξέιστροπονται ἡ μητέρα μου καὶ οἱ λοιποὶ εύρισκομενοί τότε ἐν ζωῇ συγγενείς μου ὑνόματι Σάρδα.

Οἱ συγγενεῖς μου, μὲ ἀπεριγραπτὸν πόνον ἐπήραν τὸν σάκκον μὲ τὸ πτώμα τῆς Ρουμπίνης καὶ τὸ ἔθαψαν εἰς τὸ Ἐβραϊκὸν Νεκροταφεῖον τῆς Κέρκυρας, εἰς τὴν πλάκαν δέ τοῦ μνημείου ἐγράφετο, ὅπως διδιος τὸ ἐδίαβασα: «Ἐνθάδε κείται ἡ **Ρουμπίνη Σάρδα**, τό γένος **Χαῖμ Σάρδα**, ἐτῶν 7, ὁγρίας δολοφονηθείσα υπὸ δολοφόνων οὐδέποτε ἀποκαλυφθέντων, ἐν έτει 1891».

«Ολα αὐτά τά γεγονότα ἔγιναν διά πολιτικούς λόγους, ἐπειδή οἱ περισσότεροι Ἐβραῖοι τῆς Κέρκυρας ἦσαν ἐναντίον τοῦ κόμματος **Θεοτόκη**, τότε ὑπουργοῦ καὶ μετέπειτα πρωθυπουργοῦ τῆς Ἐλλαδοῦ. Οἱ Σάρδα ἤσαν ἐκ τῶν πρώτων πολιτικῶν ἀντιπάλων τοῦ Θεοτόκη καὶ γι' αὐτό ἀκριβῶς τό λόγο πελτήρωσαν ἀκριβά τὴν πολιτική τῶν ιδεολογίας, καθώς ἀνωτέρω περιγράφονται τά γεγονότα τῆς ἐποχῆς εκείνης.

«Ο παπούς μου μὲ τὴν γέννηση τῆς ἀλλῆς θυγατέρας του, μετά τό ἐγκλήμα, ἐδώσας εἰς αὐτήν τὸ δόνομα **Ντινά**, δηλαδή δικαιοσύνη καὶ γνωρίζω πολὺ καλά διτὶ τὸν παποῦ μου, μετά ἀπὸ χρόνια, ἡ θεία δίκη τὸν δικαίωσε.

«Ἡ θεία μου Ντινά είναι ἐνταφιομένη εἰς τὸ Ἐβραϊκὸν Νεκροταφεῖο τῶν Ἀθηνῶν, μὲ τὴν φροντίδα τῆς οἰκογένειας μου. Είχε ἐγκατασταθεῖ ἐδώ πρό δεκαετίας περίπου, χήρα πάνεον ἀπὸ τὸν θανόντα στρατιώτην τοῦ Ἐλληνικοῦ Στρατοῦ **Ιωσήφ Βελλέλη**.

«Ἡ Κέρκυρα κατά τὴν ἐποχὴ τοῦ ἐγκλήματος ειχε Συναγωγὴν (τὴν Ἀπολιτανήν, τὴν Ἐλληνικήν, τὴν Νέων καὶ τὸ Μεντράς), είχε δὲ Ἐβραϊκό πλήθυσμα περὶ τὰ 6.000 ἀτόμα. Μετά τό διαδραματισθέντα γεγονότα, ἐναντίον τοῦ Ἐβραϊκοῦ στοιχείου πολλοί οἱ μόθηροικοί ἐγκαταστάθηκαν εἰς τὴν Ἰταλίαν (ώς καὶ τὸ πλείστον εἰς τὴν Τεργεστήν), τὴν Αίγυπτον (Κάιρον καὶ Ἀλεξανδρείαν), Ἀμερικήν, Ἀγγλίαν, παρέμειναν δὲ εἰς τὴν Κέρκυραν περὶ τὰ 3.000 ἀτόμα.

Τό Ἐβραϊκό στοιχείο τῆς Κέρκυρας είχε ἀναπτύξει ἀξιόλογο δρᾶση εἰς δόλους τούς οἰκονομικούς, ἐμπορικούς, τραπεζικούς τομεῖς τοῦ τόπου καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους τό Ἐβραϊκό καὶ χριστιανικό στοιχείο τῆς Κέρκυρας συμφιλιώθηκε μὲ ἀποτέλεσμα δι τότε Ἀρχιεπίσκοπος **Αθηναγόρας** καὶ μετέπειτα Πατριάρχης Κων/πόλεως νά ἔχει ἀριστες σχέσεις μὲ τή Θρησκευτική ἡγεμονία τῆς Ιστοριακής Κοινότητος Κέρκυρας. Επί τοσούτον δέ οι σχέσεις μεταξύ Εβραίων καὶ Χριστιανών είχαν βελτιώθει, ώστε, ως ἐνθυμούματι, δημάρχος Κέρκυραίν εξελέγη (δέν ἐνθυμούματι τό ἔτος) ο δημάρχος **Μινέρβος**, ο δόποις ἐδεξιώθη τὸν Πρίγκιπα τῆς Ιουαλίας, δταν ούτος ἐπεσκέφθη τὴν Κέρκυραν. Εἰς τὴν δεξιώσιν παρέστη καὶ δι Ἀρχιραββίνος τῆς Ιστοριακής Κοινότητος Κέρκυρας καὶ δι ὑποφαινόμενος.

Τὴν ἐξ ὀλοκλήρου διακίνησαν τοῦ ὑπομορίου τῆς Κέρκυρας εἰς τά ὑφασμάτα πρό παντός την είχαν οἱ δημόθηροι μου μὲ τό σύστημα τοῦ διαμετακομιστικοῦ συστήματος, ποι τιχείας εἰς τὴν νήσον. Δηλαδή, ἐφέροντο τά ἐμπορεύματα ἀπό τό ἔξτερεικόν εἰς πολὺ μεγάλας ποσότητας, ἀποθηκεύοντα εἰς τάς ἀποθήκας τοῦ Τελωνείου, χωρίς νά ἐκτελωνισθούν, καὶ διέκτελωνται ἐγίνετο κατόπιν μὲ τὴν παρουσίαν τῶν ἀγοραστῶν πολλών Οίκων τῆς Ἐλλάδος καὶ Κέρκυραίν, πού προσήρχονται εἰς τὶς αἰθουσές τῶν διαμετακομίσων τοῦ Τελωνείου, ἐβλεπον τό ἐμπόρευμα, ἐκλείστον οι σχετικές συμφωνίες καὶ ἐπωλεῖτο τό ἐμπόρευμα, χωρίς νά μεταφερθεῖ εἰς τάς ἀποθήκας τῶν ειδαγωγών, τοιουτοπόπως δέ ξειδικονομούντο πολλά ἔξοδα καὶ ἀποφεύγοντο ταλαιπωρίες, παρεηγήσεις κ.λπ., ἐκτός αὐτοῦ ὑπήρχε ἀνταγωνισμός, ἐπ' ὥφελεια τῶν ἀγοραστῶν, διότι δέν η ἀνάγκη οι ἀγοραστές νά μεταβούν εἰς τό ἔξωτερικόν διά τις ἀγορές τους.

Πάντα τά ἀνωτέρω ἐκρίνα σκοπίμον νά τά φέρω εἰς γνώσιν τῶν ἀναγνωτῶν τοῦ περιοδικοῦ οιας, ζητῶν συνηνώμην δέν δέν κατόρθωσα νά τά γράψω εἰς τὴν δημοτικήν γλώσσαν, πού δυσκολεύομαι νά τὴν χρησιμοποιήσω.

Μνήμη μιᾶς θλιβερῆς ἐπετείου: 14 Μαρτίου 1943

Συμπληρώνονται μεθαύριο σαράντα τέσσερα χρόνια ἀπό τὴν ἐπέτειο τῆς ὁμαδικῆς σύλληψῆς τῶν μελῶν τῆς Ἐβραϊκῆς Κοινότητος τῶν Σερρῶν ἀπ' τὰ βουλγαρικά στρατεύματα κατοχῆς, συμφωνα μὲ τίς διαταγές τῶν παρανοίκῶν τοῦ Βερολίνου.

Πεντακασιοὶ περίπου ἄνθρωποι ἀπό τὰ Σέρρας καὶ τῇ Νέᾳ Ζίχνῃ, γέροι, ἄρρωστοι, ἔγγυες, παιδιά, χωρίς διάκριση, μαζί μὲ δόλους τοὺς ὅμοθρηποκούς τους τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Δυτικῆς Θράκης στάλθηκαν στὴν Πολωνία γιὰ τὴν τελικὴ λύση: τούς θαλάμους τῶν ἀρίων.

Στὴν μνήμη αὐτῆς τῆς ἐπετείου δημοσιεύουμε τὸ παρακάτω κείμενο, γραμμένο ἀπ' τὸν συμπολίτη μας κ. Ζακίνο Ρούσσο, ποὺ γλίτωσε ἀπό τὴν συμφορὰ μαζί μὲ τὸν ἀδελφό του Μανώλη χάρη στὴν ἔγκαιρη ἀπομάκρυνση τους ἀπό τὰ Σέρρας καὶ τὴν συμμετοχὴ τους στὴν ἀντίσταση.

Ο κ. Ζακίνος Ρούσσος γεννήθηκε ἑδῶ στὰ 1919 καὶ μετά τὸ δημοτικό

παρακολούθησε μαθήματα καὶ ὀσκήσεις πρακτικῆς γεωπονίας στὸ Ἀγροτικό μας ὄργανον τροφεῖο, σάν ἔξωτερικός μαθῆτης.

Προικισμένος μὲ σπάνια φωνὴ, ἥταν ἐπίλεκτο μέλος (τενόρος) στὴ μεικτὴ χορωδία καὶ μαντολινάτα πού διεύθυνε προπολεμικά ὁ Γιάννης Βαίος.

Πολέμησε στὴν Ἀλβανία καὶ μετά τὴ φυγὴ του ἀπό ἑδῶ, τὴ σύλληψὴ του στὴν Ἀθήνα καὶ τὴ δραπέτευση του, εντάχθηκε στὸν ΕΛΑΣ καὶ πολέμησε στὴν Πελοπόννησο.

Μετά τὸ τέλος τοῦ πολέμου, τὸ 1946 ἔφυγε γιὰ τὸ Ἰσραὴλ, ὅπου ζεῖ ἀπό τότε. Χάρη στὶς γεωπονικὲς του γνώσεις καὶ τὴν ἀφάνταστη ἐργατικότητὰ του, μετέβαλε μιὰ γνωνάτης ἐρήμου σὲ πραγματικό κῆπο τῆς Εδέμ.

Μέ προθυμίᾳ ἀνταποκρίθηκε σὲ παράκληση μας καὶ μᾶς ἔστειλε τὸ παρακάτω κείμενο πού παρ' ὅλο τὸ πέρασμα σαράντα καὶ πλέον χρόνων

Καὶ μιὰ ἐλληνικὴ ἀντίδραση γιὰ τὸ θέμα τοῦ Μοναστηρίου τῶν Καρμελιτῶν

‘Ο κ. ΔΗΜ. Σ. ΒΕΝΕΤΗΣ, δικηγόρος ἀπὸ τὴ Χαλκίδα, ἔστειλε στὸ ΚΙΣ τὴν παρακάτω ἐπιστολή:

“Ἀγαπητοί φίλοι,

Εἶναι γνωστὴ ἡ συγγένεια, ἀν δχι ἡ ταύτιση, τῶν πνευματικῶν - ἡθικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἀξιῶν πού συνδέει τὸν Ἑλληνισμό μὲ τὸ Ἰσραὴλ. Εἶναι γνωστό ἐπίσης, τὸ κοινὸν φιλοσοφικό - ἰδεαλιστικό ὑπόβαθρο καὶ ἡ οἰκουμενικότης τῶν στόχων καὶ τῶν ὀραμάτων τῶν δύο λαῶν μας. Κοινὴ ἡ δίψα γιά εἰρήνη, ἐλευθερία, δικαιοσύνη, ἀδελφοσύνη, ἀξιοπρέπεια καὶ ισότητα ἀνθρώπων καὶ λαῶν.

Βωμούς εἰς τὰ αἱώνια ἔχουν στήσει οἱ λαοί μας μὲ τίς θυσίες τους γιὰ τὰ ἴδανικά αὐτά, καὶ ποταμοί τὸ αἷμα πού ἔχουν, ἀλλά τὸ δικό σας ὀλοκαύτωμα θά παραμείνει μοναδικό.

‘Αφ’ ἐνός μὲν γιὰ νά διδάσκει τίς γενιές πού θά ἔρθουν καὶ θά περάσουν ὅτι ἡ ἱστορία δέν πρόδωσε ποτέ τοὺς λαούς πού ἀγνωνίζονται μὲ πίστη καὶ συνέπεια, ἀρκεῖ νά ἔρουν νά στήνουν σὲ γερά βάθρα τὰ ἴδανικά τους καὶ νά πίπτουν, ἀν χρειασθεῖ, στὶς ἐπάλξεις τῶν ἴδεων τους, καὶ ἀφ’ ἐτέρου ὅτι πολλές ἔκατοντάδες (ἴσως χιλιάδες) χρόνια πρέπει νά περάσουν ἀκόμη, γιά νά πάψει τὸ κτῆνος νά ούρλιάζει μέσα στὸν ἀνθρωπο καὶ γιά νά δικαιώσει τὸν πλάστη του ὁ τελευταῖος.

‘Ο ‘έκ Σιών νόμος καὶ ὁ ἐξ Ἱερου-

σαλήμ λόγος Κυρίου» εἶναι καὶ θά εἶναι γιά πολύ ἀκόμη «ρήματα κενά», ἡ δέ ἀγάπη, ἡ πεμπτουσία αὐτῆς — τῶν ἡθικῶν ἀξιῶν —, θά παραμείνει ὀραμα πού θά φλογίζει τίς ψυχές τῶν ὀλίγων ἑραστῶν της, χωρὶς τὴν ἔξαλειψη τοῦ στείρου ἀντισιωνισμοῦ, πού καλλιεργεῖται μὲ διαφόρους ἐκάστοτε τρόπους ἡ μανδύας καὶ σὲ ὅλα τὰ ἐπιπέδα (πολιτικά, πνευματικά, κοινωνικά καὶ θρησκευτικά).

‘Ο ἀντισιωνισμός εἶναι ἡ σύγχρονη καὶ πού ὑπουργὸς μορφὴ ρατσισμοῦ, τὸν ὅποιο πανάκριβα πλήρωσε ὁ λαός τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἡ ἀνθρωπότης ὀλόκληρη, “Αουσβίτς, Νταχάου, Μπούχενβαλντ κ.λπ. ἀποτελοῦν αἱώνια μνημεῖα θηριωδίας, μὲ κάποια δόση ἀδικίας πρὸς τὰ θηρία, γιατὶ αὐτά σκοτώνουν γιά νά ζήσουν καὶ δέν ἔξοντώνουν ὀλόκληρα γένη καὶ φυλές χάριν τοῦ Μωλώχ καὶ τοῦ θανάτου.

Σ’ αὐτά τὰ σύμβολα τῆς ντροπῆς, ὁ ἀνθρωπὸς κατέβηκε κάτω ἀπό τὸ κτήνος καὶ ἀκόμη δέν ἔχει ἀποκατασταθεῖ, ἀλλά οὔτε καὶ πρόκειται νά τὸ ἐπιτύχει.

Οἱ ἐνοχές τὸν κάνουν νά θέλει καὶ νά ἐπιδιώκει, πάση θυσία καὶ παντίτροπω, νά ύποβαθμίσει τὸ ΣΩΑ (όλοκαύτωμα) καὶ τὸ “Αουσβίτς (ὅπως οἱ Γερμανοί καὶ οἱ σημερινοί σύμμαχοί τους ἔπραξαν μὲ τὸ Νταχάου), στήνοντας ἐτοι τὸ Καρμελίτικο Μοναστήρι στὸ χώρο τοῦ «θεάτρου του» δῆθεν. “Ἐτοι, οἱ γενιές τοῦ 2200 π.χ. θά

λένε: «Ἐδῶ ἥταν μοναστήρι... Δέν ἥταν “Αουσβίτς». “Ἐτοι νομίζουν μερικοί πώς θά σβήσουν τίς μνῆμες.

Εἶναι φανερό καὶ κρυστάλλινο πλέον, ὅτι τὸ πλέγμα ἐνοχῆς, κατὰ Γιάσπερος, σάν όριακό σημεῖο ἀνθρώπινης θελήσεως λειτουργεῖ ἀτέγκτως καὶ προσδιορίζει τὸ σύγχρονο προσωπεῖο τοῦ ἀντισιωνισμοῦ.

Μιλάω γιά πλέγμα ἐνοχῆς, γιατὶ στὸ τέλος - τέλος, χωρὶς τὸ ἀντισιωνιστικό πνεῦμα πού προϋπήρξε τοῦ ναζισμοῦ (σε ὅλα τὰ ἐπίπεδα) καὶ πού δυστυχῶς ὑπάρχει ἀκόμη σὲ ὀρισμένους, δέν θά στήνονταν οἱ αἰώνιοι βωμοί τοῦ αἰσχούς. Οἱ βωμοί αὐτοί πρέπει νά διατηρηθοῦν, γιά νά μήν ξαναστηθοῦν ΠΟΤΕ μά ΠΟΤΕ ἀλλοί καὶ νά διδάσκουν τούς λαούς πού ὀδηγεῖ ὁ φανατισμός, ἡ μισαλλοδοξία, οἱ ἀντι...-ισμοί καὶ ὁ ρατσισμός.

Γιά νά ύπαρξει εἰρήνη καὶ ἀδελφότης στὸν πλανήτη μας, θά πρέπει οἱ κάθε λογίης ἀντί -ισμοί (μέ πρώτο τὸν ἀντισιωνισμό) νά περάσουν στὸ περιθώριο καὶ νά μάθουν οἱ ἀνθρωποι νά συνυπάρχουν εἰρηνικά καὶ ἀδελφωμένα μὲ τούς συνανθρώπους τους πού διήκουν σὲ ἄλλο θήβα, σὲ ἄλλη φυλή, σὲ ἄλλη θρησκεία.

Αὐτές τίς λίγες σκέψεις μοῦ ἔδωσε τὸ ἐρέθισμα νά κάνω ὁ ἀγώνας σας γιά τὴ ματαίωση τῆς ἵδρυσης τοῦ Καρμελίτικο Μοναστηρίου στὸ “Αουσβίτς, στὸν όποιο συμπαρίσταμαι διοψύχως καὶ ἐνθέρμως».

πού λείπει άπό την Έλλαδα, ή εύκολια της χρήσης της γλώσσας, ή γλαφυρότητα και ή πολλαπλή εύαισθησία του είναι έντυπωσιακή.

Η ένταση της ζωντάνιας του είναι τέτοια, πού νομίζεις κανείς πώς και ο Ζακίνος είναι μέσα στο καραβάνι πού σχηματίσθηκε στην δύο Σωκράτους ('Αθανασίου 'Αργυρού) και δεύτερη άπροειδοποίηση στο θάνατο.

Το δημοσιεύουμε χωρίς φραστικές διορθώσεις, με δύο μόνο ιστορικές παρατηρήσεις: ό πνιγμός τών όμοθρήσκων του στό Δουνάβη δεν έχει άκομη ξεκαθαριστεί. Βουλγαρικές πηγές άναφέρουν πώς άλοκληρος ο έβραικός πληθυσμός τών κατεχόμενων άπ' αὐτούς έλληνικών έδαφών της Άνατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης, παραδόθηκε στη Βιέννη όπου στάλθηκε με τέσσερα ποταμόλιοι απ' τό επιδυνάμειο λιμάνι του Λόμη. Από κεί, σιδηροδρομικώς, μέσω Κατοβίτσας έφθασε στο στρατόπεδο της Τρεμπλίνκα, 120 χλμ. Β.Α. της Βαρσοβίας, όπου και βρήκε τό φρικτό θάνατο στούς θαλάμους τών δερίων.

Τό φοβερό αύτό στρατόπεδο, λίγο πρίν φθάσουν οι Ρώσοι, κατεδαφίστηκε άπ' τούς Γερμανούς, ή έκτασή του ιστοπεδώθηκε, δργώθηκε και οπαρθήκε για νά έξαλειφει κάθε ίχνος του.

Κατά σύμπτωση, πρίν λίγες μέρες άρχισε στην Ιερουσαλήμ ή δίκη τού διοικητή αύτού του στρατόπεδου, λεπτομέρειες δημος δέν μάς είναι άκομα γνωστές.

Η δεύτερη παρατηρήση μας είναι πώς τό άναφερόμενο «... ακοποί, περίολα γέμισαν τή μικρή συνοικία, πού γιά πρώτη φορά φωτίζεται υπεράποτη τή μέρα πού είχε άρχισε ο πόλεμος...», έρχεται σε άντιθεση με τήν έπισημη έκθεση τών καθηγητών τών πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης Γ. Παπασταύρου και Γ. Μπακαλάκη (Atrocités Bulgares - Athènes 1945 σ.60), όπου βλέπουμε πώς ή έπιχειρηση τής αύλληψης τών Εβραίων έγινε μέ πλήρη αυσκότιση...

Νίκος Ζ. Νικολάου

* * *

"Εφυγα άπό τά Σέρρας τό Σεπτέμβριο τού 1941 κι άφησα σ' αύτή τό πνεύμα και τήν ψυχή μου έφ' όρου ζωής. Κι έτσι, όταν έμαθα τό άλοκαύτωμα τής οικογένειάς μου κι ζωλων τών όμοθρήσκων, ή ψυχή μου έζησε τό δράμα τών δυστυχισμένων ύπαρξεων κείνης τής νύχτας τού Μάρτη τό 1943.

Τό σκοτάδι είχε άπλωσει άπό νωρίς τά μαύρα του φτερά, άγκαλιασε μέ το βαρύ μανδύα του ζηλη τήν πλάση και βάρυνε πιό πολύ τίς καρδιές τών πολιορκημένων σκλάβων. Ό βοριάς πού φύσαγε μέ μανία και μέ σατανικό μούγκρισμα θαρρείς και άπαγγελνε τόν... έπικήδειο.

Περασμένα μεσάνυχτα η ήσυχιά διακόπτεται. άπό τήν έξορμηση τών βουλγάρων κατακτητών. Φυλάκια, σκοποί, περίπολα γέμισαν τή μικρή συνοικία, πού γιά πρώτη φορά φωτίζεται υπεράποτη τή μέρα πού είχε άρχισε ο πόλεμος. Ποιός έρει πόσα έπιτελικά γραφεία και πόσοις διπλωματούχοι τής σχολής πολέμου άσχοληθηκαν γιά νά καταρτίσουν τό έξοντωτικό τους σχέδιο. Κι ζηλα γιά νά άντιμετωπίσουν ένα άπροστάτευτο κοπάδι.

Οι σκλάβοι ξύπνησαν μέσα στό κρύο. οι καρδιές χτυπούσαν άπό κακιά προαίσθηση στήν άναμονή τής συμφοράς.

Γρήγορα, ζηλα μηχανικά. Τά αίμοβρά ταιράκια τών Ούνων άρχισαν μέ μεγάλη έπιτηδειότητα τήν έφαρμογή τής μακάβριας άποστολής τους.

Η μπότα κτυπάει στά παγωμένα δρομάκια και τά σκυλιά μπαίνουν στά σημαδεμένα σπίτια κι έκει μαζεύονται άλλοι οι ΣΗΜΑΔΕΜΕΝΟΙ. Είμασταν έμεις... οι Εβραϊοί. Άρχιζει ο χορός τού θανάτου.

Οι μπέρες μέ τά μικρά στά χέρια, κι άλλες πού τά είχαν μέσα στήν κοιλιά τους και δέν είχαν γεννηθεί άκομα, οι γέροι, οι άρρωστοι και οι άναπτροι τής Άλβανίας... άλλοι στό δρό-

μο, στό κρύο, στήν παγωνιά και οι αίμοσταγείς φύλακες σάν τίς άκριδες μέ τά ζηλα τους άπειλούνε κάθε καθυστέρηση.

Οι φωνές καί οι σπαραγμοί πού γέμισαν τήν άτμοσφαιρα σταμάτησαν γρήγορα, μόνο τά μικρά άθωα έκεινα πλασματάκια σφίγγονταν στήν άγκαλιά τών μανάδων, και έκεινες τά λούζουν μέ δάκρυα, χωρίς νά μπορούν ν' άρθρωσουν μιά λέξη στά έρωτήματά τους... πού πάμε μαμά... μπαμπάκα γιατί δέν μού μιλάς... ήταν τό παράπονο τού μικρού και οι γονείς τό σφίγγονταν στήν άγκαλιά τους... ήξεραν άτι ήταν τά τελευταῖα.

Βαδίζαμε μέ τό τραγικό μουσικό έμβατήριο πού σχημάτιζαν τά κλάματα και οι βουβοί σπαραγμοί.

Οι κατακτητές, τ' άνρωπινα κτήνη στρώχουν τό άνθρωπινο κοπάδι πού σταθμεύει σ' ένα έργοστάσιο έξω άπό τήν πόλη. Ήταν άκομη νύχτα, μιά νύχτα έφιαλτική, γεμάτη κακούργηματα. Κυριαρχεῖ μιά τέτοια κατάσταση πού τό μπουλούκι αύτό άρχισε ν' άμφιβάλει γιά τήν άνθρωπινη καταγωγή του. Ή άμφιβολία αύτή κατέληξε νά γίνει συνείδηση πού γρήγορα, άφου ή μεταχειρίστη έπαψε νά έχει κάθε σχέση μέ τόν άνθρωπισμό. Πίστεψε πιά τό παραδομένο κοπάδι στήν τραγική του μοίρα κι ο πόως ήταν έπομενο, άκολουθεί άσυναίσθητα τήν πορεία γιά τήν άλοκλήρωση τής συμφορᾶς.

Ξημέρωσε και μέ τό φως τής ήμέρας βλέπουμε ό ζηνας τόν άλλον, ένωμένοι άπό τήν ίδια τύχη.

Θά ήταν άληθινά νεκροταφείο άπό ζωντανές ύπάρξεις, άν τή σιωπή δέν τήν διέκοπταν κάθε τόσο οι διαμαρτυρίες τών μικρών.

Παιδάκια πού μόλις είχαν γεννηθεί και δέν ήξεραν παρά μόνο νά κλαίνε, άλλα πού άρχισαν νά άρθρωνταν μερικές λεξούλες, τίς πρώτες πού πρόλαβαν νά μάθουν στή ζωή και άλλα μωρά πού γελούσαν τόσο δυορφα, πού δέν σέ έπετρεπαν νά ξε-

χνάς οτι κάποτε ήσουν και σύ άνθρωπος...

Κι υστερα οι μάνες ή μητέρα πού έβλεπε τό σπλάχνο της νά ύποφέρει και νά χάνεται μαζί της... τόσο διδικα... και τά κορίτσια, οι δημοφερες παρθένες μέ τά χιλιάδες χρυσά τους δονειά. Οι άνδρες; μέσα σ' αύτούς πολεμιστές πού γύρισαν άπό τό Άλβανικο μέτωπο, νά παραδίονται άμαχητι στά χέρια τών βούλγαρων φασιστών.

Σ' ένα μυαλό πού δλα θολώνουν, πάμει ή λειτουργία τής σκέψης, τό μόνο πού παρακαλεῖ κανείς είναι θηπως τό μοιραίο έπισφραγίσει γρήγορα τό σκληρό δράμα, σάν λυτρωτής σωτήρας τής τρομερής τυραννίας.

Τέλος... τελειώνει ένας λαός. Τό σήμα κινδύνου έκπεμπεται άπό τίς άπελπισμένες καρδιές... ποιός ζωας ν' άκουσει.

Έτσι χάθηκαν γιά πάντα οι Εβραϊοί κάτοικοι τής όδου Σωκράτους στά Σέρρας· βουβάθηκε τό σχολείο, τά παιδιά πού τού 'διναν ζωή δέν ύπαρχουν πιά, στή συναγωγή δέν ύπαρχουν προσκυνητές, τά έμπορικά έξαφανίστηκαν.

Ο Δούναβης, τό ποτάμι πού διασχίζει τήν πολιτισμένη Εύρωπη, ύπηρε έπειρος τάφος τών χιλιάδων άγαπημένων μας άδελφων.

Πέρασαν τά χρόνια, οι φασισμός ξεψύχησε. Έμεις πού μείναμε, γεννήσαμε μέ τρομερούς πόνους, θυσίες και κάθε ειδους στερήσεις ένα καινούργιο κράτος. Τό Ισραήλ.

Σ' αύτούς πού χάθηκαν διδικα και σ' αύτούς πού ήρωικά και μέ αύτα πάρνηση πέσαν στούς άτελειωτους πολέμους, έπαναλαμβάνων τά λόγια τού άειμνηστου ποιητή:

Σύ πού στερήθηκες τό φως
ξύπνα νά δείς τόν ήλιο
ξύπνα νά δείς τό αίμα σου
πού έγινε βασίλειο.

'Από τήν έφημερίδα Παρατηρητής - Σερρών, 2.3.1987

עץ חיים היה

Δένδρον ζωῆς είναι ἡ Τορά.
(Παροιμ. 3:18)